

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Sňatková politika Jana Lucemburského

The marriage policy of John of Luxembourg

Adéla Jilemnická

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Sládková

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ – D

2015

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Sňatková politika Jana Lucemburského vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. dubna 2015

.....

podpis

Chtěla bych tímto poděkovat v první řadě vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Kateřině Sládkové za pomoc při výběru tématu, za ochotný přístup, vstřícnost a cenné rady. Také chci poděkovat své rodině, příteli i přátelům, kteří mě během psaní soustavně povzbuzovali a bez jejichž podpory by práce nevznikla.

ANOTACE

Tématem této bakalářské práce je sňatková politika českého krále a lucemburského hraběte Jana Lucemburského (*1296, †1346). Cílem práce je demonstrovat, jakou roli sehrály Janem sjednávané sňatkové aliance v panovníkově zahraniční diplomacii. Úvodní kapitoly se věnují nejprve zhodnocení pramenů a literatury, obecné charakteristice sňatků na středověkých panovnických dvorech, stručné historii lucemburské dynastie a hlavním momentům vlády Jana Lucemburského. Poté následuje základní chronologické shrnutí Janových sňatkových plánů a již podrobný rozbor konkrétních dynastických projektů, které král Jan Lucemburský realizoval prostřednictvím svých sester, dětí a vnoučat a které směřovaly do Francie a na panovnické dvory zemí začleněných do prostoru Svaté říše římské. Autorka vychází z domácí i zahraniční odborné literatury a z pramenů vyprávěcí i úřední povahy (kroniky a listiny).

KLÍČOVÁ SLOVA

Jan Lucemburský; Lucemburkové; sňatková politika; vrcholný středověk; Karel IV.; Marie Lucemburská; Blanka z Valois; Jitka Lucemburská; Beatrix Bourbonská; Jan Jindřich.

ANNOTATION

The bachelor thesis deals with the marriage policy of John of Luxembourg (*1296, †1346), the King of Bohemia and the Count of Luxembourg. The aim is to describe the proportion of marriages were in the king's foreign diplomacy. Introductory chapters deal with evaluation of sources and literature, the general characteristics of marriages in medieval royal courts, a brief history of the House of Luxembourg and the main moments of the reign of John of Luxembourg. This is followed by basic chronological summary of John's marriage plans and already detailed analysis of specific dynastic projects that King John of Luxemburg realized through his sisters, children and grandchildren, and which aimed to France and royal courts of countries included in the area of the Holy Roman Empire. The author draws from domestic and foreign professional literature and from the chronicles and documents.

KEYWORDS

John of Luxembourg, King of Bohemia; House of Luxembourg; marriage policy; Middle Ages; Charles IV., King of Bohemia; Marie of Luxembourg; Blanche of Valois; Bonne of Luxembourg; Beatrice of Bourbon; John Henry of Luxembourg.

Obsah

1	Úvod	6
1.1	Prameny a literatura	7
2	Královské sňatky ve středověku	10
3	Lucemburkové a jejich vstup na evropskou politickou scénu	15
4	Vláda Jana Lucemburského a jeho dynastické plány	21
5	Sňatkové plány Jana Lucemburského orientované na francouzský panovnický dvůr	27
5.1	Francouzská královna Marie Lucemburská	28
5.2	Český kralevic a Blanka z Valois	35
5.3	Zásnubní zastavení Jitky / Bony Lucemburské	42
5.4	Janova druhá manželka Beatrix Bourbonská	51
5.5	Václav Lucemburský	57
6	Sňatkové plány Jana Lucemburského orientované do střední Evropy – na dvory nejbližších sousedů Českého království	61
6.1	Uherská královna Beatrix Lucemburská	63
6.2	Bavorská vévodkyně Markéta Lucemburská	66
6.3	Rakouská vévodkyně Anna Lucemburská	72
6.4	Janova vnoučata – Jan, Markéta a Kateřina	76
7	Sňatkové plány Jana Lucemburského orientované do Korutan a Tyrol	81
7.1	Jan Jindřich a Markéta Korutanská	82
8	Závěr	88
9	Seznam použitých informačních zdrojů	91
9.1	Zkratky	91
9.2	Prameny	91
9.3	Literatura	93
10	Seznam příloh	98

1 Úvod

Cílem této bakalářské práce je zachytit rodinnou sňatkovou politiku českého krále Jana Lucemburského a ukázat, jak významnou roli sehrávala v Janově zahraniční diplomacii. Zásnubní a sňatkové projekty byly nedílnou součástí politiky všech středověkých evropských vládců. V této oblasti mezi nimi nezaostával ani Jan Lucemburský, jehož celou vládu provází snaha podepřít politická spojení také rodinnými vazbami.

V úvodní podkapitole nejprve rozebírám základní prameny a literaturu, z nichž jsem během psaní práce vycházela. Poté již přecházím k obecné charakteristice sňatků na středověkých panovnických dvorech a snažím se postihnout jejich základní rysy. Další dvě kapitoly se věnují vzestupu Lucemburků na evropskou politickou scénu a také hlavním momentům vlády Jana Lucemburského, přičemž nakonec podávám základní chronologické shrnutí Janových klíčových sňatkových aliancí.

Sňatkovou politiku Jana Lucemburského v následujících třech hlavních kapitolách dělím teritoriálně. Nejprve se věnuji sňatkovým plánům orientovaným na francouzský panovnický dvůr, v nichž figuruje králova sestra Marie, děti z prvního manželství Václav/Karel a Jitka, sám ovdovělý Jan Lucemburský a nakonec jediný syn z druhého manželství Václav. Posléze rozebírám aliance směřované na dvory nejbližších sousedů Českého království, jejichž aktéry byla Janova sestra Beatrix, dcery Markéta a Anna a též tři vnoučata – Jan, Markéta a Kateřina. Nakonec se zabývám dynastickým projektem, jehož cílem bylo získat Korutany a Tyrolsko a v němž sehrál hlavní roli Janův syn Jan Jindřich.

Následuje celkový závěr a seznam použitých zdrojů. Práce je také doplněna o přílohy, jejichž hlavní součástí je tabulka sňatkových plánů Jana Lucemburského a rodokmeny, které mapují vzájemné vztahy mezi Lucemburky a evropskými panovnickými dynastiemi.

1.1 Prameny a literatura

Důležitým vyprávěcím pramenem pro období vlády Jana Lucemburského je latinsky psaná *Zbraslavská kronika* (*Chronicon Aulae Regiae*),¹ z jejíhož překladu do češtiny jsem hojně čerpala.² Kronika patří k vrcholným historickým i literárním dílům českého předhusitského středověku mapující dobu přibližně od roku 1278 (s přesahy do časů dřívějších) až do roku 1338 a rozdělena je celkem do tří knih. Vznikla v první třetině 14. století v cisterciáckém klášteře na Zbraslavi u Prahy, založeném přemyslovským králem Václavem II. roku 1292.³ Jejimi autory byli dva opati tohoto klášteře – Ota Zbraslavský a Petr Žitavský.⁴ Ačkoli se jedná o pramen velkého významu, je potřeba k němu přistupovat kriticky. Nejenže obsahuje celou řadu místních a časových nepřesností, ale podléhá též subjektivnímu pohledu samotného autora, jehož sympatie k Janově první manželce Elišce Přemyslovně jsou nepopíratelné. Zpočátku je Petr Žitavský vládě Jana Lucemburského nakloněn, později však převažuje zklamání až ostrá kritika, především v důsledku královy časté nepřítomnosti v království a vymáhání značných peněžních obnosů, čímž byl postižen i zbraslavský klášter. Zbraslavská kronika je ale nepochybně nesmírně cenným pramenným materiálem i z toho důvodu, že cisterciácký opat Petr Žitavský nebyl pouhým pozorovatelem, ale mnohdy i přímým účastníkem politického dění.⁵ Navíc je jeho vyprávění prokládáno i velkým množstvím veršů, což svědčí o literární hodnotě díla.

K dalším narativním pramenům, ze kterých jsem také čerpala, patří Karlův autobiografický *Vlastní životopis* (*Vita Caroli*) a kroniky napsané v době vlády Karla IV.,⁶

¹ ŽITAVSKÝ, Petr. *Zbraslavská kronika = Chronicon aulae regiae*. Vyd. 2. opr., (ve Svobodě 1.). Překlad František Heřmanský, Rudolf Mertlík. Praha: Svoboda, 1976, 597 s., [1] s. příl. (rodokmen). Členská knižnice (Svoboda).; Dále v práci cituji jen pod zkratkou ZK s číslem příslušné stránky.

² Originál textu v latině najdeme ve čtvrtém dílu edice *Fontes rerum Bohemicarum*, jejímž editorem byl Josef Emler. Dále uvádím jen pod zkratkou FRB.

³ O dějinách klášteře: CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. II., Kláštery založené ve 13. a 14. století. 2., dopl. a přeprac. vyd.* Praha: Karolinum, 2014, s. 202 – 293.

⁴ Ota Zbraslavský (Durynský) napsal pouze prvních 51 kapitol 1. knihy, zemřel roku 1314. Po něm dílo dokončil již Petr Žitavský (Petr ze Žitavy; 1316 – 1339).

⁵ Petr Žitavský se osobně zúčastnil i událostí, jež byly přímo spjaty s Janovými sňatkovými plány. Např. byl přítomen toho, když roku 1318 uherští vyslanci přijeli na Zbraslav, aby zde vybrali svému králi Karlu Robertovi vhodnou nevěstu. Ze dvou „nabízených“ sester krále Jana – Marie a Beatrix – nakonec zvolili druhou z nich. Stejně tak se zbraslavský opat účastnil svatebního veselí ve Znojmě v souvislosti se sňatkem Janovy nejmladší dcery Anny s rakouským vévodou Otou roku 1335. (V práci poté detailněji.)

⁶ Souborně v českém překladu: *Kroniky doby Karla IV.* Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1987. 647 s.; *Vita Caroli* v latinském originálu v FRB III, kroniky Františka Pražského a Beneše Krabice z Weitmile ve FRB IV.

z nichž jsem využila především kroniky Františka Pražského a Beneše Krabice z Weitmile.⁷ Oba kronikáři museli znát i dílo Petra Žitavského, neboť si od něj vypůjčují celé dlouhé pasáže. Nedosahovali však již literárních schopností jejich předchůdce, ani nebyli vtaženi osobně do politického dění kolem sebe tak jako zbraslavský opat. Důležitým pramenem nejen o životě Karla, ale i jeho rodiny, je také Karlův *Vlastní životopis*, první středoevropská biografie vůbec. Na rozdíl od svého otce se Karel snažil vytvořit ideologickou koncepci své vlády, jakýsi návod pro své následovníky, zejména pro syna Václava, o tom, jak má vypadat ideální panovník. S vědomím tohoto faktu musíme i s pramenem zacházet. Samotný Karel IV. vylíčil pouze události do roku 1340, zbytek je dokončen neznámým autorem, který vyprávění završuje Karlovou volbou za římského krále. Časově se tedy *Vlastní životopis* kryje i s životem a vládou Karlova otce Jana Lucemburského, který zemřel jen krátce poté, co usedl jeho syn na trůn Svaté říše římské.⁸

Jelikož velká část Janových dynastických projektů směřovala do Francie, hledala jsem informace také ve francouzských kronikách *Chronique parisienne anonyme du XIVe siècle*, *Chronographia regum Francorum* a *Les grandes chroniques de France*. Sňatkové projekty českého krále mířily také do Uher, čerpala jsem tudíž i z *Kroniky uhorských králův zvaná Dubnická*.

Kromě písemných pramenů vyprávěcích, jsem vycházela hlavně z pramenů úřední povahy – listin. Čerpala jsem zejména z edic Josefa Emlera *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III. a IV.*,⁹ které obsahují výtahy (regesta) listin týkajících se dané doby, řazených chronologicky. Dále též z edic Josefa Chytila *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VI. a VII.*¹⁰ Pátrala jsem i v edicích Györgyje Fejéra *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VIII. a IX.*, Heinricha Finkeho *Acta Aragonensia I.* a Sigmunda Riezlera *Vatikanische Akten zur deutschen Geschichte in der Zeit Kaiser Ludwigs des Bayern*.

⁷ Beneš Krabice z Weitmile, pražský kanovník a ředitel stavby pražské katedrály, napsal *Kroniku Pražského kostela* (je dovedena do r. 1374).

⁸ O *Vlastním životopisu* více např.: NODL, Martin. *Vita Caroli*. In: ANTONÍN, R. Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy. Praha, 2012, s. 240–242.; Ferdinand. *Karel IV.: císař v Evropě (1346-1378)*. Překlad Markéta Maurová. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 113–115.

⁸ O historické paměti lucemburské epochy např.: BLÁHOVÁ, Marie. *Písemná kultura*. In: ANTONÍN, R. Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy. Praha, 2012, s. 559–569.

⁹ Dále uvádím jen pod zkratkou RBM.

¹⁰ Dále uvádím jen pod zkratkou CDM.

O sňatkové politice Jana Lucemburského neexistuje v češtině žádná souvislá práce. V němčině se Janovým sňatkovým projektům věnoval již roku 1913 ve své dizertační práci na německé univerzitě Emil Klages.¹¹ Roku 1997 poté vyšla studie od Dietera Veldtrupa *Ehen aus Staatsräson: Die Familien- und Heiratspolitik Johans von Böhmen*, stejný autor pojednal již dříve také o manželských projektech Karla IV. v monografii *Zwischen Eherecht und Familienpolitik: Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*,¹² z jehož výzkumů vychází i František Kavka v díle *Čtyři ženy Karla IV.: královské sňatky*. Vzhledem k jazykové bariéře jsem čerpala z Veldtrupa jen velmi okrajově, především jsem se ale prostřednictvím jeho práce dostala k dalším pramenům.

Vycházela jsem hlavně z prací českých historiků. Nejpřínosnější byly monografie od Jiřího Spěváčka *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346): k prvnímu vstupu českých zemí do svazku ze Západní Evropy, Král diplomat a Karel IV.: Život a dílo (1316 – 1378)*. Ze starších prací jsem čerpala z děl Jiřího Šusty *Počátky lucemburské 1308-1320, Král cizinec a Karel IV.: Otec a syn 1333-1346*. Z novějších titulů mi poskytl obecný přehled rozsáhlý svazek Lenky Bobkové *Velké dějiny země Koruny české IV. a*, a především dílo kolektivu autorů pod vedením Roberta Antonína *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. K sňatkovým aliancím orientovaným do Uher mi byla velmi nápomocná studie od Jaroslava Perníše *Lucemburské nevesty anjouovských princů*.

¹¹ KLAGES, Emil: *Johann von Luxemburg und seine auf Böhmen gerichtete Heiratspolitik (1310 – 1342)*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 50/1913, s. 309 – 357.

¹² VELDTRUP, Dieter: *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, Warendorf 1988.

2 Královské sňatky ve středověku

Manželství bylo ve středověku chápáno v první řadě jako společenská a náboženská instituce, jež měla zajistit legitimní potomstvo a pokračování rodu. Uzavírání sňatků se řídilo výhradně kanonickým právem, v nižších neurozených vrstvách společnosti však nebyl brán na právní předpisy příliš velký zřetel. Nicméně šlechtické či panovnické rody, které prostřednictvím sňatku sledovaly vyšší politické i majetkové cíle, si nemohly dovolit stanovených právních předpisů nedbat, protože by to mohlo mít nedozírné následky nejen pro rodiny, ale i celé země a státy.¹³

V královských rodinách k zásnubám zpravidla docházelo již od nejútlejšího věku obou snoubenců, někdy se dokonce zasnubovaly i děti ještě nenarozené. S ohledem na momentální politickou situaci se záhy po narození potomka operovalo s možnostmi, na jaký panovnický dvůr dítě zaslíbit. A pokud byl zájem o budoucí manželský svazek skutečně vážný, žádalo se v případě nutnosti rovnou o příslušnou dispens, výjimku udělovanou samotným papežem. Podle kanonického práva byl důležitou podmínkou pro uzavření manželství „zákonný věk“ („aetas legitima“), přičemž církve rozlišovala mezi „infantes“, dětmi mladšími sedmi let, a „impubes“, dětmi staršími sedmi let. Od sedmi let bylo již možné uzavírat tzv. symbolické sňatky, šlo nicméně jen o právní stránku svazku, fyzická byla pouze simulována položením dětí do jednoho lože. Tento akt měl v symbolické rovině legitimizovat platnost sňatku a zabránit tak jeho případnému zrušení. Ke skutečnému naplnění manželství mohlo však docházet až po dosažení dospělosti, u chlapců ve čtrnácti a u dívek ve dvanácti letech.¹⁴

Nejčastější překážkou při uzavírání manželství v panovnických rodinách bylo blízké příbuzenství obou snoubenců. Podle kanonického práva byl incest zakázaný a až do IV. lateránského koncilu byl hranicí pro uzavření sňatku sedmý stupeň příbuzenství. Církve v průběhu let postupně slevovala ze svých nároků a na koncilu konaném v roce 1215 snížila hranici na čtvrtý stupeň příbuzenství. Jinými slovy to tedy znamenalo, že muž si mohl vzít ženu pocházející ze čtvrtého pokolení společných předků.¹⁵ Vzhledem k tomu, že královské,

¹³ KAVKA, František: *Čtyři ženy Karla IV.: královské sňatky*, Praha: Paseka, 2002, s. 9.

¹⁴ NODL, Martin: *Rituál královských svateb a zásnub*, in: *Antropologické přístupy v historickém bádání*, s. 170 – 172.

¹⁵ GUERREAU-JALABERT, Anita: *Příbuzenství*, in: LE GOFF a SCHMITT, *Encyklopedie středověku*, Praha: Vyšehrad, 2002, s. 544 – 545.

vévodské a knížecí rodiny byly opakovanými vzájemnými sňatkovými aliancemi značně příbuzensky provázané, musely se v případě, že uzavření sňatku bránila kanonická překážka prvního až čtvrtého stupně příbuzenství, obracet na papeže, který měl výlučné právo na udělování výjimek.

Ve 14. století byly zcela běžné papežské dispense, které umožňovaly uzavírat sňatky mezi příbuznými čtvrtého i třetího stupně, záleželo ale na rozhodnutí papeže, zda výjimku udělí či nikoli. Je nutné si uvědomit, že dynastická politika byla omezována ustanoveními kanonického práva, a tudíž úspěch sňatkových projektů mnohdy závisel nejen na moci světské, ale i duchovní. Církev v čele s papežem sledovala vlastní cíle a prostřednictvím udělování dispensí uplatňovala svůj vliv v evropské politice. Někdy pouze stačilo, aby papež schválení dispense oddaloval, neboť ve značně proměnlivé zahraničněpolitické situaci mohl zamýšlený sňatek po delší době ztratit svůj smysl, když přestal být aktuální.¹⁶

Plánované nebo již realizované dynastické aliance mohly být zprůtrhány i z mnohem prostšího důvodu – úmrtím jednoho z partnerů. Smrt ve středověku¹⁷ přicházela často a znenadání a muselo se s ní počítat, vždyť možnosti tehdejší lékařské vědy byly značně omezené.¹⁸ Plodné období ženy bylo vyplněno jedním porodem za druhým, urozených žen nevyjímaje.¹⁹ Při porodu se matka i dítě ocitaly na tenké hranici mezi životem a smrtí. Pokud dítě porod přežilo, nebylo stále zdaleka vyhráno, jelikož ho ohrožovaly různé dětské nemoci či morové epidemie.²⁰ Nemůžeme se proto divit, že i pojem rodičovské lásky ve středověku byl z mnoha důvodů velmi vzdálený dnešnímu pojetí.²¹

¹⁶ KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.: královské sňatky*, s. 10.

¹⁷ O významu smrti a mrtvých ve středověku pojednává LAUWERS, Michel: *Smrt a mrtví*, in: LE GOFF a SCHMITT, *Encyklopedie středověku*, Praha: Vyšehrad, 2002, s. 676 – 689.

¹⁸ O středověké medicíně pojednává ŘÍHOVÁ, Milada: *Lékaři na dvoře Karla IV. a Jana Lucemburského*, Praha: Paseka, 2010.

¹⁹ Božena Kopičková dokládá příklady urozených žen, kterým četné porody značně podlomily zdraví – druhá žena Vratislava II. Adléta Uherská během pětiletého manželství porodila čtyři děti a poté umírá; nebo Guta Habsburská, první žena Václava II. a matka Elišky Přemyslovny, umírá spolu se svým desátým novorozencem-holčičkou ve 26 letech. (KOPIČKOVÁ, Božena: *Urozená paní*, in: NODL, M. a ŠMAHEL, F. *Člověk českého středověku*, Praha: Argo, 2002, s. 62.) I ve sňatkových projektech Jana Lucemburského měla náhlá úmrtí, a to ve velmi mladém věku, značný podíl.

²⁰ Na základě výzkumu středověkých florentských rodinných kronik Christiane Klapisch-Zuberová dochází k závěru, že i v dobře situovaných rodinách umírá na následky porodu každá sedmá či osmá žena a ve většině případů s sebou do hrobu bere i své dítě. Naděje, že se dítě dožije dospělosti, byla pouhých 50%. (KLAPISCH-ZUBEROVÁ, CH.: *Ženy a rodina*, in: *Středověký člověk a jeho svět*, s. 255.)

²¹ Citové vazby rodičů k dětem byly mnohem „vlažnější“ než je tomu dnes, svědčí o tom i suché zprávy kronikářů o úmrtích a pohřbech dětí, které byly vzhledem k vysoké úmrtnosti na denním pořádku. (KOPIČKOVÁ, B.: *Eliška Přemyslovna: královna česká 1292-1330*, Praha, 2003, s. 71 – 75.)

Ačkoli byl výběr manžela a manželky ve středověkých panovnických, šlechtických i měšťanských rodinách plně v režii rodičů, v církvi se od konce 11. století prosazovala tendence respektovat svobodnou vůli obou snoubenců a vyžadoval se jejich výslovný souhlas s domluveným sňatkem.²² To zaznívá v dekretch IV. lateránského koncilu i v dekretch papeže Řehoře IX., podle nichž je právoplatné manželství uzavřeno na základě svobodně vyjádřeného souhlasu nevěsty a ženicha a to bez ohledu na to, zda došlo mezi novomanželi k tělesnému spojení či nikoli.²³ V praxi se však prvnímu tělesnému spojení „copula carnalis“ i nadále přikládal velký význam a teprve tento akt představoval ve středověkém chápání manželství jeho právoplatné „naplnění“. Stejně tak souhlas snoubenců se sňatkem byl spíše formální záležitostí, než skutečným vyjádřením jejich vůle a osobního přání. Tehdejší hierarchicky rozvrstvená společnost nepřipouštěla stavovsky nerovné sňatky a obzvlášť v rodinách s vysokým společenským statusem bylo o sňatku předem rozhodnuto, aniž by se někdo snoubenců ptal na jejich názor. City musely ustoupit ekonomickým zájmům a mocenskopolitickým ambicím, které byly přednější. Děti se tak stávaly figurkami v rukou svých rodičů, zejména otců, kteří prostřednictvím svých potomků osnovali výhodné politické aliance. Tyto dynastické projekty byly však stejně proměnlivé jako dobová politická situace. Pokud se naskytl jiný výhodnější sňatek, ze starých úmluv často rázem sešlo.²⁴

Pro čest rodiny bylo určující, jaké materiální výhody a společenské uznání sňatek přinese. S tím byly spjaty přesuny menšího či většího jmění mezi oběma rodinami. Majetková ustanovení se týkala převážně hospodářského zajištění manželek.²⁵ V průběhu 14. století u vládnoucích rodů ve střední Evropě převážila zásada, že obě strany přispívají nevěstě stejným dílem. Rodina nevěsty vyplácela tzv. věno, ať už v hotovosti, formou ročního důchodu plynoucího ze zastavených nemovitostí nebo podílech na clech či jiných regálech. Český král byl oprávněn bez souhlasu šlechty vypsát k úhradě věna pro své dcery obecnou berní. Výše věna se lišila a závisela na prostředí, z něhož nevěsta pocházela,

²² KLAPISCH-ZUBEROVÁ, CH.: *Ženy a rodina*, in: *Středověký člověk a jeho svět*, s. 247.

²³ NODL, M.: *Rituál královských svateb a zasnub*, in: *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 170.; O zásadě uzavření manželství na základě souhlasu pojednává podrobněji OTIS-COUR, L.: *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*, Praha, 2002. s. 95 – 101.

²⁴ KOPIČKOVÁ, B.: *Historické prameny k studiu postavení ženy v české a moravské středověké společnosti*, Praha 1992, s. 46 – 47.

²⁵ KLAPISCH-ZUBEROVÁ, CH.: *Ženy a rodina*, in: *Středověký člověk a jeho svět*, s. 245 – 247.

v českém království činilo zpravidla 10 000 hřiven stříbra.²⁶ Správa věna náležela výhradně manželovi. Věno bylo ženě vráceno v případě, že manžel zemřel dříve než ona, nebo bylo vráceno její rodině, pokud zemřela jako bezdětná. Jestliže měli manželé společné potomstvo, přešlo věno do rukou dětí.²⁷ Ženichův vklad, tzv. obvěnění či vdovský důchod, mělo zajistit ženu a jejich případné společné potomky po manželově smrti, přičemž v českém prostředí se jednalo zpravidla o některé hrady a města.²⁸ V případě manželova předčasného úmrtí mohla vdova až do konce života užívat důchody plynoucí z obvěnění a po jejím skonu, pokud nebylo ujednáno jinak, připadly manželově rodině.²⁹ Muži taktéž skládali svým manželkám tzv. jitřní dar, jak již plyne z názvu, jednalo se o odměnu, kterou manželka obdržela následující den po svatební noci. Účelem promyšleného systému darů a protidarů bylo zajistit pevné propojení obou rodů, neboť svědčil o jejich přátelství i upřesňoval jejich společenské postavení.³⁰

Podle učení církve patřilo manželství mezi sedm svátostí a z této skutečnosti teologové odvodili jeho nerozlučitelnost. Vzhledem k tomu, že rozvod nebyl možný, manželské pouto zpřetrhala teprve smrt jednoho z partnerů. Jedinou další cestu rozluky představovalo prohlášení manželství za neplatné od jeho samého počátku, tzv. anulace. K tomu však mohlo dojít pouze v případě, že prokazatelně existovaly vážné překážky, které nebyly předem odstraněny papežskou dispensí. Mezi takové překážky patřil například blízký příbuzenský vztah, řeholní sliby či uzavření dřívějšího manželství. Neplodnost jednoho z manželů nebyla důvodem neplatnosti manželského svazku. Je však nutné si uvědomit, že anulování manželství bylo využíváno jako politikum, ve většině případů po něm sahali panovníci či vysocí aristokraté, kteří stále neměli legitimního mužského potomka. Jednalo se ovšem o vyčerpávající proces, který obnášel zdlouhavé soudní řízení a vyžadoval papežův souhlas.³¹

²⁶ KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 13 – 14.

²⁷ OTIS-COUR, L.: *Rozkoš a láska*, s. 35.

²⁸ Václav II. například zajistil své druhé manželce Alžbětě (Elišce) Rejčce obvěnění na pěti královských městech – Poličce, Mýtu (Vysokém), Chrudimi, Hradci (Královém) a Jaroměři. Elišce Přemyslovně náleželo jako věnné město Mělník. (CHARVÁTOVÁ, K.: *Václav II.: král český a polský*, s. 261.; KOPIČKOVÁ, B.: *Eliška Přemyslovna*, s. 68 – 70.)

²⁹ KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 14.

³⁰ KLAPISCH-ZUBEROVÁ, CH.: *Ženy a rodina*, in: *Středověký člověk a jeho svět*, s. 245.

³¹ OTIS-COUR, L.: *Rozkoš a láska*, s. 54 – 59.; NODL, M.: *Rituál rozvodu*, s. 132 – 133.

Sňatky v panovnických rodinách splňovaly nejen primární funkci zplodit legitimní potomstvo, ale byly taktéž významným prostředkem sjednání míru mezi dvěma znesvářenými rody. Po období sporů a někdy i otevřené války mnohdy nastala situace, kdy bylo potřeba přistoupit k cestě smíru a navázat či obnovit mezi rodinami přátelství. Sňatek tak byl vedle dalších politických a spojeneckých dohod jakýmsi zpečetěním míru obou smluvních stran a měl garantovat spolehlivost vzájemných úmluv. Právě vytváření manželských aliancí bývá považováno za jeden z nejvýznamnějších faktorů politických dějin.³²

Spříznění sňatkem zaujímal ve středověké společnosti významné místo, přičemž hrálo velkou hospodářskou, politickou a stavovskou roli. Pro vládnoucí dynastie byl sňatek jednou z nejpohodlnějších cest, jak zvětšit nebo zabezpečit vlastní moc a majetek a zároveň posílit či rozšířit síť sociálních vztahů.³³ Prostřednictvím sňatkových smluv docházelo k žádoucím příbuzenským propojením, která přinášela výhodná spojení, nové dědické nároky na území a trůny či zvýšený mocenský vliv na politickém dění.³⁴

³² KLAPISCH-ZUBEROVÁ, CH.: *Ženy a rodina*, in: *Středověký člověk a jeho svět*, s. 118, 243 – 244.

³³ GUERREAU-JALABERT, A.: *Příbuzenství*, in: LE GOFF a SCHMITT, *Encyklopedie středověku*, s. 540 – 551.

³⁴ KOPIČKOVÁ, B.: *Urozená paní*, in: *Člověk českého středověku*, s. 59.

3 Lucemburkové a jejich vstup na evropskou politickou scénu

Lucemburkové³⁵ patřili ke starobylým dynastiím Evropy a svůj původ tradičně odvozovali od bájně víly Meluzíny.³⁶ Počátky lucemburského rodu jsou však ve skutečnosti spjaty s ranými dějinami Svaté říše římské a hrabětem Sigfrídem (Siegfriedem), který v roce 963 získal výměnou s trevírským klášterem sv. Maximina hrad Lucemburk i s jeho přilehlým okolím.³⁷ Siegfried je prvním historicky známým vládcem lucemburského hrabství, jež se rozprostíralo na strategicky významné křižovatce cest spojujících Remeš a Mety s Trevírem a do konce 11. století se rozrostlo v nové politické, hospodářské i vojenské centrum v nejzápadnější části Říše. Vzhledem k tomu, že lucemburská dynastie své dědictví dvakrát předala v ženské linii, dělí se na tři různé rody: ardensko-lucemburský či středomoselský (963 – 1136), lucembursko-namurský (1136 – 1226) a lucembursko-limburský (1226 – 1437).³⁸

Dočasný vzestup hraběcího rodu dokládá již osud Sigfrídových potomků. Dcera Kunhuta (Kunigunda) byla provdána za budoucího římského císaře Jindřicha II.,³⁹ na jehož panování se významně podílela a po manželově smrti dokonce vládla jako regentka. Kunhuta byla roku 1199 svatořečena a stala se tak jedinou světicí lucemburského původu. Také jednomu ze Sigfrídových synů Jindřichovi I. se podařilo zaujmout díky svému povýšení na bavorského vévodu významnou mocenskou pozici na jihovýchodě Říše. Tato nejstarší lucemburská hraběcí rodina však vymřela po meči roku 1136 Konrádem II. a panství poté

³⁵ K rodu Lucemburků více další literatura: ANTONÍN, Robert a kol.: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012; BOBKOVÁ, Lenka: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a (1310 – 1402)*, Praha – Litomyšl 2003; ČECHURA, Jaroslav: *České země v letech 1310-1378: Lucemburkové na českém trůně I*, Praha 1999; TÝŽ: *České země v letech 1378-1437: Lucemburkové na českém trůně II.*, Praha 2008.; ČECHURA, Jaroslav a ŽŮREK, Václav: *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, České Budějovice 2012; HOENSCH, J. K.: *Lucemburkové: pozdně středověká dynastie celoevropského významu, 1308-1437*, Praha 2003; MEZNÍK, Jaroslav: *Lucemburská Morava (1310 – 1423)*, Praha 2001.; FIALA, Zdeněk: *Předhusitské Čechy 1310 – 1419*, Praha 1978.

³⁶ Pověst o Meluzíně sepsal na objednávku vnoučat Jana Lucemburského v letech 1387 – 1394 Jan z Arrasu v rozsáhlém románu *Historie o Meluzíně*. Víla Meluzína, jež je napůl ženou a napůl hadem, je zde vylíčena jako mytická zakladatelka a společná pramáti rodu Lusignanů, Valois a Lucemburků. (NEJEDLÝ, Martin: *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha, 2007, s. 35.)

³⁷ V listině najdeme hrad pod názvem *Lucilinburhuc* (neboli Hrádek, opevněná věž stojící na skále Bock nad údolím řeky Alzetty). Směna byla stvrzena se souhlasem bratra císaře Oty I. Bruna, který zastával funkci říšského vikáře a kolínského arcibiskupa. (HOENSCH, J. K.: *Lucemburkové*, s. 11.)

³⁸ FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, Jana: *Lucemburské kořeny*, in: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 39.

³⁹ Kunhutiným manželem byl Jindřich II. ze sálské dynastie (*973, † 1024) – bavorský vévoda (995), římský král (1002) a římský císař (1014).

přešlo v ženské linii do majetku rodu hrabat z Namuru. Jednalo se již o pravé Francouze, kteří vystřídali předchozí smíšený francouzsko-německý rod. Poslední mužský potomek tohoto rodu Jindřich IV. z Namuru, zvaný Slepý († 1196), který trpěl zřejmě stejnou chorobou jako později český král Jan Lucemburský, po sobě zanechal jen dceru Ermesindu. Té se nejenže podařilo uchránit rodinné dědictví, ale také prostřednictvím svých dvou sňatků, s vévodou Theobaldem z Baru a poté Walramem III., se na čas spojilo jádro lucemburských držav – hrabství lucemburské a vévodství limburské, spolu s markrabstvím arlonským. Ermesinda spolu se svým druhým manželem se tak stali zakladateli lucembursko-limburské rodové větve.⁴⁰

Dlouholetá Ermesindina vláda byla velmi úspěšná v oblasti hospodářské, politické i kulturní a je pro ni charakteristická orientace na francouzský kulturní okruh. Francouzský vzor je především patrný při budování centralizovaného správního aparátu země, jehož prostřednictvím se podařilo scelit teritoria, až dosud sjednocených pouze personální unií.⁴¹ Ermesinda taktéž iniciovala založení cisterciáckého kláštera v Clairefontaine, který se stal rodovým pohřebištěm lucemburských vládců.⁴² Právě zde si přál být pohřben také český král Jan Lucemburský, který ve své závěti uvedl jako místo svého posledního spočinutí právě Clairefontaine.⁴³

Po Ermesindině smrti převzal vládu nad lucemburským hrabstvím její syn Jindřich V. Plavý, zatímco vlády v hrabství Durbuy se ujal mladší syn Gerhard.⁴⁴ Jindřich neúspěšně usiloval o navrácení namurského hrabství a bojoval také s barským vévodou o panství Ligny, věnný statek své manželky Markéty. Přestože byl v bitvě u Prény roku 1266 poražen a dokonce zajat, rozhodčím výrokem francouzského krále Ludvíka IX. mu bylo Ligny roku 1268 nakonec přiřknuto. Ligny poté zdědil Jindřichův druhorozený syn Walram I., který se

⁴⁰ SPĚVÁČEK, Jiří: *Jan Lucemburský a jeho doba, 1296-1346: K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se Západní Evropou*, Praha 1994, s. 53 – 54.

⁴¹ HOENSCH, J. K.: *Lucemburkové*, s. 19.

⁴² Podrobněji: MARGUE, Michel: „*Regum de stirpe*“. *Několik aspektů monastické politiky lucemburského hraběte a českého krále Jana Lucemburského*, in: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, vyd. K. Benešová, Praha 2010, s. 255 – 256.

⁴³ „*Primo videlicet: Sepulturam corporis nostri eligimus in monasterio monialium de Claro Fonte, ord. Cister.*“ (Celý text závěti v RBM IV, s. 320 – 323, č. 819.) Nutno však poznamenat, že Janovy tělesné ostatky nakonec přes četné peripetie nikdy v Clairefontaine nespočinuly. Od roku 1946 jsou uloženy v kryptě lucemburské katedrály Panny Marie. (BRAVERMANOVÁ, Milena: *Pohřby a hroby lucemburských králů*, in: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 228.)

⁴⁴ Hrabství Durbuy připadlo na přelomu 13. a 14. století nazpět hraběcímu rodu, jelikož Gerhard zemřel bez mužských potomků.

tak stal zakladatelem francouzské linie Lucemburků-Ligny, jejíž potomci patřili mezi vazaly lucemburských hrabat.⁴⁵

Jindřich VI., pověstný udatný válečník a neohrožený účastník turnajů, po svém otci Jindřichovi V. převzal vládu nad poměrně rozlehlým a sceleným státem. Jeho krátká vláda byla však poznamenána sporem o limburské vévodství, kde roku 1281 vymřela mužská linie hraběcí větve a o dědictví se rázem přihlásili téměř všichni dolnorýnští panovníci. K rozhodující bitvě došlo v červnu roku 1288 u Worryngenu nedaleko Kolína nad Rýnem, během které byl Jindřich VI. zákeřnou ránou zezadu zabit a padli zde i jeho bratři Walram, Jindřich a Balduin. Limbursko tak po této krvavé bitvě nakonec zůstalo pod vládou brabantských vévodů. Situace, v níž se ocitlo lucemburské hrabství, v mnohém připomíná obraz českého království po bitvě na Moravském poli. Synové Jindřicha VI. byli příliš mladí, aby se ujali vlády, regentství se proto chopila s podporou flanderského hraběte Guida z Dampierre a některých lucemburských pánů jejich matka Beatrix.⁴⁶

Hrabě Jindřich VI. po sobě zanechal tři syny – Jindřicha, Walrama a Balduina – a několik dcer, jejichž počet je sporný.⁴⁷ Jindřichovi VII., nejstaršímu ze synů, bylo v době úmrtí svého otce patrně pouhých devět let. Budoucí římský císař a otec českého krále Jana Lucemburského byl poslán na vychování do Francie, kde na dvoře krále Filipa IV. Sličného získal patřičné vzdělání. Nebylo náhodou, že se mladý následník ocitl právě na francouzském královském dvoře. K dobrým vztahům s Francií přispěla jistě Jindřichova matka Beatrix, jež pocházela z brabantského rodu z Avesnes a Beaumontu. Brabantsko mělo pro Francii v případném boji proti Anglii strategický význam, a tudíž bylo vždy v jejím zájmu udržovat s místní vládnoucí dynastií úzké styky.⁴⁸

Z jakého důvodu chtěl francouzský král udržovat přátelské vztahy s Lucemburskem, lze odvodit již jen při pohledu na mapu. V mocenských plánech francouzské politiky bylo získat možnost zasahovat do dění ve Svaté říši římské a Lucembursko, jež představovalo nárazníkovou oblast na francouzsko-německém pomezí, se mohlo stát cenným

⁴⁵ HOENSCH, J. K.: *Lucemburkové*, s. 20.

⁴⁶ BOBKOVÁ, Lenka: *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. IV.a (1310 – 1402)*, Praha - Litomyšl: Paseka, 2003, s. 18 – 19.

⁴⁷ Podle J. K. Hoensche měl Jindřich VI. dcery dvě (Markéta a Felicitas), nicméně Jiří Spěváček píše, že o počtu a věku dcer jsou jen kusé a rozporuplné zprávy a přiklání se k názoru, že měl Jindřich s manželkou Beatrix dcery celkem čtyři (Markéta – převorka kláštera Marienthal, Felicitas – provdaná za hraběte Jana z Löwen, Markéta – řeholnice v klášteře v Lille, Philippa – provdaná za hraběte Jana II. Hennegavského).

⁴⁸ SPĚVÁČEK, Jiří: *Jan Lucemburský*, s. 57 – 58.

prostředníkem, jak těchto cílů dosáhnout. Na druhé straně je ovšem nutné si uvědomit i politické zájmy Lucemburků, kteří chtěli hlouběji proniknout do německých oblastí Říše a vybudovat si zde silnější postavení. Po bitvě u Worryngenu však byli značně oslabeni a hledali vlivného spojence. Lucemburkové si byli jistě dobře vědomi své politické role jakožto zprostředkovatele francouzských zájmů v Říši. Jak se ukázalo, tak pro další osud lucemburské dynastie měla Francie nedocenitelný význam v oblasti politické i kulturní.

Vraťme se však opět k Jindřichovi VII., který vyrůstal ve vyspělém kulturním prostředí francouzského dvora, kde měl jedinečnou příležitost vidět zblízka složitá politická jednání. Samotný Jindřich se stal předmětem dynastické sňatkové politiky, když byl domluven jeho sňatek s neteří francouzského krále a zároveň dcerou Jana I. Brabantského Markétou.⁴⁹ Jednalo se o obratný politický manévr, jehož prostřednictvím došlo k usmíření Lucemburků s brabantským vévodou, vítězem nad Jindřichovým otcem v bitvě u Worryngenu, a zároveň i k upevnění pout mezi francouzskými Kapetovci a Lucemburky.⁵⁰ Jedinou překážkou sňatku bylo blízké příbuzenství obou snoubenců, kvůli němuž bylo nutné žádat papeže o dispens.⁵¹ Z pravděpodobně šťastného manželského svazku mezi Jindřichem a Markétou vzešlo celkem pět dětí. Jediný syn Jan a poté čtyři dcery – Marie, Beatrix, Anežka a Kateřina.⁵²

Jindřichův nejstarší syn Jan byl poměrně záhy poslán na vychování do Paříže, kde pobýval i jeho o jedenáct let starší strýc Balduin,⁵³ který zde studoval a připravoval se na svou budoucí duchovní dráhu. Klíčovým momentem v historii lucemburského rodu byl rok 1308, kdy se nejprve podařilo teprve dvaadvacetiletému Balduinovi usednout na trevírský arcibiskupský stolec, čímž se zároveň stal i jedním z volitelů římského panovníka, a jen o

⁴⁹ Sňatek zprostředkovala Markétina teta Marie Brabantská, francouzská královna vdova po Filipovi III. (1270 – 1285) a sestra Jana I. Brabantského.

⁵⁰ SPĚVÁČEK, Jiří: *Král diplomat: (Jan Lucemburský 1296-1346)*, Praha: Panorama, 1982, s. 20.

⁵¹ Jednalo se o 3. stupeň příbuzenství – byli bratranec a sestřenice.

⁵² Zatímco o Marii a Beatrix toho víme poměrně mnoho (pojednávám o nich dále ve sňatkových plánech Jana Lucemburského), o nejmladších dvou dcerách Anežce a Kateřině se nám v pramenech nedochovaly téměř žádné zprávy a v literatuře o Lucemburcích nebývají často vůbec zmiňovány. Anežka si pravděpodobně vzala Rudolfa II. Bavorského, rýnského falckraběte (1329 – 1353), Kateřina se stala chotí Albrechta II. Rakouského, lantkraběte v Alsasku, nic bližšího ale není známo. (ČECHURA, J.: *České země v letech 1310 – 1378*, s. 26.; BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a*, s. 21, 591.; SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský*, s. 111, 626.; SPĚVÁČEK, J.: *Král diplomat*, s. 22, 261.)

⁵³ Balduin Trevírský (*1285, †1354), trevírský arcibiskup (1308 – 1354) a říšský kurfiřt, mladší bratr Jindřicha VII. Lucemburského, strýc Jana Lucemburského a prastrýc Karla IV.

několik měsíců později, po smrti Albrechta I. Habsburského,⁵⁴ byl po složitém vyjednávání Jindřich VII. zvolen římským králem a to všemi šesti kurfiřty (chyběl jen český král).⁵⁵ Z nepříteli významného lucemburského hraběcího rodu se tak podařilo hned dvěma jeho představitelům obsadit nejdůležitější posty uvnitř Svaté říše římské.

Netrvalo dlouho a na nedávno zvoleného římského krále Jindřicha VII. Lucemburského se obrátili čeští cisterciáckí opati Konrád Zbraslavský a Heidenreich Sedlecký, nespokojení s vládou Jindřicha Korutanského⁵⁶ v Českém království, s návrhem, aby se Jindřichův nejstarší syn Jan oženil s dosud svobodnou Eliškou Přemyslovnou, dcerou zemřelého přemyslovského krále Václava II., a byl dosazen na český trůn. Ačkoli Jindřich zprvu váhal a nabízel pro Elišku za ženicha raději svého mladšího bratra Walrama, nakonec se plán skutečně realizoval a 1. září 1310 byla ve špýrském dómu slavena svatba čtrnáctiletého Jana Lucemburského a osmnáctileté Elišky Přemyslovny.⁵⁷ Poté, co České království museli nadobro opustit Jindřich Korutanský a jeho choť Anna Přemyslovna,⁵⁸

⁵⁴ Albrecht I. Habsburský (*1255, † 1308; římským králem: 1298 – 1308), zavražděn byl 1. května 1308 svým synovcem Janem Parricidou. (HAMANN, Brigitte: *Habsburkové: životopisná encyklopedie*, 1. vyd., Praha: Brána, 1996, s. 30 – 33.)

⁵⁵ Jindřich VII. Lucemburský (* 1278/9, † 24. 8. 1313), hrabě lucemburský (1288), král římský (27. 11. 1308), císař římský (29. 6. 1312). Francouzský král Filip IV. Sličný (doba vlády: 1285 – 1314) chtěl na římský trůn původně dosadit svého bratra Karla z Valois, musel se však spokojit s volbou profrancouzsky orientovaného Lucemburka Jindřicha VII. Silnou podporu v Říši měl Jindřich zejména ve svém bratru Balduinovi (arcibiskup trevírský) a Petrovi z Aspeltu (arcibiskup mohučský). Volby římského krále se jako jediný z kurfiřtů nezúčastnil pouze sporný český král Jindřich Korutanský.

⁵⁶ Jindřich Korutanský (*1265/70, † 2. 4. 1335), hrabě tyrolský a vévoda korutanský (1295 – 1335), král český (1306: 6 týdnů; 1307 – 1310) a král polský (1306 – 1310). Jindřich se počátkem roku 1306 oženil s nejstarší dcerou zemřelého českého krále Václava II. Annou Přemyslovnou. V době, kdy její bratr Václav III. podnikal tažení do Polska, byl Jindřich pověřen správou Českého království v době královny nepřítomnosti. Poté, co byl Václav v Olomouci zavražděn a vymřela tak přemyslovská dynastie po meči, stal se právě Jindřich po přechodnou dobu českým králem. O Jindřichu Korutanském např.: ANTONÍN, Robert: *Jindřich Korutanský*, in: RYANTOVÁ, Marie a Petr VOREL. *Čeští králové*, Litomyšl: Paseka, 2008, s. 155 – 168.; DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a RAZIM, Jakub: *Janův soupeř Jindřich Korutanský a jeho žena Anna*, in: ANTONÍN, Robert. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 183 – 186.

⁵⁷ O svatbě podrobněji: BENEŠOVSKÁ, Klára, ed.: *Královský sňatek: Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský - 1310*. Praha 2010.; ŠAROCHOVÁ, Gabriela: *1. 9. 1310 – Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský: sňatek z rozumu*, Praha 2002.

⁵⁸ Anna Přemyslovna (*1. 10. 1290, † 3. 9. 1313) byla dcerou českého krále Václava II. a jeho první manželky Guty Habsburské. Po boku Jindřicha Korutanského byla přechodně též českou královnou, nicméně po příchodu Jana Lucemburského do Prahy, který jako manžel Anniny mladší sestry Elišky usedl na český trůn, musela se svým manželem Čechy navždy opustit. Anně Přemyslovně se věnovala např. diplomová práce Mgr. Kateřiny Sládkové, roz. Telnarové: TELNAROVÁ, Kateřina: *Anna Přemyslovna (1290 – 1313)*, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Diplomová práce, Praha 2007, 109 s., Vedoucí práce: prof. PhDr. Kateřina Charvátová, CSc.

Eliščina mladší sestra, usedl na český trůn mladý král Jan, pocházející z dynastie ze vzdáleného Lucemburska, jež měla v českých zemích vládnout ještě dalších 127 let.⁵⁹

Nepříliš významnému lucemburskému hraběcímu rodu se tak během krátké doby podařilo hned třem jeho představitelům obsadit nejdůležitější posty uvnitř Svaté říše římské. Balduin jako arcibiskup trevírský, Jindřich VII. jakožto římský král a císař, a nakonec Jan Lucemburský jako král český (titulárně též král polský).

Tento výklad o historii Lucemburků je důležitý pro pochopení jeho skromných začátků a následného strmého vzestupu na výsluní evropské politické scény, který byl uskutečněn zejména díky úzkým vztahům s francouzským královským dvorem, avšak také díky schopnostem členů starobylého hraběcího rodu obratně využít nastalé mocenskopolitické situace ve svůj prospěch.

⁵⁹ Lucemburkové vládli v Českém království od roku 1310, Janem Lucemburským počínaje, do roku 1437, Zikmundem Lucemburským konče.

4 Vlása Jana Lucemburského a jeho dynastické plány

Vláda krále Jana Lucemburského,⁶⁰ prvního Lucemburka na českém trůnu, se setkává se smíšeným hodnocením. V české historiografii zůstal Jan po dlouho dobu ve stínu svého syna Karla a býval označován za krále cizince, neboť nepocházel z dynastie českého původu, v království se příliš často nezdržoval a využíval jej především jako zdroj financí pro svou nákladnou zahraniční politiku. Tento jednostranný obraz ostatně načrtl již králův současník Petr Žitavský ve své kronice. Novější práce historiků však nepřehlížejí ani Janovu roli v celoevropském dění a jeho výjimečné diplomatické schopnosti na poli zahraniční politiky, jejíž podstatnou součástí byly také jím sjednávané sňatky s významnými evropskými panovnickými dvory.⁶¹

Ještě než přejdeme ke konkrétním sňatkovým projektům Jana Lucemburského, připomeňme si nejprve hlavní momenty jeho vlády.⁶²

Jan Lucemburský nastoupil na český trůn v době, kdy se v zemi po vymření Přemyslovců po meči vystřídaly nestabilní vlády Jindřicha Korutanského a Rudolfa I. Habsburského a značného sebevědomí na úkor královské moci nabyla domácí šlechtická obec, jež se nehodlala vzdát svých vydobytých pozic. Jan musel přikročit ke kompromisu a v tzv. inauguračních diplomech (1310 pro Čechy, 1311 pro Moravu) šlechtě potvrdil jejich politická a majetková práva. V počátcích vlády byl Janovi v domácí politice oporou mohučský arcibiskup a bývalý kancléř Václava II. Petr z Aspeltu, z jehož rukou též přijal spolu se svou chotí Eliškou Přemyslovnou královskou korunu.⁶³

Ve složité situaci se Jan ocitl po smrti svého otce, římského císaře Jindřicha VII., který náhle zemřel v srpnu roku 1313 během zpáteční cesty z Říma, čímž český král ztratil v Říši mocného ochránce. Vlastní kandidatury na post římského krále se vzhledem ke

⁶⁰ Jan Lucemburský (*10. 8. 1296 v Lucemburku, † 26. 8. 1346 v bitvě u Kresčaku), českým králem (1310 – 1346), titulárně králem polským (1310 – 1335), hrabětem lucemburským (1313 – 1346).

⁶¹ Za „krále cizince“ Jana Lucemburského označil Josef Šusta (ŠUSTA, J.: *Král cizinec*, České dějiny II/2, Praha 1939.), zatímco Jiří Spěváček jej popsal již jako „krále diplomata“ (SPĚVÁČEK, J.: *Král diplomat*, Praha 1982.).

⁶² Vláda Jana Lucemburského je zde pojata jen velmi stručně, detailněji se k některým aspektům jeho vlády vracím níže v práci, kde odkazují i podrobněji k literatuře. Obecný přehled podává např.: BOBKOVÁ, L.: *Jan Lucemburský*, in: RYANTOVÁ, Marie a Petr VOREL. *Čeští králové*, Litomyšl 2008, s. 171 – 187.; BOBKOVÁ, L.: *Český král a hrabě lucemburský Jan*, in: ANTONÍN, R.: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 54 – 70.; ČECHURA, J. a ŽŮREK, V.: *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, s. 84 – 96.

⁶³ Korunovační ceremoniál se uskutečnil 7. února 1311 v bazilice sv. Víta.; Petr z Aspeltu (*1250?, †1320) – někdejší kancléř Eliščina otce krále Václava II. (1296 – 1305), arcibiskup mohučský (1306 – 1320).

svému nízkému věku musel vzdát, rozhodl se však spolu se strýcem Balduinem a Petrem z Aspeltu podpořit volbu Ludvíka IV. Bavora z rodu Wittelsbachů,⁶⁴ na jehož straně stál král Jan i v nastalém mnohaletém souboji proti habsburskému protikráli Fridrichovi I. Sličnému.⁶⁵ Během Janovy nepřítomnosti v království se ke slovu opět hlásili čeští páni, kteří se rozdělili do dvou nepřátelských táborů, jejichž hlavními předáky byli Jindřich z Lipé na jedné straně a Vilém Zajíc z Valdeka na straně druhé. Rozbouřené nálady, během nichž zemi nadobro opustil i Petr z Aspeltu, byly nakonec za pomoci římského panovníka Ludvíka Bavora uklidněny po tzv. domažlických úmluvách z roku 1318, které fakticky potvrdily dualistický systém spoluvlády českého krále a šlechty.

Na pozadí těchto událostí nesmíme přehlédnout ani osobní život krále Jana, jehož soužití s Eliškou Přemyslovnou naráželo na čím dál nepřekonatelnější překážky. Jejich hlavní příčinou byl zřejmě střet povah a názorů, zdá se ale také, že svůj podíl sehrály i pomluvy mířené proti Elišce ze strany králových rádců, jimiž byl Jan ochoten naslouchat. I přes narůstající rozpory mezi manželi vzešlo nakonec ze svazku celkem sedm dětí, přičemž dospělosti se dožilo pět z nich.⁶⁶ Prvního potomka – dcery Markéty – se královský pár dočkal skoro tři roky po svatbě v létě roku 1313. Očekávání následníka trůnu vystřídalo v květnu roku 1315 všeobecné zklamání z narození další holčičky, která dostala jméno Jitka. O to větší radost přišla o rok později, 14. května 1316, když královna porodila vytouženého dědice Václava, pojmenovaného po českém zemském patronovi. Druhorozený syn Přemysl Otakar spatřil světlo světa v listopadu roku 1318, jeho život však vyhasl předčasně, když bylo chlapci pouhý rok a půl. Napjaté loketské události, k nimž došlo v důsledku Janova podezření, že chce Eliška na trůn dosadit prvorozeného syna, znamenaly definitivní odloučení královny od malého Václava. Společné manželské soužití bylo na krátkou dobu obnoveno po Janově vážném zranění, které utřžil během turnajového klání pořádaného roku 1321 v Praze. Výsledkem bylo narození třetího syna Jana Jindřicha v únoru roku 1322. Ve stejné době se však králi narodil v Lucembursku i nemanželský syn Mikuláš, který později

⁶⁴ Ludvík IV. Bavor (* 1282/7, † 11. 10. 1347), bavorský vévoda a falckrabě rýnský (od 1294), římský král (od 1314) a římský císař (1328 – 1347).

⁶⁵ Fridrich I. Habsburský řečený Sličný (* 1289, † 1330), rakouský vévoda (1308 – 1330), římský král (1314 – 1330), druhý syn Albrechta I. Habsburského (římský král: 1298 – 1308).

⁶⁶ Markéta (*1313, †1341), Jitka / Bona / Guta (*1315, †1349), Václav / Karel (*1316, †1378), Přemysl Otakar (*1318, †1320), Jan Jindřich (*1322, †1375), dvojčata Anna (*1323, †1338) a Eliška (*1323, †1324).

nastoupil na duchovní dráhu a stal se akvilejským patriarchou.⁶⁷ Dokladem posledního intimního sblížení manželů jsou v březnu roku 1323 narozená dvojčata Anna a Eliška, z nichž druhá jmenovaná již v příštím roce zemřela.⁶⁸ Král Jan se po rozpadu manželství s Eliškou Přemyslovnou do Českého království vracel čím dál tím méně a svou pozornost zaměřil především na územní a rodovou politiku.

Dynastická a teritoriální politika patřila k základním kamenům úspěšné vlády středověkých panovníků. Vyžadovala široký rozhled nad evropským politickým děním, diplomatický cit a podnikavost, mnohdy i dravost, bezohlednost a ochotu riskovat i ozbrojené konflikty. V neustále se měnící politické konstelaci nebylo vůbec jednoduché se orientovat, někdy bylo zapotřebí jednat rychle, jindy se naopak vyplatila zdrženlivost a vyčkávání na příhodnější chvíli. V případě Jana Lucemburského určovalo a ovlivňovalo časově i prostorově jeho zahraniční dynasticko-teritoriální politiku několik hlavních faktorů. V první řadě to byla lucemburská mocenská základna, jež měla dvě od sebe vzdálená centra – ve středoevropském prostoru se rozkládající České království a na západním okraji Svaté říše římské ležící lucemburské hrabství. Dalším faktorem bylo Janovo momentální postavení v Říši, které záviselo zejména na proměnlivém vztahu k Ludvíku Bavorovi. Pro postavení Lucemburků v říšské a evropské politice měla také velký význam jejich zahraniční opora ve Francii. Neméně důležitá byla též podpora ze strany trevírského arcibiskupa a Janova strýce Balduina Lucemburského, vynikajícího diplomata a státníka, který byl jedním z nejdůležitějších pilířů vzestupu Lucemburků na výsluní evropské politiky.

Po klíčové bitvě u Mühldorfu, v níž Ludvík Bavor porazil 28. září 1322 za značné pomoci českého krále svého soupeře Fridricha I. Sličného, byl Jan Lucemburský vítězným římským králem odměněn zástavou Chebska. Dalších územních zisků se dočkal roku 1319, kdy v zápase o askánské dědictví uhájil Budyšínsko, a posléze v roce 1329 připojil Zhořelecko, čímž se mu podařilo do Českého království začlenit celou Horní Lužici. Během let 1327 – 1335 postupně skládali do Janových rukou lenní sliby slezští Piastovci, a tak český král získal také Slezsko včetně bohatého města Vratislavi. Méně úspěšná byla Janova snaha

⁶⁷ KLICMAN, Ladislav: *Mikuláš řečený Efficax z Lucemburka a Mikuláš, levoboček krále Jana*, ČČH 3, 1897, s. 246 – 249.

⁶⁸ Souhrnně o dětech pojednala např.: KOPIČKOVÁ, B.: *Eliška Přemyslovna*, s. 71 – 90.

proniknout do severní Itálie, kde budoval tzv. lucemburskou signorii, s nezdarem se také musel smířit v Korutanech a Tyrolsku.⁶⁹

Jan Lucemburský naplňoval dynastické plány prostřednictvím svých dvou sester (Marie, Beatrix), šesti dětí (z prvního manželství s Eliškou Přemyslovnou: Markéta, Jitka, Václav / Karel, Jan Jindřich, Anna; z druhého manželství s Beatrix Bourbonskou: Václav) a tří vnoučat (Jan, Markéta, Kateřina).⁷⁰ Shrňme si nejprve Janem sjednané klíčové sňatkové aliance chronologicky.

Jan započal svou velkolepou sňatkovou politiku roku 1318, kdy sjednal manželství své sestry Beatrix s uherským králem Karlem I. Robertem z Anjou. Svazek však neměl dlouhého trvání, neboť Beatrix pouhý rok po svatbě při porodu zemřela. V nakonec nerealizovaných projektech z roku 1321 figurovali poprvé Jindřich Korutanský a jeho dcera Markéta, jejichž protějšky se měli stát Janova sestra Marie a prvorozený syn Václav. Pravděpodobně kvůli Mariinu nesouhlasu se sňatkem však z této dvojí aliance sešlo. Následně v srpnu 1322 český král uskutečnil symbolický sňatek své dcery Markéty s vévodou Jindřichem XIV. Dolnobavorským. Ve stejné době zamýšlel také spojení dcery Jitky s míšeňským markrabětem Fridrichem, nicméně po nepřátelském zásahu císaře Ludvíka Bavora musely být vdavky zrušeny – pro princeznu až ponižujícím způsobem, neboť ta již pobývala na snoubencově dvoře a musela jej nyní opustit.

Dosud největším úspěchem Janovy sňatkové politiky byl v září 1322 slavený sňatek sestry Marie s francouzským králem Karlem IV. Sličným. V dubnu 1323 dorazil do Francie také králův prvorozený syn Václav, který zde byl při příležitosti korunovace své tety Marie biřmován, přičemž přijal po svém královském kmotrovi jméno Karel, a zároveň byl slaven 15. května 1323 jeho symbolický sňatek s Blankou z Valois. V roce 1324 Jan Lucemburský opět obnovil s Jindřichem Korutanským jednání o budoucnosti tyrolsko-korutanského dědictví a domluvil s ním také nové sňatkové aliance. Král Jan tentokrát vévodovi nabídl jako nevěstu svou sestřenicí Beatrix Brabantskou, zatímco ženichem dědičky korutanských držav Markéty se měl stát jeho syn Jan Jindřich. První sňatkový záměr se nevydařil zřejmě

⁶⁹ O územní politice Jana Lucemburského více: BOBKOVÁ, Lenka: *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Ústí nad Labem 1993, s. 13 – 58.

⁷⁰ Uvedená vnoučata byla: Jan I. Dolnobavorský (*1329, †1340) – syn Janovy prvorozené dcery Markéty a jejího chotě Jindřicha XIV. Dolnobavorského; Markéta (*1335, †1349) a Kateřina (*1342, †1395) – prvorozená a druhorozená dcera Janova nejstaršího syna Karla a jeho manželky Blanky z Valois.

pro Beatrixin odpor (podobně jako tomu bylo u Marie), druhý plán se sice uskutečnil – svatba Jana Jindřicha a Markéty proběhla v září roku 1330 – svazek ale byl za dramatických okolností (nepřátelským útokem Ludvíka Bavora) roku 1341 rozvázán. V roce 1327 došlo k druhému pokusu krále Jana propojit lucemburskou dynastií s uherskými Anjouovci a to prostřednictvím sňatku své dcery Anny se synem krále Karla I. Roberta. Vzhledem k tomu, že o dva roky později korunní princ Ladislav zemřel, plán se nemohl realizovat.

Ani ve třicátých letech Jan Lucemburský ve svých dynastických plánech nepolevoval, neboť mu zbývali ještě další rodinní příslušníci, kteří mu mohli posloužit jako důležitý diplomatický nástroj. Snad až po pěti zásnubních zastaveních se princezna Jitka konečně v létě roku 1332 provdala za normandského vévodu a budoucího francouzského krále Jana II. Dobrého, s nímž zplodila početné potomstvo, které později patřilo k významným osobnostem druhé poloviny 14. století. Po smrti královy první manželky Elišky Přemyslovny (†28. 9. 1330) se Jan Lucemburský porozhlížel po nové nevěstě a začlenil tak do lucemburské sňatkové politiky i vlastní osobu. Vyhlédl si nakonec bourbonskou princeznu Beatrix, nečekal ani na vyhovění žádosti o dispens a pojal ji za ženu pravděpodobně v prvních lednových dnech roku 1335. Jen o měsíc později byla slavena ve Znojmě také svatba jeho nejmladší dcery Anny, jejímž ženichem se stal rakouský vévoda Ota Habsburský, zvaný Veselý. Ve stejném roce také král Jan zaslíbil svého vnuka Jana I. Dolnobavorského, syna prvorozené dcery Markéty, dceři polského krále Kazimíra III. Alžbětě, proponovaný sňatek však nevyšel opět kvůli zásahu císaře Ludvíka Bavora. V roce 1337 zapojil do sňatkových plánů i sotva narozeného syna Václava, jediného potomka vzešlého z králova druhého manželství, když mu dojednal s dcerou lotrinského vévody sňatek, v budoucnosti ale nerealizovaný.

Ve čtyřicátých letech měl na sňatkových plánech lucemburské dynastie již kromě slepého krále Jana značný podíl také následník trůnu Karel. Poté, co Janovi ovdověla nejstarší dcera Markéta, jež ztratila i jediného syna Jana (†1340), jí Lucemburkové našli nového ženicha, polského krále Kazimíra. Již připravovaný sňatek však vystřídal pohřeb, neboť Markéta náhle během předsvatebního veselí zemřela. Roku 1343 vznikl jako jeden z posledních pokusů o narovnání vztahů mezi Lucemburky a Wittelsbachy plán oženit Karlova nevlastního bratra Václava a za jednu z dcer Ludvíka Bavora. Jelikož se však už v této době počítalo se zápasem Lucemburků o římskou korunu, neměl tento projekt naději

na úspěch. Již roku 1338 byl dojednán sňatek Janovy vnučky a prvorozené Karlovy dcery Markéty (*1335, †1349) s uherským králem Ludvíkem I. Velikým a k jeho uskutečnění pravděpodobně došlo kolem roku 1345. Protože ale mladičká královna brzy jako bezdětná zemřela, nemohla tak jejím prostřednictvím lucemburská dynastie své kořeny v Uhrách hlouběji zapustit. Posledním Janovým vnoučetem, o němž ještě můžeme tvrdit, že jej první lucemburský král na českém trůnu vtáhl do své sňatkové politiky, je druhá Karlova dcera Kateřina. Zatímco Jan osobně pravděpodobně domlouval Kateřinin sňatek s míšeňským markrabětem Fridrichem, Karel již dojednával její svatbu s Rudolfem IV. Habsburským, kterého nakonec princezna roku 1353 skutečně pojala za muže.

Uvedené sňatkové projekty v následujících kapitolách detailněji rozebírám a zasazuji je též do politických souvislostí. Vzhledem k tomu, že jsem nechtěla Janovy dynastické aliance vytrhávat z kontextu, nevynechala jsem ani některé přesahy do sňatkové politiky jeho otce Jindřicha VII. a syna Karla. Jelikož byly někdy v rámci jedněch úmluv sjednávány dokonce dva až tři sňatky najednou, projekty se mi místy prolínají.

Závěr vlády Jana Lucemburského doprovází jeho snaha prosadit volbu nejstaršího syna Karla za římského krále. Po Jindřichu VII. tak měl další člen lucemburské dynastie získat titul římského panovníka, po němž sám Jan patrně celý život marně toužil. Neustále se zhoršující vztahy s Ludvíkem Bavorem utužily původní vazby s Francií a papežem, obzvlášť poté, kdy byl roku 1342 na papežský stolec vyzdvižen Karlův někdejší vychovatel a rádce Pierre de Rosières, který přijal jméno Kliment VI.⁷¹ Papežova podpora brzy přinesla ovoce. Roku 1344 bylo pražské biskupství povýšeno na arcibiskupství, čímž skončila staletá závislost na Mohuči. V červenci 1346 byl nakonec Karel zvolen pěti ze sedmi kurfiřtů (mezi voliteli byl i král Jan) za římského krále. Otec a syn krátce poté vykročili na straně Francie do bitevní vřavy u Kresčaku, v níž Jan Lucemburský 26. srpna 1346 našel smrt. Symbolicky tak zemřel jako slepý rytíř v první velké bitvě stoleté války.

⁷¹ Pierre de Rosières (*1291, †1352) byl předním diplomatem francouzského královského dvora Filipa VI. z Valois, jeho strmá kariéra vyvrcholila v květnu 1342, kdy se stal v pořadí čtvrtým avignonským papežem pod jménem Kliment VI. (doba pontifikátu: 1342 – 1352). (SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 72 – 75.)

5 Sňatkové plány Jana Lucemburského orientované na francouzský panovnický dvůr

Moc Jana Lucemburského se opírala o dvě centra – České království a lucemburské hrabství – nacházející se na západním a východním okraji Svaté říše římské. Lucembursko bylo silně ovlivňované převážně německým Porýním, avšak náleželo především do francouzské kulturní a jazykové oblasti. Jakožto nárazníkový stát na pomezí říšského a francouzského vlivu skýtalo jedinečný potenciál pro rozvíjení Janovy dynastické politiky směřované na francouzský královský dvůr.

Jan měl jako syn lucemburského hraběte k francouzskému prostředí velmi blízko. Jeho matka Markéta Brabantská byla neteří francouzského krále Filipa IV. Sličného. Otec Jindřich, strýc Balduin i Jan vyrůstali na francouzském královském dvoře Kapetovců.

Vzhledem k tomu, že otec Jana Lucemburského Jindřich VII., král i císař římský, svou imperiální politikou proti sobě poštvál a zneprátelil si francouzského krále i avignonského papeže, nezbývalo českému králi nic jiného, než se v počátcích své vlády opřít zejména o nového římského krále Ludvíka Bavora. Od bitvy u Mühlendorfu, v níž Jan dopomohl Ludvíku Bavorovi ke konečnému vítězství nad římským protikrálem Fridrichem I. Sličným, je však již patrná Janova silná politická orientace na Francii. Důvodem může být vzedmuté sebevědomí římského panovníka Ludvíka Bavora, který po porážce svého habsburského oponenta již tolik nespolehal na podporu českého krále. Jan Lucemburský si v tomto okamžiku pravděpodobně uvědomil potřebu získat oporu mimo hranice Říše. Orientaci krále Jana na Francii tak musíme chápat v širokém evropském kontextu a zároveň si uvědomit, že cena českého panovníka v očích evropských vládnoucích dynastií stoupala tím spíše, pokud měl Jan Lucemburský zapsané dobré jméno na francouzském královském dvoře, díky němuž mohl také spoléhat na vlídnější přijetí u papeže, sídlícího od roku 1309 v Avignonu.

Jan Lucemburský do svých „francouzských“ dynastických plánů zapojil svou sestru Marii, děti z prvního manželství Václava/Karla a Jitku, posléze i vlastní osobu, a nakonec také syna z druhého manželství Václava.

5.1 Francouzská královna Marie Lucemburská

Marie se narodila pravděpodobně v roce 1304 jako nejstarší dcera lucemburského hraběte Jindřicha VII. a Markéty Brabantské.⁷² Když její otec Jindřich v listopadu roku 1308 dosáhl titulu římského krále, slíbil krátce poté ruku své teprve čtyřleté dcery Marie nejstaršímu synovi rýnského falckraběte Rudolfa. Sňatek se však neuskutečnil, protože syn říšského kurfiřta krátce poté zemřel.⁷³ Nový římský král následně podnikl italské tažení za císařskou korunou, dostal se však v důsledku povstání lombardských měst do tísnivé situace a v této krajní chvíli zaslíbil před Cremonou 15. května 1311 svou dceru Marii Bohu. Marie se již s otcem ani matkou nesešla, jelikož oba rodiče v Itálii zahynuli. Marie, které měl být určen úděl řeholnice, poté vyrůstala v lucemburském dominikánském klášteře Marienthal pod dohledem své tety Markéty, jež zde byla v letech 1311 – 1314 převorkou.⁷⁴

Jan Lucemburský, Mariin starší bratr, však měl se svou sestrou jiné plány. Marie neměla svůj život zaslíbit Bohu a natrvalo zůstat za klášterními zdmi, ale stát se jedním z článků Janovy velkolepé dynastické a teritoriální politiky. Z toho důvodu Marii spolu s její mladší sestrou Beatrix povolal roku 1318 do Prahy. Obě dívky se zúčastnily na Zbraslavi zádušní slavnosti na počest zakladatele kláštera, Václava II. Marie a Beatrix vážily cestu až z dalekého Lucemburska, aby se setkaly s delegací uherského krále, který si přál pojmout za ženu jednu z Janových sester. Petr Žitavský nám o této události podává přímé svědectví, když píše: „*A tak stáli Uhři po vyslyšení svých přání – byl jsem při tom a viděl jsem to – před oběma dívkami, upírajíce na ně s tichou myslí oči otevřené. Bedlivě prohlížejí půvabné tváře těchto panen, probírají urostlost, popisují chůzi a bystře zkoumají, kterou by měli spíše vybrati.*“⁷⁵ Zvláštní poselstvo uherských magnátů nakonec vybralo pro svého krále mladší

⁷² Rok Mariina narození není úplně jistý. Ve Zbraslavské kronice se dočteme, že když 20. června 1318 vešly Marie se sestrou Beatrix do Prahy: „*Ani jedna z těchto dívek nedosáhla ještě čtrnácti let věku.*“ (ZK, s. 318). Petr Žitavský v kronice dále píše, že Marie zemřela „*okolo svátku Zvěstování*“ (tj. 26. března 1324) a zároveň poznamenává, že „*zemřela v osmnácti letech svého věku*“ (ZK, s. 340), což by nasvědčovalo tomu, že se Marie narodila roku 1306. Není také vyloučena možnost, že Marie a Beatrix (narozena roku 1305) byla dvojčata. Ve většině publikací je nicméně uveden rok 1304.

⁷³ PERNIŠ, Jaroslav: *Lucemburské nevesty anjouovských princův*, in: Genealogické a heraldické listy. Acta genealogica ac heraldica, Praha: Česká genealogická a heraldická společnost, 2000, č. 2-3, s. 4.; Pramen najdeme: *Geschichte Bayerns* [online]. Ed. Sigmund RIEZLER, Band II, Gotha 1880 [cit. 2014-12-28], s. 285 – 286. Dostupné z: <https://archive.org/stream/geschichtebaier02riezgoog#page/n306/mode/2up>

⁷⁴ FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, J. a BOBKOVÁ, L.: *Lucemburské nevesty*, in: ANTONÍN, R. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 174.

⁷⁵ ZK, s. 318.

sestru Beatrix, zatímco Marie zůstala v Praze na dvoře své švagrové Elišky Přemyslovny a pobývala zde až do roku 1322.

Jan Lucemburský poté zamýšlel Marii provdat za již dvakrát ovdovělého někdejšího českého krále Jindřicha Korutanského, který stále doufal v to, že přivede na svět mužského dědice. Součástí úmluv z dubna roku 1321 byl i sňatek Janova prvorozeného syna Václava s Jindřichovou dcerou Markétou,⁷⁶ později nazývanou Maulstach. Jan chtěl dvojitým sňatkem jednak odstranit neustálou hrozbu, že se Jindřich Korutanský ve vhodné situaci pokusí o znovuzískání českého trůnu, jednak měl v úmyslu převést Korutance od podpory římského protikrále Fridricha I. Habsburského na stranu Jana Lucemburského a tím i Ludvíka Bavora.⁷⁷ Pro Jana byla také obzvláště lákavá vidina zajištění nástupnictví Lucemburků v Korutanech a Tyrolích. Z tohoto projektu však sešlo,⁷⁸ jelikož se Marie sňatku s téměř šedesátiletým korutanským vévodou údajně vytrvale bránila a odvolávala se na to, že už dříve složila řeholní sliby.⁷⁹ Bylo by ovšem asi naivní se domnívat, že Janovy sňatkové plány vyšly naprázdno pro pouhý Mariin odpor. Lze proto předpokládat, že proti úmluvám se vehementně postavili zejména Habsburkové, kteří chtěli zabránit ztrátě spojenectví s Jindřichem Korutanským. Zároveň je možné, že svůj podíl na zmaření proponovaných sňatků měla i královna Eliška, jež si byla s Marií velmi blízká a mohla mít vůči jejímu sňatku s vdovcem po Anně Přemyslovně, Eliščině sestře, své námitky.⁸⁰

Když roku 1322 zemřel francouzský král Filip V. a na trůn usedl osmadvacetiletý Karel IV. Sličný,⁸¹ naskytla se pro Lucemburky jedinečná příležitost, jak znovu navázat s francouzským královským rodem úzké kontakty, které byly narušeny po sebevědomém a

⁷⁶ „*Ludovico, Romanorum regi semper Augusto, dedisse et concessisse plenam et liberam potestatem et mandatum speciale, karissimam sororem nostram Mariam magnifico principi domino Henrico, duci Carinthie, desponsandi et matrimonialiter copulandi et inter filium nostrum Wencezlaum et filiam prefati ducis sponsalia faciendi et contrahendi et premissa firmandi et vallandi iuramenti interposicione in animam nostram prestandi et omni alio modo, sicut melius firmari et vallari possunt;...*“ (RBM III, s. 280 č. 667.) Z listiny vyčteme, že jednání bylo uskutečněno pod záštitou římského panovníka Ludvíka Bavora.

⁷⁷ SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, 292.

⁷⁸ Tento sňatkový projekt dále zmiňuji v kapitole o Janu Jindřichovi.

⁷⁹ Řeholních slibů, překážky pro uzavření manželství, mohl Marii zprostit papež, není ale doloženo, že by se o nějakou výjimku vůbec žádalo. Ani v případě pozdějšího sňatku Marie s francouzským králem, kdy byla papežem udělena dispens povolující čtvrtý stupeň pokrevního příbuzenství mezi snoubenci, se otázka řeholních slibů neřeší. (RIEZLER, Sigmund. *Vatikanische Akten zur deutschen Geschichte in der Zeit Kaiser Ludwigs des Bayern* [online]. Innsbruck, 1891, s. 150, č. 292 [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/vatikanischeakt00vatigoog#page/n189/mode/2up>)

⁸⁰ SPĚVÁČEK, Jiri: *Karel IV.: Život a dílo: (1316-1378)*, Praha: Svoboda, 1979, s. 61.

⁸¹ Karel IV. Sličný (*1295, † 1. 2. 1328), doba vlády (1322 – 1328), poslední mužský člen přímé linie rodu Kapetovců.

neohroženém italském tažení Janova otce Jindřicha VII. Nový francouzský král Karel IV. Sličný, v pořadí až třetí syn Filipa IV. Sličného, se znal s Janem od jinošských let. Jan tehdy navštěvoval pařížskou univerzitu, zatímco odstrkovaný a dobrácký Karel zůstával pouze v péči chův, aniž se mu dostalo patřičného vzdělání, protože málokdo tehdy počítal s tím, že by právě on jednou stanul v čele Francie. Posledního potomka královského rodu Kapetovců a jediného syna lucemburského hraběte spojovalo dávné důvěrné přátelství a nyní nic nebránilo tomu, aby na něj oba muži navázali. K jejich opětnému setkání pravděpodobně došlo na pohřbu Filipa V. v klášteře Saint Denis. Již zkušený politik Jan, nynější český král a lucemburský hrabě, zřejmě na uzavřeného a mlčenlivého Karla silně zapůsobil. Prvním dokladem náklonosti bylo vyslání Karlova předního rádce Gauchera z Châtillon, který byl pověřen, aby požádal krále Jana a hraběte Eduarda z Baru o zastavení vzájemného nepřátelství. Po této diplomatické podpoře ve prospěch Jana Lucemburského byl český král a zároveň leník francouzské koruny pozván i na Karlovu korunovaci v Remeši, jež se konala 21. února 1322.⁸²

Karel byl již jako chlapec oženěn s půvabnou Blankou Burgundskou. Nicméně intriky Karlovy sestry Isabely, manželky anglického krále Eduarda II., zapříčinily, že byla Blanka roku 1314 obviněna z cizoložství. Aféra postihla také manželky obou Karlových bratrů Ludvíka X. i Filipa V.⁸³ Výsledkem potupného procesu bylo uvěznění Blanky na zámku Gaillard, kde živořila až do roku 1322. Je patrné, že v pozadí celé aféry stála především snaha anglické diplomacie získat hegemonii nad západní Evropou a tento nenávistný tah královny Isabely měl za cíl zdiskreditovat francouzské krále a přispět tak i k vymření hlavní větve dynastie Kapetovců.⁸⁴ Jelikož cizoložství nebylo podle tehdejšího

⁸² SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 303 – 305.

⁸³ Tato aféra, jež postihla snachy tehdejšího francouzského krále Filipa IV. Sličného (vládl 1285 – 1314), je známá pod názvem „skandál v Nesleské věži“. Z nevěry byla usvědčena Markéta Burgundská (manželka Ludvíka X. Hašteřivého, vládl 1314 – 1316) a Blanka Burgundská (manželka Karla IV. Sličného, vládl 1322 – 1328), jež byly uvrženy do žaláře na hradě Gaillard. Jejich švagrová Jana Burgundská (manželka Filipa V. Dlouhého, vládl 1316 – 1322) byla obviněna, že o všem věděla a za trest se ocitla v domácím vězení na hradě Dourdan. Markéta v žaláři za záhadných okolností zemřela již r. 1315. (POLO DE BEAULIEU: *Středověká Francie: od roku 1000 po černou smrt 1348*, Praha: Lidové noviny, 2003, s. 234 – 235.; MÜLLER, H., SCHNEIDMÜLLER, B., EHLERS, J., *Francouzští králové v období středověku: od Oda ke Karlu VIII. (888-1498)*, Praha: Argo, 2003, s. 232.; DUBY, G. *Dějiny Francie od počátků po současnost*, Praha: Karolinum, 2003, s. 227.; CAZELLES, Raymond: *Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg, roi de Boheme*. Bourges 1947, s. 105 – 106.)

⁸⁴ Isabela (1295 – 1358) byla nejmladší dcerou francouzského krále Filipa IV. Sličného a jeho manželky Jany Navarrské, roku 1308 byla provdána za anglického krále Eduarda II. (vládl 1307 – 1327). Isabela si přála, aby její syn Eduard (vládl jako anglický král Eduard III. v letech 1327 – 1377) usedl nejen na anglický, ale také na

práva důvodem pro řádný rozvod, zapuzená Blanka byla stále Karlovou právoplatnou manželkou. Jakmile však nastoupil na francouzský trůn, stala se otázka zplození legitimního následníka trůnu nejtíživější starostí nového vladaře. Karel IV. tedy nabídl Blance vysvobození z vězení, bude-li souhlasit s rozvodem.⁸⁵ Nešlo v pravém smyslu o rozvod, ale o prohlášení sňatku za neplatný od samého jeho počátku. Prostřednictvím papeže Jana XXII. bylo tak jejich manželství anulováno.⁸⁶ Blanka poté vyměnila vězení za klášterní celu,⁸⁷ zatímco Karel se mohl opět porozhlížet po vhodné nevěstě, jež by mu dala tolik potřebného dědice.

V této chvíli se v blízkosti Karla IV. Sličného ocitl Jan Lucemburský, který se rozhodl povolat svou sestru Marii z Čech a nabídnout její ruku francouzskému králi. Ten byl samozřejmě velmi žádanou partií a mezi zájemci o navázání příbuzenských vztahů s králem Francie se rozhostil těžký zákulisní diplomatický boj. V silné konkurenci nevěst ze vznešených a bohatých rodin však zaujali rozhodující postavení Lucemburkové. Úspěch této sňatkové aliance tkvěl nejen ve vzájemných sympatiích francouzského a českého krále, nýbrž i v politické obratnosti Balduina Lucemburského a snad i vlivu Roberta Bertrana, důvěrného rádce Karla IV. Sličného, jenž se znal s Janem z dřívějších společných diplomatických jednání. Vzhledem k tomu, že byl Jan Lucemburský českým králem a jeho strýc trevírský arcibiskup Balduin nejvlivnějším říšským kurfiřtem, představovalo dynastické spojení Kapetovců s Lucemburky výhodnou aliancí, která Francii slibovala mocenské proniknutí do Svaté říše římské.⁸⁸

francouzský trůn. Podle zásad z let 1316 – 1322 však Francouzi stanovili, že korunu může získat pouze muž a nikoli žena. Otevřená ovšem zůstala otázka, zda jsou ženy zbaveny nejen práva na korunu, ale i práva předávat následnictví. Pokud by se totiž přijalo předávání nároku na trůn prostřednictvím žen, měl by na francouzský trůn nárok jako nejbližší příbuzný posledních kapetovských králů Isabelin syn Eduard. Právě otázka nástupnictví po vymření kapetovské dynastie roku 1328 byla jednou z příčin propuknutí tzv. stoleté války mezi Anglií a Francií. (DUBY, G.: *Dějiny Francie od počátků po současnost*, s. 227, 241.; MÜLLER, H., SCHNEIDMÜLLER, B., EHLERS, J.: *Francouzští králové v období středověku*, s. 237.)

⁸⁵ SPĚVÁČEK, J.: *Král diplomat*, s. 138 – 140.; BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a (1310 – 1402)*, s. 77 – 78.

⁸⁶ Karel nakonec přece jen našel způsob, jak rozvázat manželství s Blankou. Podle kanonického práva byly považovány svazky mezi kmotry a kmotřenci jako nežádoucí, a tak bylo papeži sděleno, že Blančina matka, Matylda z Artois, byla kmotrou při Karlově křtu. To stačilo k tomu, aby papež Jan XXII. prohlásil v květnu 1322 Karlovo první manželství za neplatné. (MÜLLER, H., SCHNEIDMÜLLER, B., EHLERS, J.: *Francouzští králové v období středověku*, s. 232.)

⁸⁷ Zbraslavská kronika mylně uvádí, že byla Blance „udělena dispens Apoštolské stolice, aby se i ona mohla provdati za druhého muže“, což Jiří Spěváček vyvrací. (ZK, s. 333.; SPĚVÁČEK, Jiří. *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 306.) Blanka ve skutečnosti vstoupila do královského kláštera v Maubuissonu, kde v ústraní zemřela roku 1326. (POLO DE BEAULIEU, *Středověká Francie*, s. 235.)

⁸⁸ SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 305 – 307.

Sňatkové úmluvy však mohly ještě zhatit kolující pomluvy mířené na adresu lucemburské nevěsty. Byla to zejména kritika z úst hraběte Karla z Valois, který pravděpodobně Lucemburkům nikdy nezapomněl, že zmařili jeho naděje na získání římské královské koruny. O Marii se šířilo, že je již pokročilého věku, v zemi, v níž dospívala (tzn. v Čechách), žijí lidé špatných mravů, a navíc údajně lucemburská princezna také šilhá.⁸⁹ Krále proto bylo potřeba přesvědčit o nepravdivosti těchto zvěstí. K prvnímu osobnímu setkání Karla IV. Sličného s Marií došlo na honu konaném na burgundsko-lucemburských hranicích. Marie jej podle všeho velmi okouzila a rázem vyvrátila všechny pomluvy, které ji měly v očích krále poškodit. Udělením papežské dispense povolující čtvrtý stupeň příbuzenství mezi snoubenci byla odstraněna poslední překážka, která bránila uzavření sňatku.⁹⁰

Královská svatba se konala 21. září 1322 ve městě Provinsu v Champagni.⁹¹ Jan byl v té době plně zaměstnán přípravami na rozhodující střetnutí mezi dvěma římskými protikráli Ludvíkem Bávorem a Fridrichem I. Habsburským. 28. září 1322 došlo ke klíčové bitvě u Mühldorfu, z níž vyšel vítězně za pomoci českého krále Ludvík Bavor.⁹² Jana Lucemburského na svatbě zastupoval strýc Balduin budící prý velkou pozornost svým honosným rouchem trevírského metropolity, jímž chtěl pravděpodobně při obřadu dát náležitým způsobem na odiv vážnost lucemburské dynastie. Nevěsta během obřadu kromě dalších cenných darů dostala od svého choť zlatý prsten s rubínem.⁹³ Oslavy poté pokračovaly v Paříži, kam Marie vstoupila se zlatou korunou na hlavě, a kde novomanželům

⁸⁹ „*Et negocium de sorore regis Boëmie erat ei valde exosum: ...; tu quiam gentes illius partie, inter quas ipsa nutrita est, non habent bonos mores; tum quia etatis provectæ, videlicet habet (?) [plus quam] viginti duos annos et suggeritur regi, quod non habet ultra decem et octo; tum quia patitur obliquitacio in visu.*“ (FINKE, Heinrich. *Acta Aragonensia I* [online]. Berlin – Leipzig, 1908, s. 484, č. 323 [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/actaaragonensia00finkgoog#page/n688/mode/2up>) Podle J. Šusty byla šilhavostí patrně míněna dědičná oční vada, kterou trpělo mnoho členů lucemburského rodu. (ŠUSTA, Josef.: *Král cizinec*, České dějiny II/2, Praha 1939, s. 333.)

⁹⁰ KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 20.

⁹¹ Zbraslavská kronika mylně uvádí, že ke svatbě došlo již 24. srpna 1322, to však vyvrací fakt, že dispensa povolující sňatek byla udělena až 30. srpna 1322. (ZK, s. 333.) Ve francouzské literatuře je uváděno datum svatby 21. září 1322 (CAZELLES, R.: *Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg, roi de Bohême*, s. 109.) Text dispense najdeme zde: RIEZLER, Sigmund: *Vatikanische Akten zur deutschen Geschichte in der Zeit Kaiser Ludwigs des Bayern* [online]. Innsbruck 1891, s. 150 č. 292, [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/vatikanischeakt00vatigoog#page/n189/mode/2up>

⁹² SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 311.

⁹³ CAZELLES, R.: *Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg, roi de Bohême*, s. 109.

dali hold zástupci francouzské šlechty, duchovenstva a měst.⁹⁴ Jan poté roku 1323 uspořádal na počest novomanželů rytířský turnaj v Cambrai.⁹⁵ Sňatku Marie Lucemburské s Karlem IV. Sličným se dostalo výjimečné pozornosti ve *Velkých francouzských kronikách* (*Grandes Chroniques de France*), kde je ztvárněn i na iluminacích.⁹⁶

S uspořádáním Mariiny korunovace se vyčkalo až do května roku 1323, kdy se jí mohl zúčastnit i král Jan spolu se sedmiletým synem Václavem, jenž byl právě přivezen na francouzský dvůr. Pravděpodobně teprve tehdy Marie osobně poznala svého synovce Václava, o němž doposud zřejmě slyšela pouze z Eliščina vyprávění, jelikož se za jejího pobytu v Čechách nenacházel v Praze. Slavil se dvojí Janův dynastický triumf. Zároveň s korunovací francouzské královny Marie totiž došlo i k uzavření symbolického sňatku prince Václava, který přijal biřmovací jméno Karel, s Blankou, dcerou blízkého příbuzného francouzského krále, Karla z Valois.⁹⁷

Marie, jež byla v pozeňnaném stavu, doprovázela na začátku roku 1324 svého chotě Karla i bratra Jana během vojenského tažení proti příznivcům anglického krále v okolí Toulouse. Na zpáteční cestě se však její zdravotní stav náhle zhoršil. Důvodem byla snad nehoda, při níž těhotná Marie vypadla z kočáru, či jiné cestovní útrapy.⁹⁸ Nicméně ať už to bylo jakkoli, musela být Marie převezena na nedaleký hrad Issoudun, kde předčasně porodila syna. Chlapec, jemuž dali jméno Filip (podle některých pozdějších zmínek se jmenoval Ludvík), však krátce po křtu zemřel a asi týden poté, 26. března 1324, jej následovala i jeho matka Marie.⁹⁹ Za účasti bratra Jana byla Marie pohřbena v chrámu kláštera dominikánek

⁹⁴ ŠUSTA, J.: *Král cizinec*, České dějiny II/2, s. 334., FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, J., BOBKOVÁ, L.: *Lucemburské nevěsty*, in: ANTONÍN, R.: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 175.

⁹⁵ „...postquam prefatus rex Boemie, frater hujus regine Francie,... fecit proclamari torneamentum in Cameraco, amore regis et regine Francie noviter desponsatorum. In quo quidem torneamento, multa dona militibus, baronis et domicellis donata sunt.“ (*Chronographia regum Francorum*, ed. Henri MORANVILLÉ [online]. 3 vol., Paris 1891 – 1897, s. 274, [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/chronographiare01goog#page/n335/mode/2up>)

⁹⁶ FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, J. a BOBKOVÁ, L.: *Lucemburské nevěsty*, in: ANTONÍN, R.: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 175 – 176.

⁹⁷ SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 66.

⁹⁸ V *Chronographia regum Francorum* se píše, že Marie po cestě utrpěla vážnou nehodu – pod těhotnou královnou se podle kronikáře propadlo dno kočáru: „*Eo tempore, scilicet in anno quo torneamentum in Cameraco factum est, regina Francie, soror regis Boemie, pergens apud Montargias, cecidit in terram per fundum currus; de quo lesa est usque ad mortem: corpus autem ejus sepultum est ad Cordigeras prope Parisius.*“

(*Chronographia regum Francorum*, ed. Henri MORANVILLÉ [online]. 3 vol., Paris 1891 – 1897, s. 274, [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/chronographiare01goog#page/n335/mode/2up>)

⁹⁹ Mariino úmrtí je zmiňováno v *Chronique parisienne*, kde kronikář dokonce se žalem poznamenává: „Bože! Jaká bolest!“ („*Et en venant en France parmi la terre d'Orbenois, luy et Marie la roynne de France et de*

v Montagrís, kde později přibyl i náhrobek se srdcem Mariina bratra Jana Lucemburského.¹⁰⁰ Zbraslavský opat o skonu mladé francouzské královny napsal: „*Velmi mnoho jsem se s ní stýkal a poznal jsem v ní ctnostnou ženu. A velmi jsem se zhrozil, když jsem uslyšel, že byl tak náhle skosen tento květ mládí, mající mrav stáří.*“¹⁰¹ Petr Žitavský věnoval její památce ve své kronice také procítěný epitaf:

*„Tajemství mnohé mi řekla, když ještě žila, ta zbožná.
Soudil jsem, že má zůstat, ach, po dlouhou příjemnou dobu
na živu, neboť měla tak veliké království řídit.
Naděje zklamána jest, jí jiný je připraven osud:
smrt. Již smrt se chystá, los mění se, naděje klame. (...)*“¹⁰²

Dosažené příbuzenství Lucemburků s francouzskými králi bylo Mariiným úmrtím dočasně oslabeno. Zdálo se, že lucemburská princezna, jež se nedávno stala královnou Francie a měla být i matkou budoucího francouzského krále, bude ztělesňovat základní pilíř dlouhodobé politické spolupráce mezi Lucemburky a Francií. Tyto slibné vyhlídky českého krále však nemilosrdně překazila smrt Janovy sestry a jejího sotva narozeného syna. V Mariině skonu proto můžeme nejen hledat osobní tragédii v podobě předčasně vyhaslého mladého života, ale také, z čistě pragmatického hlediska, zpřetrhání Janovy tolik kýžené lucembursko-francouzské dynastické aliance.

Mariin manžel Karel IV. Sličný se ještě potřetí oženil s Janou z Évreux, v únoru 1328 ale náhle zemřel bez mužského potomka. Jelikož byla královna-vdova v době manželovy smrti těhotná, čekalo se, zda porodí syna. Když však na svět přišla druhá dcera Blanka,

Navarre sa fame, jadiz fille de Henry de Lucembourt, empereur d'Allemaigne, qui luy avoit esté, acoucha d'un filz, qui eust nom Philippe en baptesme et mourut trois jours aprez sa naissance, la dessus dicte roynne Marie (Dieux! quel douleur!), en la ville d'Issodun, au terrouer de Berry, au mois de mars, clouist son desrenier jour, et en l'eglise des Jacobines au dessoulz de Montagrís, le merquedi aprez la feste de l'Anunciacion Nostre Seigneur, present son frere le roi de Behaingne, fut honnourablement enterrée.“

(*Chronique parisienne anonyme du XIVe siècle.* ed. Amédée HELLOT [online]. Nogent-le-Rotrou, 1884, s. 92, č. 127, [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5438578z/f97.image>)

¹⁰⁰ FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, J. a BOBKOVÁ, L.: *Lucemburské nevěsty*, in: ANTONÍN, R.: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 175 – 176.; ČECHURA, J. a ŽŮREK, V.: *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, České Budějovice: Veduta, 2012, s. 138 – 139.

¹⁰¹ ZK, s. 340.

¹⁰² Tamtéž.

znamenal to konec vlády přímé linie dynastie Kapetovců a nástup její vedlejší větve z Valois na francouzský trůn, v čele s Filipem VI., nevlastním bratrem Blanky z Valois.¹⁰³

5.2 Český králevic a Blanka z Valois

Ačkoli byl princ Václav, pozdější český král Karel IV., sám mistrem rodové sňatkové politiky, jeho první manželství s Blankou z Valois dojednával ještě jeho otec Jan Lucemburský. Tolik očekávaný králevic se narodil „*léta Páně 1316 dne 14. května o první hodině v Pražském městě*“¹⁰⁴ jako prvorozený syn a třetí dítě krále Jana a Elišky Přemyslovny. Byl pokřtěn jménem Václav po svých velkých předcích z matčiny strany.

Do jeho útlého dětství se promítly napjaté vztahy rodičů i spory krále Jana s českou šlechtou. Již asi jako čtyřměsíční dítě byl převezen na hrad Křivoklát pod ochranu Viléma Zajíce z Valdeka, od června roku 1317 pobýval se svou matkou a staršími sestrami Markétou a Jitkou na hradě Loket, kam se Eliška uchýlila z obavy o jejich bezpečí, jelikož po odjezdu krále Jana se v zemi rozpoutala domácí šlechtická válka. Eliška, jež pobývala v izolaci se svými dětmi na hradě Lokti, žádala svého chotě, aby se vrátil a napjatou situaci vyřešil. Ani Jan však po svém návratu nebyl schopen nálady v zemi uklidnit, česká šlechta se proti němu dokonce spojila s Habsburky. Nakonec po zásahu Ludvíka Bavora a následném jednání v Domažlicích v dubnu 1318 český král přistoupil na požadavky šlechty a smířil se s jejich podílem na vládě.¹⁰⁵ Jan se taktéž opět sblížil s Jindřichem z Lipé, v očích královny tolik nenáviděným šlechtickým předákem, který nejenže udržoval milenecký vztah s vdovou po Václavu II. Eliškou Rejčskou, ale také měl na Jana silný vliv, čímž na sebe strhával moc. Intriky šlechty způsobily, že se maličký králevic stal předmětem roztržky mezi královskými manželi. Jan uvěřil našeptávání o nebezpečí, jež mu hrozí ze strany jeho choti Elišky, která měla údajně připravovat Janovo svržení a následné prohlášení malého Václava českým

¹⁰³ DUBY, G.: *Dějiny Francie od počátků po současnost*, s. 241.; Korunovace nového francouzského krále Filipa VI. z Valois konané v Remeši 29. května 1328 se zúčastnil i král Jan a jeho strýc Balduin Lucemburský. (RBM III, s. 567, č. 1453.)

¹⁰⁴ ZK, s. 298.; Kronikářův zápis „*o první hodině*“ znamená dobu zhruba mezi čtvrtou a půl šestou hodinou ranní, neurčitá lokalizace králevicova místa narození „*v Pražském městě*“ svádí k řadě hypotéz, pravděpodobně se narodil na Starém Městě pražském, snad v domě U kamenného zvonu. (SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 239.)

¹⁰⁵ Jednalo se o tzv. domažlické úmluvy (podrobněji např.: BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a (1310 – 1402)*, s. 55 – 56.).

králem, přičemž by za nezletilého syna sama vládla jako jeho regentka.¹⁰⁶ Eliška se v této vypjaté politické situaci opět odebrala i s dětmi na hrad Loket a tím pravděpodobně královo podezření ještě prohloubila. Rozhořčený král Jan přitáhl pod hrad i se svým vojskem, Eliška mu musela Loket předat, zanechala zde své děti a odjela na Mělník. S oběma dcerami se královna shledala brzy, nicméně malého Václava pravděpodobně již nikdy neviděla. Václav byl internován nejprve na Loket a poté na Křivoklát, kde nuceně pobýval až do jara roku 1323.¹⁰⁷

Do Janových sňatkových plánů byl Václav zapojen již jako téměř pětiletý, jak máme doloženo v listině z 12. dubna 1321, jež dává římskému králi Ludvíku Bavorovi plnou moc k dojednání sňatku Marie Lucemburské s Jindřichem Korutanským a zároveň Václava s dcerou korutanského vévody.¹⁰⁸ Jméno králevicovy nevěsty zde není explicitně vyjádřeno, nicméně vzhledem k tomu, že měl Jindřich ze svého druhého manželství s Adlétou Brunšvicovou dvě dcery, z nichž starší Adléta byla slabomyslná, můžeme s určitostí říct, že se jednalo o mladší Markétu, pozdější manželku Jana Jindřicha.¹⁰⁹ Jak už jsme však pojednali výše, z těchto plánovaných sňatkových úmluv nakonec sešlo, Jan Lucemburský toho ovšem nemusel litovat.

O dva roky později se totiž Janovi podařil dvojitý dynastický úspěch, v němž opět figurovali Janova sestra Marie a syn Václav. Tentokrát však sňatkové plány nemířily do Korutan, nýbrž na francouzský královský dvůr. Zatímco Marii byl určen samotný král Francie Karel IV. Sličný, následníkovi českého trůnu Václavovi byla za nevěstu vybrána Markéta, řečená Blanka,¹¹⁰ dcera hraběte Karla z Valois a jeho třetí ženy Mahaut ze Châtillonu.¹¹¹ Je překvapivé, že Karel z Valois, bratr Filipa IV. Sličného a zároveň strýc

¹⁰⁶ O intrikách nás zevrubně informuje i kronikář Petr Žitavský: „Povstali toho roku někteří ničemní lidé, ... a ti se pokusili lstivým jazykem a nenávisnými řečmi zasíti nesvornost mezi českého krále Jana a jeho manželku Elišku, neboť pravili: 'Pane králi, vy víte, že vyžaduje čest králova a požaduje důstojnost království, že má každý král vládnouti a ne býti ovládán. Vidíme však naopak, že vás ovládá žena, otočila si vás, tak vás uhranula, že neděláte nic jiného, než co řekne ona. Klamete se v té věci, ona myslí na vaše zlé a chytře vás usiluje odloučiti od království. Chce,' pravili, 'vašeho staršího syna Václava odevzdati některým pánům, aby jeho měli za krále a vás odklidili.'“ (ZK, s. 319 – 320.)

¹⁰⁷ SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 50 – 60.

¹⁰⁸ RBM III, s. 280 č. 667. (Listinu jsem citovala již v předchozí kapitole.)

¹⁰⁹ SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 292.; Dále se k těmto úmluvám ještě vracím v kapitole o Janu Jindřichovi.

¹¹⁰ Markéta byla pro své plavé vlasy nazývána „Blanche“, což ve francouzštině znamená bílá, čistá, světlá; do češtiny se překládá jako Blanka.

¹¹¹ Karel z Valois (1270 – 1325) byl celkem třikrát ženat – s první manželkou Markétou Neapolskou měl syna Filipa, pozdějšího francouzského krále Filipa VI., který vládl v letech 1328 – 1350.

nového francouzského krále Karla IV. Sličného, dal tomuto sňatku své dcery s malým Lucemburkem svolení. Vždyť to byl právě on, kdo se pro svou nenávisť k Lucemburkům ještě nedávno snažil s napětím všech sil překazit vdavky Marie s francouzským králem. Můžeme se proto jen dohadovat, co hraběte nakonec přimělo, aby s touto francouzsko-lucembursko-českou aliancí souhlasil. Snad ke změně jeho stanoviska paradoxně přispěla i samotná mladá královna Marie, proti níž zpočátku tolik brojil. Za Lucemburky se pravděpodobně taktéž přimluvil nizozemský kníže Vilém, hennegavsko-holandský hrabě, blízký přítel krále Jana, který měl s francouzskou královskou rodinou úzké kontakty.¹¹²

V době, kdy Francii hrozilo anglické nebezpečí, bylo i v zájmu kapetovské dynastie navázat pokrevní příbuzenství s mocným rodem Lucemburků, od něhož si slibovali nejen vojenskou pomoc v případě vypuknutí války s Anglií, nýbrž i podporu v záležitostech říšské politiky. Na druhé straně český král Jan Lucemburský nutně hledal zahraniční oporu mimo Říši. Vítězství v bitvě u Mühldorfu, v níž velkou měrou přispěl Ludvíku Bavorovi k porážce habsburského protikrále Fridricha, mělo pro Jana dvojí příchut'. Přestože mu přineslo značnou osobní slávu a za svou cennou pomoc římskému králi obdržel řadu odměn včetně zástavy Chebska,¹¹³ byl jeho vzestup trnem v očích nejen poraženým Habsburkům, ale i uherským Anjouovcům a v samotném důsledku i Wittelsbachům v čele s Ludvíkem Bavorem. Ten se nyní necítil být tolik odkázán na lucemburskou pomoc a snažil se zarazit Janovu stoupající moc. Velmi sebevědomá a nesmiřitelná politika Ludvíka Bavora vyústila v ostrý útok proti Janovi, za jehož zády překazil jeho plány provdat dceru Jitku za syna Fridricha Pokousaného, dědice wettinských držav.¹¹⁴ O tom však podrobněji pojednáme v následující kapitole.

Jan cítil potenciální nebezpečí a nyní mu šlo především o upevnění své moci v českém státě a o zabezpečení nástupnictví pro svého syna, které ohrožoval nejen stále trvajícím nárokem Jindřicha Korutanského na český trůn, ale též nevyzpytatelným jednáním české šlechty. V této situaci se zdálo nejpříhodnější vytvořit si pevnou vnější oporu mimo hranice Říše, přičemž Francie se jevila jako nejvhodnější i z toho důvodu, že se opírala o moc avignonského papeže, v mnohém závislého na politice francouzského panovnického dvora.

¹¹² SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 328.

¹¹³ O tom podrobněji pojednává – BOBKOVÁ, L.: *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 17 – 23.

¹¹⁴ SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 330 – 333.

Jan Lucemburský si byl dobře vědom, že jeho kontakty s Francií a tím pádem i papežem mohou být dalším cenným trumfem v říšské politice už jen proto, že se Ludvík Bavor chystal na císařskou korunovaci do Říma a současný papež Jan XXII. projevoval svou přízeň spíše Habsburkům.¹¹⁵

Jednání o sňatku Václava s Blankou byla Janem zahájena počátkem roku 1323 návštěvou zimního sídla francouzských králů v Toulouse v jižní Francii, kde zrovna pobývala jeho sestra Marie spolu se svým chotěm Karlem IV. Sličným. Účel této návštěvy byl podle všeho tajný, neboť francouzské prameny o schůzce zarytě mlčí. Jan se sem odebral po poradě se svým strýcem Balduinem a zřejmě měl v první řadě za úkol francouzského krále podrobněji informovat o průběhu bitvy u Mühldorfu, zpravit jej o jejích výsledcích a vyložit mu současnou politickou konstelaci v Říši. S jistotou však víme, že se v té době Jan vypravil na pout' k památné mariánské svatyni Roc-Amadour, poblíž města Cahors, z něhož to do Toulouse nebylo daleko. Na toto posvátné místo vykonal v minulosti pout' i samotný císař Karel Veliký a další velcí francouzští a angličtí panovníci, aby zde poděkovali za záchranu života v boji. Jana doprovázel i Karel IV. Sličný s některými dalšími členy francouzského dvora. Po vykonané pouti se odebrali do Toulouse, kde začaly rozhovory.¹¹⁶ Hlavním výsledkem jednání byla dohoda o bezodkladném sňatku českého krále s Blankou z Valois. Vzhledem k tomu, že oběma snoubencům bylo v té době pouhých sedm let, byl domluven tzv. symbolický sňatek.¹¹⁷ Těžko by se našla pro budoucího českého krále vhodnější nevěsta, co se původu týče. V případě bezdětnosti nebo předčasné smrti krále Karla IV. Sličného měl přejít francouzský trůn na jediné nejbližší příbuzné Kapetovců po meči, příslušníky z rodu Valois, tedy na Blančina nevlastního bratra Filipa či jejího otce Karla (v případě, že by Karlův syn Filip zemřel bez dědice). Syn českého krále by se tak mohl prostřednictvím své budoucí manželky dostat do nejužšího okruhu francouzské královské rodiny.¹¹⁸ Jak ukázaly následující události, byla tato Janova kalkulace vskutku prozíravá.

¹¹⁵ KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 21 – 22.

¹¹⁶ SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 327 – 328.

¹¹⁷ Přesné datum narození Markéty, resp. Blanky z Valois není známo, nejspíše byla jen o něco málo mladší než její budoucí choť.

¹¹⁸ SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 65.

Text smlouvy, jejímž obsahem byly dohody o manželství malého Václava s Blankou z Valois, se bohužel nedochoval. I z toho důvodu se nad okolnostmi, za nichž byl sňatek domlouván, vznáší mnoho otázek. Samotný Karel IV. se o něm později ve *Vlastním životopise* (Vita Caroli) zmiňuje jen velmi okrajově: „...léta od vtělení Páně tisícího třístého dvacátého třetího, poslal mne již řečený můj otec k jmenovanému králi Francie, když jsem byl v sedmém roce svého chlapectví; i dal mne řečený francouzský král od biskupa biřmovat a určil mi stejné jméno jako on měl, totiž Karel. I dal mi za manželku dceru Karla, svého strýce, jménem Markéta, zvanou Blanka.“¹¹⁹ O něco sdílnější je líčení Petra Žitavského, který uvádí: „Téhož roku v den svatého Ambrože biskupa [4. dubna] byl doveden Václav, prvorozený syn krále Jana, dědic českého království, na rozkaz otcův z Čech do království Francouzského, tam v Paříži od Marie, královny francouzské, své tety přijat a řádně vychováván. Témuž osmiletému chlapci byla tam zasnoubena dívka jménem Blanka, sestra francouzského krále Filipa, z rodu královského. Svrchu jmenovaná Marie, žena prostá, prostoty holubičí, byla v den svatodušní (15. května) slavnostně korunována za francouzskou královnu.“¹²⁰

Je zvláštní, že se vzhledem k nízkému věku obou snoubenců nepřistoupilo prozatím jen k zasnubám, jak ostatně povolovalo kanonické právo, ale byl rovnou dojednáán sňatek. Dokladem pozoruhodné rychlosti celého jednání je papežská listina vydaná již 5. dubna 1323, která spíše představuje papežovo formální svolení ke sňatku, než dispens v pravém slova smyslu. Stojí v ní, že sňatek Václava s Blankou má být spojen se slavnostní korunovací královny Marie.¹²¹ Zcela opomenuta je choulostivá otázka věku snoubenců, o níž nenajdeme v textu listiny ani zmínku. Papež Jan XXII. dal zároveň souhlas, aby se sňatek konal o letnicích (15. května), v předvečer Václavových narozenin, nebo v kterémkoli dni následujícího týdne, přestože v tomto termínu nebylo běžně dovoleno uzavírat manželství.¹²²

¹¹⁹ *Kroniky doby Karla IV.*, 1. vyd. Praha: Svoboda, 1987, s. 17.

¹²⁰ ZK, s. 336. Petr Žitavský je v časových údajích mnohdy nepřesný, a proto historikové spekulují, zda králevic skutečně 4. dubna 1323 dorazil do Francie, nebo zdali se v tento den teprve vydal na cestu, jak například uvádí Jiří Spěváček. (KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 23.; SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 334.)

¹²¹ „Johannem, regem Boemie illustrem, habitus sit tractatus, quod inter te, fili *Omtela*, primogenite dicti regis, et te filia Blanca, nata prefati comitis, matrimonium contrahatur nos eiusdem comitis supplicationibus inclinati, quod die dominica festum proxime Ascensionis dominice subsequente, qua carissime in Christo filie nostre Marie, regine Francie illustris, debent, sicut asseritur, auctore domino coronationis sollempnia celebrari, ...“ (RBM III, s. 341 č. 858.; taktéž v CDM VI, s. 169 – 170 č. 227.)

¹²² „Johannes papa XXII iisdem concedit, quod possint solemnizare matrimonium in diem Pentecosteu seu die qualibet septinamæ sequentis.“ (RBM III, s. 342 č. 859.)

Zdá se proto, že papež trval alespoň na tom, aby před uzavřením sňatku králevic dosáhl věku sedmi let. Z okolností, které sňatková jednání doprovázely, můžeme usuzovat, že bylo v zájmu lucemburské i francouzské diplomacie vše vyřídit pokud možno co nejrychleji. Přesné důvody tohoto spěchu nejsou nicméně známé a lze o nich pouze spekulovat.

Je velmi pravděpodobné, že v den sňatku přijal Václav zároveň svátost biřmování.¹²³ Kmotrovství se ujal sám král Karel IV. Sličný, čímž projevili Lucemburkům velkou poctu. Princ Václav také přijal jméno svého kmotra Karel. Neobvyklá byla ovšem skutečnost, že následník českého trůnu své křestní jméno Václav, v české tradici natolik významné, nadobro opustil a po celý život se již nazýval jen Karlem. Jedno z vysvětlení se nabízí při studiu již zmíněné papežské listiny z 5. dubna 1323, v níž je princ Václav jmenován jako „Omtela“, což je zřejmě zkomolenina jeho latinského pojmenování „Wenceslaus“ či česky slyšeného „Václav“.¹²⁴ Je zjevné, že Francouzi měli s výslovností králevicova křestního jména značné obtíže, a proto můžeme přijmout jako jednu z hypotéz tvrzení, že následník českého trůnu přestal své původní jméno užívat z ryze praktických důvodů. Pokud bychom ovšem měli vycházet jen z Karlova *Vlastního životopisu*, zdá se, že jméno Karel přijal výhradně na přání svého kmotra.¹²⁵

Svatební obřad se konal v Paříži o svátku sv. Ducha 15. května 1323 za mimořádně slavnostních okolností, současně s korunovací královny Marie. Podle vyprávění soudobých kronikářů se všichni přítomní Lucemburkové zaskvěli v plné nádheře a obzvlášť obdivované bylo skvostné roucho prince Václava.¹²⁶ Pozadu nezůstala ani Blanka, jejíž svatební šaty a šperky včetně koruny naopak uhradila francouzská královská pokladna. Velkou pozornost také budil zlatý pás s drahými kameny, jehož části byly zřejmě později použity pro tzv. svatováclavskou korunu.¹²⁷ Velkorysost krále Jana Lucemburského slavila triumf, svou dynastií se mu podařilo na francouzském dvoře představit v tom nejlepším světle. Šlo o

¹²³ Jiří Spěváček vyvrací, že by Václav byl biřmován až v roce 1324 během svého pobytu s otcem Janem u papeže v Avignonu, jak se domníval např. Josef Šusta, neboť již ve francouzských královských účtech z té doby je králevic v zápisu z 8. listopadu 1323 uveden jménem Karel. (SPĚVÁČEK, Jiří. *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 339.)

¹²⁴ SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 66.

¹²⁵ KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 24 – 25.; SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.: Život a dílo: (1316-1378)*, s. 66.; SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 335.; *Kroniky doby Karla IV.*, s. 17.

¹²⁶ SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 69.

¹²⁷ BLÁHOVÁ, Marie: *Čtyři ženy Karla IV.*, in: ANTONÍN, R. Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy, s. 166 – 167.; ŠMAHEL, F.: *Monseigneur Charles de Bohême: Dětství a dospívání Karla IV. ve Francii*, in: Dějiny a současnost: Triumf Karla IV.: 650 let císařské korunovace v Římě [online]. roč. 2005, č. 1 [cit. 2014-05-01]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2005/1/monseigneur-charles-de-boh-me/>

manifestaci dvojího spojení české a francouzské vládnoucí dynastie a opětného navázání přátelských vztahů.

Karel se nicméně po svatbě nenavrátil do Čech, nýbrž dalších sedm let pobýval na pařížském královském dvoře (odděleně od dvora dětské nevěsty Blanky). Je nutné upozornit, že to byla věc neobvyklá. Nikoli ženichové, ale nevěsty zpravidla putovaly na výchovu do zemí svých protějšků. Pouze v případě očekávané spoluprády byli ženichové vysíláni na dvory nevěst, aby se sežili se zemí, v jejímž čele měli jednou jako panovníci stanout. Tohle však nebyl případ Karla, dědice českého trůnu.¹²⁸ Jan Lucemburský musel mít pro takové rozhodnutí své důvody, nepochybně si od synova pobytu ve Francii sliboval, že se zde, podobně jako svého času on, naučí rytířským dovednostem a získá patřičné vzdělání. Je třeba mít zároveň na paměti, že by v Praze králevic takové zázemí k dispozici neměl, vždyť i královská rezidence byla v té době v rozvalinách.¹²⁹ Když si navíc připočteme, že manželství Karlových rodičů se ocitlo v hluboké krizi a dle líčení zbraslavského opata se Jan obával, aby nebyl Karel za pomoci české šlechty provolán v Čechách králem, zdál se jistě pobyt na francouzském královském dvoře jako nejschůdnější řešení.¹³⁰

Král se ve Francii těšil velké přízni krále Karla IV. Sličného a to i poté, co v březnu roku 1324 zesnula Karlova teta Marie. Oproti tomu jeho nástupce na francouzském trůně Filip VI. Sličný, Blančin nevlastní bratr, ke Karlovi zaujal lhostejný postoj a podle jeho vlastních slov nový král „podlehl lakotě“.¹³¹ Velkoryse se nicméně zachoval vůči Janovi Lucemburskému, jemuž věnoval v Paříži palác Nesle.¹³² Sedm let strávených ve francouzském kulturním prostředí mělo na budoucího českého panovníka, římského krále a císaře nedocenitelný vliv. Dostalo se mu zde řádné výchovy a přípravy ke státnickému

¹²⁸ KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 25.

¹²⁹ Královská rezidence na Pražském hradě byla zničena po požáru v roce 1303 a dosud nebyla obyvatelná. (KOPIČKOVÁ, B.: *Eliška Přemyslovna*, s. 18.)

¹³⁰ „Proč tento dědic zůstával mimo své království tak dlouhou dobu, totiž deset let, toho byla, jak se obecně tvrdí, tato příčina. Báł se totiž král Jan, jeho otec, aby toho mladíka neunesli šlechtici a nečinili ho na jeho škodu králem; myslím však, že proto byl poslán tento mladík dobrého nadání řízením Božím do Francie, aby se tam naučil míti moudrost a spořádaný život; to totiž na něm nyní poznáváme ze zkušenosti, když ho vidíme na jeho mladý věk dosti přičinlivého a dobrými mravy ozdobeného. Zná čtvero jazyků: francouzský, italský, německý a latinský; v těchto jazycích umí číst, psát a rozumět a dovede se dokonale vyjadřovat.“ (ZK, s. 394.)

¹³¹ „Filip podržel rádce svého předchůdce, ale nepřikládal sluchu jejich radám a podlehl lakotě.“ (*Kroniky doby Karla IV.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1987, s. 19.), v latinském originále: „Assumpsitque dictus Philipus consiliarios predecessoris sui, sed eorum consiliis minime acquies avaricie se contulit.“ (FRB III, s. 340.)

¹³² Filip VI. z Valois (vládl 1328 – 1350) věnoval Janovi palác Nesle spolu s rozsáhlou zahradou v únoru roku 1328, po Janově smrti přešel palác na jeho dceru Jitku (Bonu) a s ní poté opět na francouzskou korunu. (KOPIČKOVÁ, B.: *Eliška Přemyslovna*, s. 38.)

poslání, mimořádným způsobem na něj také zapůsobil Pierre de Rosières, budoucí papež Kliment VI.

V roce 1330 odešel mladý pár do Lucemburska, kde se však dlouho nezdržel, jelikož byl Karel svým otcem Janem povolán do Itálie. Až roku 1334 Blanka slavnostně dorazila do Českého království. Porodila mu zde dceru Markétu, budoucí ženu uherského krále Ludvíka I., a dceru Kateřinu, jež byla později dvakrát provdána – nejprve za Rudolfa IV. Habsburského a po jeho smrti za Otu V. Braniborského z dynastie Wittelsbachů. Roku 1347 byla Blanka spolu s Karlem korunována českou královnou, necelý rok nato ale po krátké nemoci zemřela.¹³³

Janův sňatkový projekt, jehož výsledkem bylo navázání blízkého příbuzenství s francouzským panovnickým dvorem, můžeme jistě hodnotit jako vydařený. Z dlouholetého svazku mezi Karlem a Blankou sice nevzešel mužský dědic, zdá se ale, že právě Karlova první manželka zanechala v jeho srdci navždy nesmazatelné místo.¹³⁴

5.3 Zásnubní zastavení Jitky / Bony Lucemburské

„Léta Páně 1315 dne 21. května v prvou hodinu se narodila panu Janovi, králi českému, hraběti lucemburskému, druhá dcera, Jitka, a při jejím narození se lid znepokojil proto, že se čekalo narození syna. Uvažujíc to matka této dívky, paní královna Eliška, takto přede mnou pravila: „Protože takřka nikdo nemá rád toto dítě, proto je musím já mít ráda tím vřeleji.““¹³⁵ Tato slova Petra Žitavského nás nejen informují o příchodu princezny Jitky na svět, ale také poukazují na všeobecné zklamání, které vyvolalo narození druhé královské dcery a nikoli tolik kýženého mužského dědice. Právě na osudu několikrát „vyměněné“ nevěsty Jitky lze demonstrovat Janova velkolepá sňatková partie rozehraná na šachovnici evropských panovnických dvorů, jež je příkladnou ukázkou chladného a vypočítavého

¹³³ ČECHURA, J. a ŽŮREK, V.: *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, s. 69 – 71, 135 – 136, 150.

¹³⁴ Svědčí o tom fakt, že na některých portrétech je Blanka vyobrazena jako jediná královna po Karlově boku. Dokladem Karlových citů, které choval ke své první manželce, může být snad i dochovaná zpráva o návštěvě Karla IV. v Paříži na počátku roku 1378, z níž vyplývá, že si tehdy již starý a nemocný král vyžádal osobní setkání s Blančinou sestrou Isabelou z Valois (matkou královny Jany, manželky fr. krále Karla V.). Podle této zprávy byli císař Karel i vévodkyně Isabela z opětovného shledání velmi dojatí, neboť je přemohly společné vzpomínky na Blanku a dětství. (KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 68 – 69.)

¹³⁵ ZK, s. 238.

politického kalkulu, který na osobní přání snoubenců nebral žádný ohled. Jitka se stala figurkou otcovy sňatkové politiky celkem šestkrát.

Prvotním záměrem Jana Lucemburského bylo Jitku provdat za syna polského krále Vladislava Lokýtky, budoucího krále Kazimíra III. Velikého. Ačkoli byl skutečným vládcem polského království Vladislav Lokýtek, Jan nepřestával užívat titul polského krále, který zdědil po posledním Přemyslovi Václavovi III. Jan nicméně do polských záležitostí nijak nezasahoval a po Lokýtkově korunovaci v roce 1320 chtěl zřejmě navázat užší styky se svým polským sousedem, k čemuž se zdál jako vhodný prostředek právě sňatek dcery Jitky s princem Kazimírem. Z tohoto pokusu o sblížení však z neznámých důvodů nakonec sešlo. Kazimírovou nevěstou se později měla stát i dcera Markéta, v té době již vdova po bavorském vévodovi Jindřichovi.¹³⁶

Když však bylo Jitce sedm let, naskytla se nová lákavá sňatková aliance, jejímž prostřednictvím by Jan rozšířil lucemburskou zájmovou sféru severozápadně od Čech do Míšeňska a Durynska. Toto strategicky významné území mohlo v případě ohrožení Českého království vytvořit ochranný štít proti zásahům a vpádům zvenčí. Jitčiným novým snoubencem se měl stát budoucí dědic wettinských držav Fridrich II., později zvaný Vážený, syn durynského lantkraběte a míšeňského markraběte Fridricha I. řečeného Pokousaný.¹³⁷ 22. května 1322 byla v Chomutově vyhotovena zasnubní smlouva, v níž mimo jiné stojí, že král Jan zajistí dceři věno ve výši deseti tisíc hřiven stříbra a že Jitka také dostane obvěnění na Kadani.¹³⁸ Princezna byla vzápětí odvezena na vychování k rodině svého snoubence na hrad Wartburg v Durynsku.

¹³⁶ Bližší informace o Janově sňatkovém záměru provdat Jitku za polského následníka trůnu Kazimíra nemáme. Josef Šusta i Jiří Spěváček tuto alianci dokonce zcela opomíjejí, zmiňuje se o ní Božena Kopiczková (KOPIČKOVÁ, B. *Eliška Přemyslovna*, s. 87.) nebo Lenka Bobková (BOBKOVÁ, L.: *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 35 – 36.). Jedinou pramennou zmínku o plánovaných zasnubách najdeme ve Zbraslavské kronice: „*Nejprve byla zasnoubena ještě v útlém věku se synem Lokietka, krále krakovského...*“ (ZK, s. 390). O Janově snaze oženit roku 1341 Kazimíra s ovdovělou dcerou Markétou pojednávám níže v samostatné kapitole věnující se Markétě.

¹³⁷ Fridrich I. zvaný Pokousaný (1291 – 1324) v době po vymření Přemyslovců aktivně podporoval Jindřicha Korutanského v jeho zápase o český trůn a až v samém závěru bojů nakonec přestoupil do lucemburského tábora. (BOBKOVÁ, L.: *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 25 – 26.) Na úmluvách s Janem Lucemburským ohledně sňatku syna Fridricha s Jitkou se však aktivně nepodílel, jelikož jej v květnu 1321 postihl záchvat mrtvice, po kterém zůstal trvale ochrnutý a faktická vláda přešla na jeho manželku Alžbětu / Elišku z Lobdeburgu. (BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české*, sv. IV.a, s. 77.)

¹³⁸ „...*quod rex Bohemiae infra hinc et festum paschae proximum de possessionibus regalibus tantum oppido Cadano adiunget, quod pro X milibus marc. gr. den. prag. sufficiens pignus esse possit.*“ Jitka je v listině jmenována jako Guta, což je německá varianta jejího jména: „...*Gutam filiam eiusdem domini nostri regis...*“ (RBM III, s. 317 č. 781.)

Nepobyla zde však příliš dlouho. Sňatkové úmluvy se totiž neslučovaly se zájmy Ludvíka Bavora, který se rozhodl zasáhnout a zpřetrhat Janovy dynastické plány, jelikož nemínil podporovat lucemburskou expanzi směrem na severozápad. Římský král nyní po vyhrané bitvě u Mühlendorfu hýřil sebevědomím a neváhal zabránit svému někdejšímu spojenci, českému králi Janovi, proniknout do durynsko-míšeňské oblasti. Bez jeho vědomí snadno přiměl ženichovu matku, lankraběnku Alžbětu z Lobdaburgu, aby dala souhlas se zrušením synových zasnub s druhorozenou dcerou českého krále. Obzvlášť když Ludvík Bavor nabídl jako nevěstu vlastní dceru Mechtildu, jejíž věno jistil v Durynsku na vytožených říšských městech Mühlhausenu a Nordhausenu.¹³⁹ Pro lankraběnku byla taková nabídka velmi lákavá, a tak byl po společném jednání dohodnut nový sňatek a následně 24. ledna 1323 vyhotovena smlouva, v níž jako nevěsta pro Fridricha II. již nefiguruje Jitka, nýbrž dcera Ludvíka Bavora Mechtilda.¹⁴⁰ Sňatek mezi třináctiletým Fridrichem a čtrnáctiletou Mechtildou byl uzavřen už na jaře roku 1323. Král Jan se o ztroskotání svého dynastického projektu dozvěděl až od posla, který k němu byl vyslán na francouzský dvůr.¹⁴¹ O potupném Jitčině návratu z Durynska zpět do Čech nás informuje i Petr Žitavský: „*Jitka pak, desítiletá dívka, dcera krále Jana, která zůstávala skoro jeden rok v domě míšeňského markraběte jako budoucí nevěsta, byla poslána zpět do Čech, ne bez velikého podivu mnohých a nelibosti.*“¹⁴² Můžeme se pouze domýšlet, zda náhlý výpad Ludvíka Bavora vůči Janovým sňatkovým záměrům vyvolal u českého krále rozhořčení. Jan nicméně vše přijal s klidnou hlavou, neboť si byl dobře vědom, že si nyní jakýkoli zásadní rozkol s římským králem nemůže dovolit. Tento nepřátelský akt vůči Janovi lze ale vnímat jako počátek mocenského soupeření mezi Wittelsbachy a Lucemburky, eskalující za vlády Karla IV. až v otevřený boj o moc.

Paradoxně snad zásah Ludvíka Bavora vůči Janovým dynastickým zájmům přišel nyní i vhod. Jan Lucemburský totiž v té době čelil ve svých lucemburských rodových

¹³⁹ ŠUSTA, Josef: *Král cizinec*, České dějiny II/2, s. 350 – 351.

¹⁴⁰ Zrušení Jitčiných zasnub není ve smlouvě nijak zdůvodněno, je zde pouhé strohé konstatování neplatnosti předchozích úmluv: „*ob daz geschieht, daz die gelubde vnd die teidinch, die geschehen sind zwischen herren Johans, chuniges von Beheim, tochter vnd vnserm sune Friderichen mit dem rechten ab geen vnd nicht furganch gewinnen vnd wir vns bedenthalben an ein ander ledich sagen vnd alle gelubde ab lazzen vnd briefe,*...“ (RBM III, s. 334 č. 841.)

¹⁴¹ SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský*, s. 331.

¹⁴² Povšimněme si opět časové nepřesnosti zbraslavského opata, který zde tvrdí, že byla Jitka „desítiletá dívka“, ve skutečnosti však princezně nebylo ještě ani osm let. (ZK, s. 336.)

državách stále vyhocenějšímu sporu s barským hrabětem Eduardem o hrady Mirvault a Moncy, nacházející se v dnešním francouzském departementu Somme.¹⁴³ Jan se proto pokusil konflikt urovnat prostřednictvím již osvědčeného diplomatického nástroje – sňatku mezi Jindřichem, nejstarším synem Eduarda z Baru, a svou dcerou Jitkou, jež byla v důsledku výše popsaných okolností k tomuto účelu opět „k dispozici“. Zasnoubení bylo ujednáno 28. května 1323 v Le Mans, přičemž podmínky sňatku měl určit francouzský král Karel IV. Sličný, který vystupoval jako smířčí činitel.¹⁴⁴ Jeho přítomnost na jednání dokládá, jak důležité bylo pro Jana nedávno obnovené přátelství s francouzskou panovnickou dynastií, zpečetěné dvěma příbuzenskými svazky, neboť pokud došlo k vnějšímu ohrožení lucemburského panství, byla pomoc ze strany Francie vítaná. Termín svatby byl stanoven nejpozději na 24. červen 1329, Jitka byla zatím odvezena do Lucemburska, jak nás informuje Petr Žitavský: „*Toho roku v den svatého Sixta [6. dubna 1326] je dovezena princeznička Jitka...z Čech do Lucemburska k zasnoubení se synem hraběte z Baru, ale ještě malým chlapcem.*“¹⁴⁵ Úmluvy na čas zažehaly spory krále Jana s hrabětem z Baru,¹⁴⁶ sňatkové peripetie okolo Jitčinyh zásnub však neměly být ještě zdaleka u konce. Nejenže se neuskutečnil proponovaný sňatek, ale ani příměří mezi oběma leníky francouzského krále nemělo dlouhého trvání a brzy mezi nimi opět rozhořely spory.¹⁴⁷

Jedním z důvodů zrušení Jitčinyh zásnub bylo obnovení politické aliance Jana Lucemburského s Ludvíkem Bavořem, jejímž symbolem se měl pravděpodobně stát sňatek dětí obou panovníků. Předchozí nepřátelský zásah římského krále proti zásnubám Jitky s dědicem wettinských držav byl zapomenut. Na sklonku roku 1326 byla Jitka zaslíbena nejstaršímu synovi Ludvíka Bavora, braniborskému markraběti Ludvíkovi V.¹⁴⁸ Nicméně

¹⁴³ HOENSCH, J. K.: *Lucemburkové*, s. 56.; ŠUSTA, J.: *Král cizinec*, České dějiny II/2, s. 355 – 356.

¹⁴⁴ Výtah z listiny francouzského krále Karla IV. Sličného z 28. května 1323: „*Charles, roi de France et Navarre, fait connaître que Jean, roi de Bohême, et comte de Luxembourg, son très-cher et aimé frère, et Edouard, comte de Bar, lui on baillé un écrit contenant le traité d'accord et de paix entre eux, relatif au mariage projeté entre la fille aînée du roi de Bohême avec le fils aînée du comte de Bar.*“ Přestože se v listině píše, že má dojít ke sňatku mezi nejstarší dcerou českého krále a nejstarším synem hraběte z Baru, jistě tím byla míněna druhorozená Jitka a nikoli její starší sestra Markéta, jelikož ta v té době již pobývala na dvoře svého chotě Jindřicha Dolnobavorského. (RBM III, s. 345 č. 868.)

¹⁴⁵ ZK, s. 354.

¹⁴⁶ Výtah z listiny z 28. května 1323, v níž Jan Lucemburský potvrzuje uzavření míru s hrabětem Eduardem z Baru: „*Johann, könig von Böhmen, beurkundet mit verschiedenen herrn den vor dem könig Karl von Frankreich verhandelten Frieden zwischen ihm und dem grafen Eduard von Bar.*“ (RBM III, s. 345 č. 869.)

¹⁴⁷ Podrobněji: SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 342 – 343.

¹⁴⁸ Jediný pramen, který se o této plánované alianci zmiňuje, je *Zbraslavská kronika*. Petr Žitavský konkrétní jméno nového snoubence neuvádí, pouze píše, že byla Jitka zasnoubena „*s prvorozeným synem Ludvíka*

ani Ludvík se Jitčíným ženichem nestal a dcera měla otci Janovi opět posloužit jako diplomatický prostředek.

Když v lednu roku 1330 zemřel dlouholetý oponent Ludvíka Bavora rakouský vévoda Fridrich I. Habsburský, naskytl se císaři příležitost zanechat nepřátelství a sblížit se s rakouskými vévody Albrechtem II. a Otou.¹⁴⁹ Za tímto účelem jednal Jan Lucemburský, jakožto zprostředkovatel míru mezi Habsburky a Wittelsbachy, s oběma rakouskými vévody v Landavě (Landau) v květnu 1330. Zkušený diplomat král Jan nakonec našel s Otou a Albrechtem společnou řeč a 9. května byla sepsána vzájemná smlouva o přátelství a pomoci proti komukoli, s výjimkou církve, říše a uherského krále Karla Roberta z Anjou.¹⁵⁰ Součástí dohod byl také sňatek mezi ovdovělým vévodou Otou a jednou z dcer Jana Lucemburského, čímž mělo být stvrzeno sblížení obou dynastií. Není zcela jisté, zda nevěstou měla být Janova dcera Jitka nebo Anna.¹⁵¹ Pro odpor papežské kurie z této sňatkové aliance sešlo,¹⁵² Ota se ovšem o pět let později skutečně stal ženichem Jitčiny mladší sestry Anny.¹⁵³

Byla to nakonec Francie, jež se měla stát novým domovem princezny Jitky. Její otec Jan chtěl upevnit spojení své dynastie s nově nastoupivším francouzským královským rodem Valois, od čehož si sliboval posílení prestiže Lucemburků v evropské politice. Na druhé straně francouzský král Filip VI., nevlastní bratr Blanky z Valois, si byl vědom

Bavora“ (ZK, s. 390.) Josef Šusta se domnívá, že sňatkové dohody se zřejmě uskutečnily na sklonku roku 1326, kdy si Ludvík Bavor chtěl Jana opět naklonit na svou stranu, jelikož potřeboval jeho podporu na připravované sněmovní jednání, konané v Norimberku v únoru roku 1327. (ŠUSTA, J.: *Král cizinec*, České dějiny II/2, s. 408 – 409.)

¹⁴⁹ Habsburské državy přešly po Fridrichově smrti na zbývající mladší bratry Albrechta II. a Otou, mezi nimiž hned vypukl spor, jak si dědictví rozdělí, a teprve Jan Lucemburský zprostředkoval mezi bratry roku 1330 mír. Dohodli se na tom, že Ota bude spravovat země na západě, zatímco Albrecht na východě. Oba bratry zastihly v roce 1330 kromě úmrtí bratra Fridricha další nemilé události, které otupily jejich zájem o bojovné vystoupení vůči Ludvíku Bavorovi. Albrecht byl po útoku na svou osobu trvale ochrnutý a Otovi náhle zemřela první manželka Alžběta Dolnobavorská. (POLÍVKA, Miloslav: *Rakousko ve 14. století*, in: *Dějiny Rakouska*, Praha 2010, s. 151 – 152.; SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba, 1296-1346*, s. 460 – 461.)

¹⁵⁰ „*Johann von Bohmen und die herzoge von Osterreich schliessen einem freundschafts- und schutzbund gegen jedermann mit ausnahme der kirche, des Reichs und des konigs von Ungarn.*“ (RBM III, s. 639 – 640, č. 1636); SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 462.

¹⁵¹ Konkrétní jméno nevěsty totiž ve smlouvě nenajdeme (RBM III, s. 639 – 640, č. 1636). Podle Jiřího Spěváčka se Otovou manželkou měla stát Jitka (SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 462.), podle Lenky Bobkové ale dcera Anna (BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a*, s. 114.). Jelikož se o tomto plánu zmiňuje v souvislosti s Jitkou i Petr Žitavský (cituji níže v textu), ponechávám tento Janův sňatkový plán i v kapitole pojednávající o Jitce. Dále se k němu nicméně vracím v kapitole o Anně Lucemburské.

¹⁵² RBM III, s. 666 – 667, č. 1703.

¹⁵³ Sňatek Anny Lucemburské (poslední dcery Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny, jež přežila své dvojče Elišku) s Otou Habsburským se konal 19. února 1335, neměl však dlouhého trvání, protože Anna o tři roky později zemřela (HAMANN, B.: *Habsburkové*, s. 349 – 350.). O sňatku pojednávám níže.

napadnutelnosti svého postavení a byl ochoten udělat vše pro to, aby zajistil trůn pro svůj rod. Nárok si na něj totiž činil mladý anglický král Eduard III., jenž byl po přeslici vnukem Karla IV. Sličného. Nyní, kdy se schylovalo k válečnému konfliktu s Anglií, hledal Filip VI. vhodného spojence, který by mu v případě nutnosti pomohl i na válečném poli. Zároveň také chtěl pro svého zatím jediného syna Jana zajistit následnictví trůnu a vybrat mu nevěstu, jež by porodila dalšího dědice. V únoru 1332 prohlásil ještě ani ne třináctiletého krále za plnoletého a přenesl na něj titul normandského vévody a hraběte z Anjou a Maine.¹⁵⁴ Po jednáních mezi Janem Lucemburským a Filipem VI. byla pro francouzského korunního prince Jana vybrána za nevěstu již tolikrát zasnoubená česká princezna Jitka.

Spojenecká smlouva, jejíž součástí byl i plánovaný sňatek, byla ujednána ve Fontainebleau v lednu roku 1332.¹⁵⁵ V listině najdeme výčet Janových závazků vůči francouzskému králi včetně přesně stanovených počtů mužů, 300 až 400 těžkooděnců, které měl český král poslat na pomoc Francii v případě jejího napadení. Jednalo se o pomoc proti každému, s výjimkou panovníka Svaté říše římské. Pokud by však římský král či císař podporoval příslušníky Říše, kteří by bojovali proti francouzské koruně, Lucemburkové měli povinnost zakročit i proti němu.¹⁵⁶ Pro Jitku bylo také vyměřeno velmi vysoké věno 120 000 zlatých, které se český král zavázal vyplatit v průběhu šesti let, suma však nikdy Janem uhrazena nebyla.¹⁵⁷ Zároveň se zde otevřeně hovoří o titulu římského krále či císaře pro některého Lucemburka, Jana nebo syna Karla. Oba se totiž ve smlouvě zavazují, že pokud by jeden z nich usedl na říšský trůn, nebude v takovém případě vznášet jakékoli nároky na

¹⁵⁴ Korunní princ Jan (nar. 26. 4. 1319, † v Londýně 8. 4. 1364), vládnoucí Francii jako Jan II. Dobrý v letech 1350 – 1354 byl nejstarším synem krále Filipa VI. (vládl 1328 – 1350) a Jany Burgundské. (MÜLLER, H., SCHNEIDMÜLLER, B., EHLERS, J.: *Francouzští králové v období středověku*, s. 251 – 252.)

¹⁵⁵ „Johann, könig von Böhmen, verspricht mit rücksicht auf die beschlossene ehe zwischen dem sohne königs Philipps von Frankreich Johann und seiner eignen tochter für sich und siener sohn Karl und ihre erben dem könig Philipp und dessen erben, ihnen gegen jedermann beizustehen mit ausnahme des kaisers oder römischen königs; wenn aber der könig von Frankreich mit einem angehörigen des reichs streit habe und der römische kaiser denselben unterstütze, dann auch gegen diesen; ferner wenn er oder sein sohn römischer könig oder kaiser werden sollten keine ansprüche auf die besitzungen des königs von Frankreich zu machen; sodann dem könig in der Champagne, in Vermandois und Amiens mit 400 mann anderswo mit 300 beizustehen, selbst in dem falle, dass er römischer könig werde, endlich seiner tochter eine mitgift von 120000 gulden zu geben und diese in sechs jahren zu bezahlen.“ (RBM III, s. 727, č. 1867)

¹⁵⁶ HOENSCH, J. K.: *Lucemburkové*, s. 68.

¹⁵⁷ Podle Lenky Bobkové se Jitčino věno stalo „v podstatě splátkou Janovy věrnosti Filipovi VI. v nastalém francouzsko-anglickém konfliktu.“ (BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české*, sv. IV.a, s. 121, 215, 612.) Po smrti Jana Lucemburského přešla povinnost splacení věna na jejího bratra Karla. Ten v listopadu 1346 uznal Jitčiny nároky na věno a předal jí léno s hradem Mehun sur Yèvre (FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, J. a BOBKOVÁ, L.: *Lucemburské nevěsty*. In: ANTONÍN, R.: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 177.).

říšské državy francouzského krále. Tento závazek je dokladem toho, že se již v bližší budoucnosti reálně kalkulovalo s možnou lucemburskou kandidaturou na post panovníka Svaté říše římské a to navíc i s plnou podporou dynastie z Valois.¹⁵⁸

Svou věrnost francouzské koruně, jež je Lucemburky deklarována ve smlouvě z Fontainebleau, král Jan i jeho syn Karel vyjádřili nejen na papíře, ale přesvědčivě ji dokázali i na bojišti o čtrnáct let později v katastrofální bitvě u Kresčaku. Na druhé straně i Janovi se dostalo podpory francouzských oddílů a to v bojích o tzv. lucemburskou signorii nacházející se na severu Itálie. Zde se český král snažil udržet své panství a společně s kralevicem Karlem bojoval proti tzv. lombardské lize, leč nakonec bez valného úspěchu.¹⁵⁹ O vánočních svátcích roku 1332 se v Paříži seskupilo vojsko o síle asi 800 rytířů, se stejným množstvím pěšáků a dále také s biskupem z Beauvais a několika francouzskými šlechtici, kteří se však po italském neúspěšném tažení vrátili zpět do Francie.¹⁶⁰

Dlouhé zásunbní peripetie, jimiž musela projít princezna Jitka, shrnul Petr Žitavský ve své kronice: „*Svrchu jmenovaná Jitka, druhorozená dcera českého krále Jana, měla dosti podivuhodné osudy svého života. Nejprve byla zasnoubena ještě v útlém věku se synem Lokietka, krále krakovského, potom s jednorozeným synem míšeňského markraběte Fridricha, v jehož domě zůstala skoro rok, ale jako panna, později se synem hraběte barského, pak s prvorozeným synem Ludvíka Bavora, potom se svým příbuzným Otou, vévodou rakouským, v různých dobách ne bez rozumných důvodů. Ale, jak vidět, jinak rozhodla Boží milost, když je nyní spojena manželsky i tělesně se synem velikého krále a je budoucí francouzskou královnou.*“¹⁶¹ Svatba sedmnáctileté princezny Jitky a třináctiletého kralevice Jana se konala v Melunu, pravděpodobně někdy na přelomu července a srpna roku 1332.¹⁶² Bohaté slavnosti vyvrcholily 29. září téhož roku, kdy francouzský král Filip VI., za

¹⁵⁸ SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 496 – 497.

¹⁵⁹ Více o bojích o lucemburskou signorii v Itálii např.: SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 89 – 97.; BOBKOVÁ, L.: *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 52 – 54.

¹⁶⁰ CONTAMINE, P.: *Politique, culture et sentiment dans l'Occident de la fin du Moyen Âge*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen (1296-1346), 1997 s. 352.; SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 89.

¹⁶¹ ZK, s. 390.

¹⁶² Datum Jitčiny svatby v Melunu je sporné. Josef Šusta se přiklání k 28. červenci 1332 (ŠUSTA, J., *Král cizinec*, České dějiny II/2, s. 544.), přičemž se opírá především o *Chronique parisienne anonyme*, kde je uvedeno právě toto datum (*Chronique parisienne anonyme du XIVe siècle*. ed. Amédée HELLOT [online]. Nogent-le-Rotrou, 1884, s. 150, č. 230, [cit. 2015-01-10]. Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5438578z/f155.image>). Podle Zbraslavské kroniky se svatební veselí konalo „v den svatého Sixta“ (ZK, s. 390.), to je ovšem podle Šusty velmi neurčitý údaj, jelikož svátek sv. Sixta může připadat na 28. březen, 6. duben anebo 6. srpen. Dieter Veldtrup se přiklání k 6. srpnu 1332

přítomnosti Jana Lucemburského a dalších významných hostů, pasoval na rytíře svého syna Jana a zároveň byla slavena svatba jeho dcery Marie se synem brabantského vévody. Král Francie následně vyhlásil svůj úmysl podniknout křížovou výpravu.¹⁶³

Po Janově sestře Marii, králevici Karlovi, nyní i dcera Jitka putovala na francouzský královský dvůr. Jitka, nazývaná v německém prostředí Guta a ve francouzském Bona (Bonne), což znamená „Dobrá“ či „Dobrotivá“,¹⁶⁴ se stala skutečnou pramáti rodu z Valois, který Francii vládl až do roku 1589. Jitka se zasloužila o další pokračování nové francouzské vládnoucí dynastie svým početným potomstvem. Janovi porodila celkem deset dětí, z nichž se dospělosti dožilo devět z nich. Většina zaujala později významná postavení a měla na další politické i kulturní směřování Francie značný vliv. Prvorozený syn Karel se stal prvním dauphinem v královském rodě, po dobu otcova zajetí v Anglii byl místodržitelem a následně regentem, po smrti otce vládl jako Karel V., zvaný Moudrý, na jehož dvůr přijel na sklonku svého života i český král Karel IV. se synem Václavem.¹⁶⁵ Dalšími Jitčinyými mužskými potomky byli Ludvík, vévoda z Anjou a titulární král neapolský, Jan, vévoda z Berry a známý mecenáš umění, a Filip Smělý, který získal Burgundsko a položil základy burgundského soustátí. Z dcer Jana, navarrská královna, Marie, barská vévodkyně, nebo Isabela, manželka milánského vládce Giana Galeazza Viscontiho.¹⁶⁶

Jitka se královského titulu svého muže nikdy nedočkala, zemřela totiž jen rok před Janovou korunovaci. Jako vévodkyně z Normandie za ne zcela vyjasněných okolností ve věku čtyřiatřiceti let zemřela 11. září 1349 v klášteře v Maubuissonu zřejmě na morovou nákazu. Jan se již po pěti měsících od Jitčina úmrtí znovu oženil a to velmi výhodně, neboť za svou druhou manželku pojal vdovu po Filipovi Burgundském Janu, jejíž syn z prvního manželství byl dědicem Burgundska a dalších významných držav.¹⁶⁷ Tyto oblasti se po dobu chlapcovy nezletilosti dostaly pod správu dědice francouzského trůnu. Po smrti Filipa VI.

(VELDTRUP, D.: *Ehen aus Staatsräson. Die Familien- und Heiratspolitik Johanns von Böhmen*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen (1296-1346), 1997, s. 501, 503.), zatímco Philippe Contamine k 28. červenci 1332 (CONTAMINE, P.: *Politique, culture et sentiment dans l'Occident de la fin du Moyen Âge*, s. 352.).

¹⁶³ MÜLLER, H., SCHNEIDMÜLLER, B., EHLERS, J.: *Francouzští králové v období středověku*, s. 242.

¹⁶⁴ KOPIČKOVÁ, B.: *Eliška Přemyslovna*, s. 85.

¹⁶⁵ Podrobněji o Karlově a Václavově cestě do Francie na přelomu let 1377 a 1378 např.: ŠMAHEL, František: *Cesta císaře Karla IV. do Paříže 1377 - 1378*. In: ANTONÍN, Robert. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha, 2012, s. 251 – 253.; BOBKOVÁ, L., *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a (1310 – 1402)*, s. 439 – 451.; SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 470 – 473.

¹⁶⁶ MÜLLER, H., SCHNEIDMÜLLER, B., EHLERS, J.: *Francouzští králové v období středověku*, s. 251.

¹⁶⁷ *Ibidem.*, s. 253.

byl Jan v září 1350 korunován francouzským králem. Ačkoli převzetí moci proběhlo bez komplikací, proti králi se brzy začala formovat opozice, která jej obviňovala z Jitčiny smrti. Zvěsti byly dávány do souvislosti s neobjasněnou tajnou popravou mocného francouzského šlechtice a konetábla Raoula de Brienne, hraběte z Eu a Guines, k níž došlo v říjnu roku 1350. Vyrojily se spekulace o tom, že král Jitku podezřívá z nevěry s Raulem a oběma se poté pomstil. Nad Jitčinou smrtí tak dodnes zůstává otazník. Jestli byla Jitka skutečně svým chotěm Janem kvůli nevěře zapuzena a odsouzena k pobytu v klášterním ústraní, kde ji krátce nato během morové epidemie zastihla smrt, nebo dokonce zdali byla na manželův příkaz zavražděna, se můžeme jen dohadovat.¹⁶⁸

Ve francouzských dějinách zanechala dcera Jana Lucemburského výraznou stopu. O tom svědčí i fakt, že Jitčini potomci na svou matku nezapomněli a dávali svým dcerám křestní jméno Bona.¹⁶⁹ Památku na ni máme uchovanou také ve verších Guillaumea de Mauchata, dvorního básníka krále Jana Lucemburského, který po jeho smrti vstoupil do služeb Jitky a jejího chotě Jana.¹⁷⁰ Pro Jitku byl na objednávku vytvořen někdy okolo roku 1345 *Žaltář Bony Lucemburské*, jejímž autorem je pravděpodobně Jean Le Noir, žák Jeana Pucella. Jedná se o vzácný rukopis nesrovnatelné umělecké hodnoty, který obsahuje bohaté iluminace a miniatury, kalendář, žaltář a modlitby.¹⁷¹

¹⁶⁸ Podrobněji se osobností krále Jana II. a Raoulovou záhadnou popravou zabýval Nicole Chareyron, který o ní pojednává na základě rozboru kronikářských záznamů i různých pohledů historiků a klade si mimo jiné také otázku, zda Raoulova poprava měla něco společného s Jitčiny náhlým úmrtím v klášterním ústraní, či nikoli. (CHAREYRON, N.: *Jean le Bel: le maître de Froissart, grand imagier de la guerre de Cent Ans* [online]. Bruxelles, 1996, s. 89 – 104 [cit. 2015-02-10]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=VB-C1Ijr6Q0C&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false)

O Raoulově smrti více např.: *Les grandes chroniques de France: selon que elles sont conservées en l'église de Saint-Denis en France*. Publiées par M. Paulin [online]. Paris, 1838, svazek 6, s. 1 – 3, [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/lesgrandeschron00parigoog#page/n10/mode/2up>

¹⁶⁹ FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, J. a BOBKOVÁ, L.: *Lucemburské nevěsty*, in: ANTONÍN, R. Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy, s. 180.

¹⁷⁰ O francouzském básníkovi Guillaumeovi de Machaut pojednává např. ČERNÍKOVÁ, Lenka: *Guillaume de Machaut, sekretář českého krále a rytíř hudby a slova*, in: Královský sňatek: Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský - 1310. Praha: Gallery, 2010, s. 929 – 935.

¹⁷¹ DEUCLER, Florens: *Looking at Bonne of Luxembourg's prayer book*, New-York: Metropolitan museum of art, 1971, 12 s.

5.4 Janova druhá manželka Beatrix Bourbonská

Zatímco první manželství s Eliškou Přemyslovnou bylo dílem sňatkové politiky Janova otce císaře Jindřicha VII., druhou manželku si již český král vybíral podle vlastního uvážení. Jan obratně domlouval sňatkové aliance svých dětí a sester, nyní však po smrti Elišky Přemyslovny, jež zemřela 28. září 1330,¹⁷² se i on stal předmětem dynastických záměrů lucemburského rodu. Bylo by ostatně proti zvyku doby, aby zůstal trvale vdovcem. Jakožto český král navíc jistě neměl o nabídky z různých významných panovnických dvorů nouzi.

S cílem ukončit konflikt s Habsburky byly v červenci roku 1332 domluveny Janovy zásnuby s Eliškou Habsburskou, neteří rakouských vévodů Albrechta a Oty a zároveň dcerou Fridricha I. Sličného, někdejšího římského protikrále Ludvíka Bavora.¹⁷³ Sňatek byl domluven bez Janovy osobní účasti, jelikož se v té době nacházel v Lucembursku a v Trevíru.¹⁷⁴ Bylo však nutné, aby papež udělil potřebnou dispens, „*neboť ta dívka byla spřízněna v třetím stupni příbuzenství s Eliškou, dřívější zemřelou českou královnou*“.¹⁷⁵ Jan nicméně s realizací tohoto projektu nikterak nespěchal, zdá se proto, že byl souhlas se sňatkem pouze momentálním diplomatickým prostředkem, díky němuž se mu podařilo naklonit si Habsburky na svou stranu. Podle vypravování korutanského kronikáře Jana z Viktringu se Jan ze závazku s churavějící dívkou vymlouval a údajně měl dokonce tvrdit, že vlivem kouzel není schopen manželské soulože.¹⁷⁶ Zásnuby byly nakonec zrušeny kvůli neudělené papežské dispensi. Podle Josefa Šusty papež odmítl udělit svolení ke sňatku pravděpodobně na základě předchozí dohody přímo s Janem Lucemburským a

¹⁷² „Téhož roku (tj. 1330) 28. září, tj. v den svatého Václava, vévody a mučedníka, o hodině kumpletu, na Vyšehradě v domě proboštově odešla z tohoto života ke štěstí pro sebe, ale k žalosti pro jiné nejjasnější a slavná paní, paní Eliška...v třicátém devátém roce svého věku...“ (ZK, s. 379 – 382.)

¹⁷³ Sňatkový plán je zachován v listině, kterou vydali Albrecht a Ota Habsburský ve Vídni 13. července 1332. (RBM III, s. 744 – 746, č. 1914.)

¹⁷⁴ SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 501.

¹⁷⁵ ZK, s. 389.; Zmínku také najdeme v *Kronice pražského kostela Beneše Krabice z Weitmile*: „Konečně král Jan uzavřel s Rakušany mír a ujednal, že si on sám, dovolí-li papežský stolec, má vzít za manželku dceru zesnulého krále Fridricha. Ale takováto ujednání nebyla uskutečněna.“. (Kroniky doby Karla IV., s. 195.)

¹⁷⁶ FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, J.: *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší: cesta Václava I. k moci (1334 – 1354)*, in: *Korunní země v dějinách českého státu I.*, Praha: 2003, s. 297.; ŠUSTA, J.: *Král cizinec*, České dějiny II/2, s. 565.

francouzským královským dvorem. Následně měl Jan díky tomuto rozhodnutí volnou cestu k zasnubám s Beatrix Bourbonskou.¹⁷⁷

S cílem ještě více prohloubit politickou a rodovou spřízněnost s Francií byl ujednáán sňatek Jana Lucemburského s Beatrix Bourbonskou, sestřenicí francouzského krále Filipa VI. a dcerou bourbonského vévody Ludvíka I. a jeho manželky Marie Henegavské. Francie si od dalšího rodového spojení s lucemburskou dynastií pravděpodobně slibovala znásobení vlastního vlivu v Říši, a tak po Blance z Valois měla nyní i Beatrix, jakožto nová česká královna, putovat do Čech. Beatrix pocházela z vedlejší větve francouzského královského rodu Bourbonů, který po vymření dynastie z Valois vládl Francii až do roku 1848. Nevěstin přesný věk není znám, pravděpodobně se narodila někdy mezi lety 1312 – 1317.¹⁷⁸

Obsáhlá svatební smlouva uzavřená mezi Janem a vévodou Ludvíkem I. Bourbonským byla vyhotovena v prosinci roku 1334 ve Vincennes za osobní účasti francouzského krále Filipa VI.¹⁷⁹ Sňatek měl ještě více utužit Janovo pouto k Francii a měl být uzavřen „pro zachování lásky mezi námi“,¹⁸⁰ jak se ve smlouvě přímo dočteme. Nevěstin otec se zavázal dceři vyplatit věno čtyři tisíce turnosů na statcích v hrabství Clermontu a po jeho smrti měla Beatrix obdržet další tisíc na bourbonském vévodství. Jan své manželce zaručoval šest tisíc liber turnosů na zboží v Lucembursku, nikoli v Čechách, z čehož vyplývá, že navzdory všemu respektoval České království jakožto dědictví pro své syny z prvního manželství s Eliškou Přemyslovnou. O tom svědčí i ještě důležitější Janův závazek – případným mužským potomkům, kteří by vzešli z manželství s Beatrix Bourbonskou, připadne jako dědictví celé lucemburské hrabství včetně všech Janových rodových lenních držav ve Francii. V případě, že by ze sňatku vzešly také dcery, mělo se jim dostat zajištění na Janových panstvích v Henegavsku, kde však byl již dříve zapsán případný vdovský podíl také Karlovy manželky Blanky z Valois. Svatební úmluvy měly dodatečně potvrdit Janovi synové spolu s lucemburskou šlechtou a městy.¹⁸¹

¹⁷⁷ ŠUSTA, J.: *Karel IV. Otec a syn, 1333 – 1346*, České dějiny II/3, Praha 1946, s. 177.

¹⁷⁸ KOPIČKOVÁ, B. a FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, J.: *Dvě manželky Jana Lucemburského*, in: ANTONÍN, R.: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 149.

¹⁷⁹ Smlouvu z Vincennes najdeme v RBM IV, s. 40 – 44, č. 112; nebo taktéž v CDM VII, s. 25 – 29, č. 35.

¹⁸⁰ „...pour la conservation de l'amour quy entre nous dessus nommez à été ou temps passé, avons traité et accordé par le conseil de nostre dit seigneur et de grant foison des pourchains amys et conseillers de chacun de nous roys de Boeme dessusdit, devons prendre à fame et à compaigne tres noble personne damoiselle Beatrix fille de nous duc dessusdit“ (RBM IV, s. 40 – 44, č. 112.)

¹⁸¹ To, že se v listině počítalo i se souhlasem šlechty a měst, můžeme chápat jako počátek jejich stavovského uvědomování. Vyplývá z toho také, že Jan již vnímal lucemburská města (nikoli česká) jako

Nový sňatek Jana Lucemburského byl s největší pravděpodobností dojednan bez vědomí Karla i jeho mladšího bratra Jana Jindřicha, kteří se o něm podle kronikáře Františka Pražského dozvěděli až později,¹⁸² byli tudíž postaveni rovnou před hotovou věc a v samotném důsledku se museli vzdát svých nároků na Lucembursko.¹⁸³ Ze smlouvy vyplývá Janův zřejmý úmysl založit novou větev lucemburského rodu a rozdělit nynější dědičné državy Lucemburků na dvě části – východní, určenou pro potomky Elišky Přemyslovny, a západní, jež měla připadnout dětem z manželství s Beatrix Bourbonskou.¹⁸⁴ Ve stejném smyslu hovoří o šest let později ve své závěti.

Kvůli třetímu stupni příbuzenství¹⁸⁵ mezi Janem a Beatrix bylo nutné žádat o svolení, nečekaná smrt papeže Jana XXII. však udělení dispense trochu zkomplikovala.¹⁸⁶ Nikterak se však na povolení ke sňatku nečekalo a zřejmě se počítalo s tím, že bude novým papežem bez problémů získáno dodatečně, což se také stalo.¹⁸⁷ V porovnání s předchozími svatebními dohodami, které vedl Jan Lucemburský s Habsburky, je zjevné, že nynější úmysl pojmout za svou choť Beatrix z rodu Bourbonů myslel český král zcela vážně. Dokladem toho je do nejmenšího detailu sepsaná svatební smlouva i rychlost celého jednání. Samotná svatba se

samostatný politický subjekt. (BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a*, s. 140, 150.) Lucemburští páni vydali listinné prohlášení o jejich souhlasu se svatební smlouvou v květnu roku 1336: „*Barones comitatus Lucemburgensis assentiunt nuptiis Johannis, regis Boh. cum Beatrice, ducissa Burboniensis, initis.*“ (RBM IV, s. 117, č. 295)

¹⁸² František Pražský zaznamenal: „*Téhož roku [1335] se v tomto království rozhlásila nečekaná, a přece pravdivá zpráva, podle níž uzavřel český král Jan v galských krajích řádné manželství s pannou Beatricí, ...*“ (*Kroniky doby Karla IV.*, s. 123.)

¹⁸³ Karlovu rezignaci na své nároky v Lucembursku najdeme v listině ze srpna roku 1335, kterou vydal po otcově návratu do Prahy: „*Carolus, marchio Moraviae, primogenitus Boh. et. Pol. regis ac comitis Lucemburg. litteras super nuptiis patris sui cum Beatrice, filia Ludovici, ducis Bourbonensis, approbans renuntiat omnibus juribus suis in comitatibus Lucemburgensi et Rochensi.*“ (RBM IV, s. 76, č. 198.) Jan Jindřich obdobné prohlášení vydal až v roce 1338 v Tyrolsku. (RBM IV, s. 206, č. 517.)

¹⁸⁴ O svatební smlouvě z Vincennes pojednávají: BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a*, s. 150 – 151.; KOPIČKOVÁ, B. a FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, J.: *Dvě manželky Jana Lucemburského*, in: ANTONÍN, R.: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 149 – 150.; SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský*, s. 518.; SPĚVÁČEK, J., *Karel IV.*, s. 111.; ŠUSTA, J., *Karel IV. Otec a syn*, *České dějiny II/3*, s. 177 – 178.; ŠUSTA, J., *Král cizinec*, *České dějiny II/2*, s. 565.

¹⁸⁵ Jejich společným předkem byl Jindřich VI. Lucemburský.

¹⁸⁶ Papež Jan XXII. zemřel 4. prosince 1334, doba jeho pontifikátu: 1316 – 1334.

¹⁸⁷ Papež Benedikt XII. (doba pontifikátu: 1334 – 1342) udělil dispens 9. ledna 1335, čímž Janovi Lucemburskému jako jednomu z prvních vládnoucích panovníků na počátku svého pontifikátu prokázal svou přízeň. Učinil tak na základě přímluvy francouzského krále Filipa VI. Listinu musel papež antidatovat na 5. ledna, tento den můžeme považovat za nejpravděpodobnější termín svatby: „*Cum Johanne rege Boemiae ac Beatrice, nata Ludovici ducis Borbonesii, inter quos tractante Phylippo rege Francia concordatum fuerat, ut matrimonium fuerat, ut matrimonium contraherent per verba legitime [sic] de praesenti, quamquam propter tertium consanguinitatis gradum id facere non poterant, ...*“ (RIEZLER, Sigmund. *Vatikanische Akten zur deutschen Geschichte in der Zeit Kaiser Ludwigs des Bayern* [online]. Innsbruck, 1891, s. 578, č. 1685 [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/vatikanischeakt00vatigoog#page/n617/mode/2up>)

slavila pravděpodobně v prvních lednových dnech roku 1335, žádné konkrétní zprávy o ní se však nedochovaly.¹⁸⁸

Ohlédneme-li se zpětně na okolnosti, za jakých se Jan Lucemburský ženil poprvé, a srovnáme-li je s jeho druhým sňatkem, dojdeme k závěru, že Janovo druhé manželství s Beatrix mělo lepší vyhlídky pro to, aby bylo oboustranně šťastné. S princeznou Eliškou, dědičkou českého království po vymření Přemyslovců po meči, byl Jan oženěn z čistě politických důvodů. Tehdy čtrnáctiletý Jan putoval na dvůr své o čtyři roky starší manželky a měl vládnout zemi, s níž jej doposud nespojovalo téměř nic.¹⁸⁹ Vždyť České království bylo tolik vzdálené od lucemburských rodových držav, nehledě na značné jazykové, kulturní i historické odlišnosti. Byl to pro mladého krále náročný úkol, který mu neulehčovali ani vládychtiví čeští šlechtičtí předáci, v posledních letech na sebe čím dál tím více strhávající moc. Elišce nebyl osud českého království lhostejný a měla jistě své představy, jak v zemi vládnout, zdali však tyto představy její choť dokázal naplňovat, byla již věc druhá. Takové jsou jen v nástinu okolnosti, za nichž se Jan Lucemburský poprvé ženil. Dojednávání sňatku s Eliškou bylo tedy výhradně v rukou Janova otce a římského císaře Jindřicha VII., výběr druhé manželky byl však již plně v režii českého krále. Svou roli při něm určitě hrály osobní sympatie, samozřejmě ale také politické výhody, jež by ze svazku plynuly. Podle kronikáře Jana z Viktringu Beatrix Janovi imponovala především tím, že mu posílala různé drahé dárky a šperky, které pak použil při turnajích a v bojích.¹⁹⁰ Bourbonská princezna pocházela na rozdíl od Přemyslovny z prostředí, které Jan důvěrně znal a cítil se zde jako doma. Beatrix byla oproti svému choti také podstatně mladší nevěstou než svého času Eliška, neboť český král byl již několikanásobným otcem a v době svatby mu bylo téměř čtyřicet let. Nedá se ani říci, že by měla Beatrix nějaké větší vladařské ambice, jako tomu bylo právě u Elišky. Jan ovšem několikrát prokázal, že své ženě veskrze důvěřuje a to i ve vladařských povinnostech, když ji například roku 1340 během své nepřítomnosti ustanovil guvernérkou francouzských

¹⁸⁸ Jak svatební veselí na hradě ve Vincennes pravděpodobně probíhalo, se snažila nastínit historička umění Dana Stehlíková. (STEHLÍKOVÁ, Dana: *Nenáviděná a zapomenutá: Česká královna Beatrix*, Dějiny a současnost: Kulturně historická revue. 2010, č. 12, s. 17 – 20.)

¹⁸⁹ Podrobněji o poměrech v Českém království po náhlé smrti posledního krále z dynastie Přemyslovců Václava III., o neúspěšných pokusech Rudolfa Habsburského a Jindřicha Korutanského trvale převzít trůn, iniciativě cisterciáckých představených, kteří připravili plán na sesazení Jindřicha Korutanského a dosazení nejstaršího syna římského krále Jindřicha VII. Jana Lucemburského např.: SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*: s. 119 – 134.; KOPIČKOVÁ, B.: *Eliška Přemyslovna*, s. 23 – 28.

¹⁹⁰ FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, J.: *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší*, in: Korunní země v dějinách českého státu I., s. 297.

lén.¹⁹¹ Zřejmě harmonické manželské soužití Jana s Beatrix však na chvíli zkalil královnin krátký pobyt v Čechách.

Počátkem ledna roku 1336 přijela Beatrix se svým početným doprovodem do Prahy. Podle zbraslavského opata jí „*vyšlo okázale naproti všechno pražské duchovenstvo a přivítalo ji s příslušnou uctivostí*“.¹⁹² Dále nás informuje: „*Po jejím příchodu zůstal s ní král Jan skoro dva měsíce stále v Praze a určil jí pro potěšení markraběnku Blanku, která jí vyjela naproti až do Chebu, a ta s ní nerozlučně bydlila. Jsou pak si navzájem milejší, protože jsou vzájemně příbuzné.*“¹⁹³ Zdá se, že ve své skoro stejně staré sestřenici Blance našla Beatrix spřízněnou duši a necítila se díky ní v neznámé zemi tak osaměle. Kronikářova další poněkud hořce pronesená připomínka nám však dává tušit, že české prostředí se s příchodem nové královny, navíc Francouzsky, nesmiřovalo lehce i kvůli značné jazykové bariéře: „*Kdo neumí mluvit francouzsky, nebude se moci s nimi snadno stýkati.*“¹⁹⁴ Na rozdíl od Blanky, jež musela po svém příjezdu do Českého království svůj doprovod poslat zpět do Francie a naučila se tak záhy češtině i němčině, neměla zřejmě Beatrix motivaci se novým jazykům naučit. Karel podle kronikářových slov záhy po Beatrixině příjezdu odjel do Korutan na pomoc svému bratrovi Janu Jindřichovi.¹⁹⁵ O atmosféře, jež panovala za Beatrixina pobytu v Českém království, nám podává svědectví i Karel IV. ve svém životopise, který se netají s tím, že právě v této době došlo k roztržce mezi jím a otcem Janem.¹⁹⁶

V únoru roku 1337 se Beatrix v Čechách narodil syn, který byl pokřtěn jménem českého zemského patrona Václav.¹⁹⁷ Petr Žitavský nám však opět svým výkladem dává

¹⁹¹ *Ibidem*, s. 298, 307.

¹⁹² ZK, s. 412.

¹⁹³ *Ibidem*.

¹⁹⁴ ZK, s. 412.

¹⁹⁵ *Ibidem*.

¹⁹⁶ „*Tehdy zlí a lstiví rádcové zvítězili nad námi u našeho otce, vlastní prospěch hledajíce: byli to i Čechové i páni z hrabství lucemburského. Přistupovali k našemu otci a namlouvali mu říkajíce: ‘Pane! Mějte se na pozor; váš syn má v království mnoho vašich hradů i mnoho přívrženců; proto bude-li takto dlouho nadužívatí své moci, vyžene vás, kdykoliv bude chtít; neboť je sám dědicem království, pochází z rodu českých králů a velmi je milován od Čechů, vy však jste král příšlý.’ To ovšem říkali, hledajíce prospěch a vlastní výhody, aby jim svěřil hrady a statky královské. Otce natolik uvěřil jejich radám, že k nám pojal nedůvěru a odňal nám proto všechny hrady i správcovství v Čechách a v markrabství moravském. A tak nám zbyl holý titul markrabího moravského bez vsí podstaty.*“ (Kroniky doby Karla IV., s. 28.) Z líčení událostí v Karlově *Vlastním životopisu (Vita Caroli)* není zcela jasné, kdy ke konfliktu mezi otcem a synem došlo, mohlo tomu být již před příjezdem Beatrix do Čech nebo i později. (FANTYSOVÁ-MATEJKOVÁ, J.: *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší*, s. 301.)

¹⁹⁷ Podle Josefa Šusty dala Beatrix synovi jméno Václav, jelikož „*se zjevně snažila zajistiti dítěti přízeň českého prostředí*“ (ŠUSTA, J.: *Karel IV. Otec a syn*, České dějiny II/3, s. 251.). Otázku, proč byl takto chlapec pojmenován, si klade též František Kavka (KAVKA, F., *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 41 – 42.).

najevo, že jeho příchod na svět příliš radosti u lidu nevyvolal: „*Při narození toho chlapce se radovali nemnozí, protože tvrdili, že nezšel z českého rodu, ale král měl z toho syna převelikou radost.*“¹⁹⁸ Dochoval se nám dopis, jenž ještě těhotná královna Beatrix adresovala Janově dceři Markétě, kde ji informuje o době porodu a prosí ji, aby za ní přijela do Prahy.¹⁹⁹

Beatrix byla korunována v květnu 1337, ceremonie však podle líčení Zbraslavské kroniky neproběhla právě důstojným způsobem.²⁰⁰ Královna záhy poté odjela do Lucemburska a do českých zemí se pravděpodobně už nikdy nevrátila. Malého Václava nechala dočasně v Praze v péči kojné a chůvy. Petr Žitavský nezapomíná dodat: „*Z odchodu této královny se všechen lid více raduje, než se radoval z jejího příchodu. Neboť všichni obyvatelé Českého království více přejí štěstí markraběnce Blance než královně.*“²⁰¹ Popularita Blanky byla po odjezdu Beatrix trnem v oku krále Jana, který ji proto vykázal z Prahy do Brna na hrad Špilberk, svému synovi vedle toho zamezil, aby mu za jeho pobytu v cizině nebyly z markrabství posílány důchody.²⁰²

Po smrti Jana Lucemburského byl Karel povinen zaopatřit Beatrix vdovským věnem. Splnil vše, co ukládala svatební smlouva, i přesto však její finanční situace nebyla uspokojivá. Objevily se totiž problémy poté, co se v důsledku nákladné římské jízdy Karel IV. velmi zadlužil, a statky, z nichž měly plynout Beatrix příjmy, se prakticky ocitly v moci věřitelů, kteří s vyplácením vdovské renty meškali. Beatrix se tak svých práv domáhala dokonce u papeže Klimenta VI., který svému bývalému chráněnci Karlovi opakovaně adresoval káravé výzvy, aby ovdovělé maceše peníze vyplatil. Jeho výtky však nebyly zřejmě spravedlivé a staly se pravděpodobně jen papežovou záminkou pro útok vůči českému králi, který očividně nenaplnil papežova očekávání po svém nástupu na říšský trůn.²⁰³ Beatrix si údajně nakonec finančně pomáhala ražbou zfalšované měny. Vdova po

¹⁹⁸ ZK, s. 415.

¹⁹⁹ CEJRB, s. 4. č. 7.; Otázku, zda Beatrix pro Markétu poslala, jelikož v této době již ochladlo přátelství s Blankou z Valois a Markéta jí tak měla místo ní dělat společníci, si klade: FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, J.: *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší*, s. 302.

²⁰⁰ Podle Petra Žitavského král Jan dokonce „*stál při tom bez koruny a bez královského roucha*“ (ZK, s. 415.)

²⁰¹ ZK, s. 416.; Dále též líčení Františka Pražského: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 127.

²⁰² Velmi podrobně rozebírá všechny události okolo krátkého pobytu Beatrix v Čechách a o Karlovi, jenž se ocitl spolu s Blankou v Janově nemilosti, Josef Šusta. (ŠUSTA, J., *Karel IV. Otec a syn*, České dějiny II/3, s. 251 – 260.)

²⁰³ Podle Lenky Bobkové tak nešlo o Karlovu neochotu Beatrixino vdovské věno vyplácet, jak zdůrazňoval Jiří Spěváček (SPĚVÁČEK, J., *Karel IV.*, s. 226.), ale jednalo se o nerespektování Karlových pokynů vůči

Janovi Lucemburském se angažovala ve sjednávání sňatku svého syna Václava s Janou Brabantskou a později se sama provdala za burgundského šlechtice Eudese z Grancey. Skonala o Vánocích roku 1383, jen dva týdny po smrti syna Václava.²⁰⁴

Ve starších pracích českých historiků bývá Janovo druhé manželství s Beatrix Bourbonskou interpretováno velmi negativně. Velký podíl na tom mají i dochované české kroniky, záznamy Petra Žitavského, Františka Pražského či Beneše Krabice z Weitmile, kteří se s příchodem „cizí“ královny do Čech vyrovnávají jen velmi těžko. Kritizován je historiky Janův postoj vůči synům z prvního manželství, které král zřejmě o novém sňatku předem neinformoval, a navíc, v důsledku uzavřené svatební smlouvy, je donutil k tomu, aby se vzdali svého nároku na lucemburské hrabství.²⁰⁵ Také roztržka mezi Janem a jeho synem Karlem, v té době moravským markrabětem, je dávana do souvislosti s pobytem královny Beatrix v Čechách.

5.5 Václav Lucemburský

Václav,²⁰⁶ jediný potomek vzešlý z druhého manželství Jana Lucemburského s Beatrix Bourbonskou, se narodil v Praze 25. února 1337 během matčina krátkého pobytu v Českém království. V české historiografii zůstává Václav zpravidla ve stínu slavnějších členů lucemburské dynastie, neboť jako budoucí vévoda lucemburský a brabantský neměl s děním v Českém království mnoho společného. Jeho úloha dědice lucemburských držav

věřitelům, před nimiž měl jako dlužník svázané ruce (BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. IV.a, s. 214 – 217, 613.).

²⁰⁴ ČECHURA, J. a ŽŮREK, V.: *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, s. 68 – 69, 159 – 163.

²⁰⁵ Jiří Spěváček například píše: „Z celkového jednání v souvislosti s novým manželstvím krále Jana byl očividný nevlídný a nevšimavý postoj k synům z prvního manželství, který byl nejspíše odrazem Janova postupného odcizování a přednostního hledání zájmů blízkých jeho lucemburskému hrabství a západoevropské politice ve spojení s francouzským královským dvorem.“ (SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba, 1296-1346*, s. 518.)

²⁰⁶ O Václavu Lucemburském (1337 – 1383) pojednala ve francouzštině v ucelené monografii: FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, Jana: *Wenceslas de Bohême: un prince au carrefour de l'Europe*, Paris: PUPS, 2013. 658 s.; Stejná autorka, tentokrát v češtině, pojednává i přímo o Václavových sňatkových projektech: FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, Jana: *Lucembursko mezi Francií a římskou říší: cesta Václava I. k moci (1334 - 1354)*, in: *Korunní země v dějinách českého státu: Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku, Ústí nad Labem 2003*, s. 320 – 327.; Kratší stať dále též: FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, Jana: *Václav Lucemburský*, in: ANTONÍN, R.: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 159 – 165.; Heslo k Václavovi najdeme také: ČECHURA, J. a ŽŮREK, V.: *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, s. 159 – 163.; Článek o Václavovi: FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, Jana: *Zapomenutý vévoda: Václav Lucemburský (1337 – 1383)*. *Dějiny a současnost: Kulturně historická revue*. 2010, č. 1.

na západ od Rýna vyplývala ostatně již z otcovy svatební smlouvy s matkou Beatrix a potvrzena pak byla taktéž v Janově testamentu. Ačkoli Jan Lucemburský zemřel, když bylo Václavovi pouhých devět let, stačil jej český král ještě zapojit do svých dynastických plánů. Na sňatkovém projektu, který se nakonec skutečně realizoval, ale již král Jan žádný podíl neměl.

Václav byl již jako nemluvně v říjnu roku 1337 svým otcem zaslíben Markétě Lotrinské, dceři vévody Ferriho IV. a Alžběty Habsburské,²⁰⁷ přičemž ke sňatku mělo podle dohod dojít o sedm let později. Plánovaný svazek měl potvrzovat vzájemné spojenectví Lucemburska s Lotrinskem.²⁰⁸

V roce 1343 se Václavovo jméno objevuje v souvislosti s pokusy o mírové jednání mezi Wittelsbachi a Lucemburky, jejichž vzájemné vztahy byly po tzv. tyrolském skandálu na bodu mrazu.²⁰⁹ Ludvík Bavor ve snaze docílit smírné dohody s papežem potřeboval diplomatické služby českého krále a za tímto účelem s ním obnovil jednání. Janovi jako kompenzaci za ztrátu Korutan a Tyrol nabídl novou sňatkovou alianci, v níž figuroval jako ženich Janův nejmladší syn Václav, který měl za svou ženu pojmout jednu z Ludvíkových dcer s věnem v hodnotě dvacet čtyři tisíc hřiven stříbra. Vedle toho měl být starší syn českého krále Jan Jindřich odškodněn ziskem Dolní Lužice.²¹⁰ Máme-li se spoléhat na vyprávění Beneše Krabice z Weitmile, byly dohody ujednány bez vědomí Janových synů z prvního manželství: „*Když se o té věci dozvěděl Karel, velice se mu nelíbila a napsal otcí,*

²⁰⁷ Markétina matka Alžběta byla dcerou někdejšího římského krále Albrechta I. Habsburského. (HAMANN, B.: *Habsburkové*, s. 47.)

²⁰⁸ Záznam ze 4. října 1337: „*Marguerite de Lorraine, fille de Frédéric IV et d'Isabelle d'Autriche, fut promise et fiancée en 1337, le samedi après la St.-Michel, à Wenceslas, fils de Jean, roi de Bohême et comte de Luxembourg, et de Béatrix de Bourbon pour être accompli dans sept ans. Le duc Raoul donna à sa soeur en mariage.....florins et l'èbèche, réversible à défaut d'enfants, et le roi donna à son fils pour donaire à Marguerite 3000 livres de terre sur Thionville, Remich et Castrenant.*“ (Publications de la Société pour la Recherche et la Conservation des Monuments Historiques dans le Grand-Duché de Luxembourg, 1866, Svazek 22, s. 44, č. 2106 [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=iGNAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false)

²⁰⁹ Lucemburkové byli svévolným zásahem císaře Ludvíka Bavora zbaveni nároku na dědictví po Jindřichu Korutanském (†1335), o které dlouhou dobu usilovali. Syn českého krále Jan Jindřich, oženěný s dcerou Jindřicha Korutanského Markétou Maulstach, byl potupným způsobem vyhnán z Tyrolska i z manželčina lože. Vzápětí po tomto incidentu prohlásil císař manželství Jana Jindřicha a Markéty za neplatné a dědičku tyrolského hrabství Markétu provdal za vlastního syna Ludvíka. Viz ještě níže.

²¹⁰ Beneš Krabice z Weitmile píše: „*U kurie zastihl onen posel českého krále Jana, jenž se u papeže zasazoval o uznání Ludvíka Bavora, aniž o tom jeho synové věděli. Bylo totiž mezi Ludvíkem Bavorem a českým králem Janem ujednáno, že týž Ludvík dá svou dceru a dvě stě čtyřicet tisíc hřiven věna Václavovi, poslednímu synovi českého krále... Vyhnanému Janovi sliboval dát v náhradu zemi lužickou.*“ (Kroniky doby Karla IV., s. 221.)

že utrpěl-li Jan od Ludvíka Bavora bezpráví, proč dává otec v zadostiučinění přednost jinému synovi, totiž Václavovi, jemuž nebylo žádné bezpráví učiněno?“²¹¹ Karel poté vyslal k císaři vlastní poselstvo, přičemž se domluvili na tom, že ženichem jedné z Ludvíkových dcer nebude Václav, ale Jan Jindřich, který měl kromě Lužice navíc od císaře obdržet stejný podíl na dědictví, jaký získají po jeho smrti vlastní synové.²¹² Smír mezi českým králem a císařem ovšem nebyl v zájmu papeže Klimenta VI., a tak byla otázka vyrovnání smetena ze stolu.²¹³

Ještě než se Jan Lucemburský vydal vstříc smrti do bitvy u Kresčaku, obnovil český král v červenci roku 1346 jednání s lotrinským vévodou Raoulem o sňatku jeho sestry Markéty Lotrinské s Václavem.²¹⁴ Nicméně téhož roku 26. srpna Jan i Raoul padli v bitvě, v níž oba bojovali na straně Francie, a stejně tak dopadla i dlouho plánovaná dynastická aliance.

Hlavní podíl na Václavově konečném a politicky výhodném sňatkovém projektu měla matka Beatrix Bourbonská. Ta synovi vyhlédla jako nevěstu Janu Brabantskou, dceru brabantského vévody Jana III. a vdovu po hennegavsko-holandském hraběti Vilémovi IV. z Aversnes. Sňatek byl s pomocí Beatrixiných vazalů, spojenců a příbuzných domlouván již od roku 1347 a manželství bylo nakonec uzavřeno po dosažení Václavovy plnoletosti v březnu roku 1352.²¹⁵ Jana se po smrti svého otce stala dědičkou brabantského vévodství a poté, co proběhlo vyrovnání s jejími mladšími sestrami, se za pomoci Karla IV. podařilo prosadit Václava za spoluvládce. Vedle titulu vévody lucemburského (Karel povýšil roku

²¹¹ *Ibidem.*

²¹² *Ibidem.*; K osobnímu setkání Karla a Jana Jindřicha s císařem však během jednání nedošlo, vyměňovali si pouze prostřednictvím kurýrů listiny. (BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a*, s. 190.)

²¹³ Karel se poté s otcem Janem setkal v Lucembursku a společně se následně vydali za papežem do Avignonu, kde pravděpodobně projednávali plán o Karlově zvolení za římského krále. (SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 165 – 167.; KAVKA, František: *Karel IV.: historie života velkého vladaře*, s. 103 – 104.)

²¹⁴ Záznam z 3. července 1346: „*En 1346, le 3 de juillet, Simon, comte de Salm, vint trouver de la part du duc Baoul, Jean, roi de Bohême, comte de Luxembourg, dans son hôtel à Nancy, et lui signifia qu'il eût à conclure le mariage arrêté entre Marguerite de Lorraine, soeur du duc Raoul, et Wenceslas, fils dudit roi. Celui-ci s'excusa, parce que le duc avait traité du mariage de Marguerite avec le fils de Jean de Châlons. Le comte de Salm le nia. Le roi en déféra le jugement et la preuve pardevant quatre chevaliers choisis par les parties, et en cas d'égalité de voix, à l'évêque de Metz. Le duc Raoul voulut s'en rapporter au jugement de Philippe de Valois, roi de France, qui avait approuvé ce mariage; mais il ne se fit pas.*“ (Publications de la Société pour la Recherche et la Conservation des Monuments Historiques dans le Grand-Duché de Luxembourg, 1866, Svazek 21, s. 68 – 69, č. 1816 [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=8WBAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false)

²¹⁵ BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a*, s. 249, 277.

1354 lucemburské hrabství na vévodství) tak Václav získal též titul vévody brabantského. Ačkoli ze svazku nevzešli žádní potomci (Václav měl několik levobočků), bylo manželství i přes patrný věkový rozdíl pravděpodobně harmonické. Na jejich dvoře se scházeli různí umělci, Václav byl známým mecenášem umění (podporoval Jeana Froissarta) a skládal dokonce i vlastní poezii.²¹⁶

²¹⁶ ČECHURA, J. a ŽŮREK, V.: *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, s. 159 – 163.

6 Sňatkové plány Jana Lucemburského orientované do střední Evropy – na dvory nejbližších sousedů Českého království

Dynastická politika Jana Lucemburského nezapomínala ani na rozšiřování vztahů s panovnickými rody nacházejícími se v těsné blízkosti Českého království. Klíčovou roli představovaly Polsko a Uhry, rovněž také bavorské a rakouské země. Obecně však nesmíme zapomenout, že Janova politická aktivita ve střední Evropě byla determinována proměnlivými vztahy českého krále s římským panovníkem Ludvíkem Bavorem, který ovlivňoval i lucemburské sňatkové plány v tomto prostoru. Nicméně každý, kdo chtěl svou moc zakotvit ve státoprávním celku Svaté říše římské, nemohl opomenout, jaký mocensko-strategický význam české země představovaly. Taktéž výrazná osobnost jejich panovníka, obratného diplomata Jana Lucemburského, jehož zahraniční kontakty sahaly až do Francie i na papežský avignonský stolec, byla pro případné spojení nepřehlédnutelná.

Vraťme se však ještě trochu zpět a stručně si připomeňme, jaká situace nastala na přelomu 13. a 14. století ve středoevropském prostoru.

Po zavraždění Přemysla II. Velkopolského se podařilo českému přemyslovskému králi Václavu II. získat roku 1300 polskou korunu. O rok později vymřeli v Uhrách po smrti krále Ondřeje III. Arpádovci a část uherské šlechty nabídla trůn českému králi Václavu II., který jej přijal pro svého syna.²¹⁷ Po otcově smrti se tak do rukou mladého Václava III. dostaly hned tři královské tituly – český, polský a uherský –, jejichž udržení nicméně nebylo reálné, a proto se ještě roku 1305 vzdal trůnu v Uhrách.²¹⁸ Soustředil se poté na upevnění svého postavení v Polsku, během tažení do Krakova byl však v srpnu 1306 v Olomouci zavražděn.²¹⁹

²¹⁷ O vládě Václava II. podrobněji: CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II.: král český a polský*, Praha: Vyšehrad, 2007.

²¹⁸ Václav III. vládl v Uhrách jako Ladislav V. v letech 1301 – 1305. Přestože za ním zpočátku stála většina uherské šlechty i církevních hodnostářů, papežská kurie neústupně prosazovala kandidaturu Karla Roberta z Anjou a v důsledku toho přešla i valná část uherské nobility na stranu anjouovského uchazeče uherského trůnu. Václav se po smrti otce vzdal 9. října 1305 uherské koruny a předal ji příbuznému Arpádovců dolnobavorskému vévodovi Otovi III. z dynastie Wittelsbachů (uherským králem: 1305 – 1308), který však vládu neudržel, neboť se namísto něj prosadil Anjouovec Karel Robert. (PRAŽÁK, Richard: *Česko-maďarské vztahy*, in: Dějiny Maďarska, Praha 2001, s. 438.)

²¹⁹ O Václavu III. např.: MARÁZ, Karel: *Václav III.*, in: RYANTOVÁ, M. a VOREL, P.: *Čeští králové*, Litomyšl: Paseka, 2008, s. 131 – 143.; O vládě posledních Přemyslovců: ŽEMLIČKA, Josef: *Století posledních Přemyslovců*, Praha: Melantrich, 1998.

V Čechách a Uhrách tak došlo téměř současně k vymření dvou starobylých vládnoucích dynastií Přemyslovců a Arpádovců, přičemž se v osiřelých zemích rozpoutal tvrdý boj o nástupnictví. V Uhrách vzešel nakonec vítězně Karel I. Robert,²²⁰ který se stal zakladatelem uherské linie Anjouovců. V Čechách se po korutanském a habsburském intermezzu chopili moci Lucemburkové v čele s králem Janem, jenž po Přemyslovcích zdědil alespoň formálně i titul polského krále. Do pokračujících bojů v Polsku ale nijak nezasahoval ani poté, co se zde stal vítězem Vladislav Lokýtek, korunovaný roku 1320 v Krakově. Jan Lucemburský se titulu polského krále vzdal až roku 1335, kdy jej po jednáních v Trenčíně a ve Visegrádu s novým polským králem Kazimírem III. Velikým²²¹ vyměnil za nároky na Slezsko, které se od té doby stalo součástí Českého království.²²²

Zatímco Polsko bylo v dalších letech předmětem zájmu Wittelsbachů, o Uhry jevíli zájem především Habsburkové. Obratný diplomat Jan Lucemburský se snažil postupně sjednat příbuzenské svazky s uherskými Anjouovci, dolnobavorskými Wittelsbachi, polskými Piastovci i rakouskými Habsburky prostřednictvím své sestry Beatrix a dcer Markéty a Anny. Podíl můžeme Janovi přičítat i na sňatkových plánech jeho tří vnoučat – Jana I. Dolnobavorského (syn dcery Markéty a jejího chotě Jindřicha Dolnobavorského), Markéty a Kateřiny (dcery prvorozeného syna Karla a Blanky z Valois).

²²⁰ Karel I. Robert (*1288, †1342, doba vlády: 1308 – 1342).

²²¹ Kazimír III. Veliký (doba vlády: 1333 – 1370), poslední Piastovec na polském trůnu. V roce 1339 ve Visegrádě uzavřel s uherským králem Karlem I. Robertem dohodu o nástupnictví. Pokud by neměl mužského potomka, polský trůn měl přejít do rukou uherských Anjouovců, kteří mu za to slíbili pomoc ve válce s křižáky v boji o znovuzískání ztracených polských území. (KOSMAN, Marceli: *Dějiny Polska*, Praha: Karolinum, 2011, s. 58.)

²²² Památné jednání ve Visegrádu v listopadu roku 1335 mělo velký politický i hospodářský význam. Setkali se zde polský král Kazimír III., uherský král Karel I. Robert, český král Jan Lucemburský i moravský markrabě Karel. Jan a Karel Robert vystupovali jako arbitři ve sporu mezi polským královstvím a Řádem německých rytířů. Nejenže se Jan Lucemburský vzdal nároků na Polsko a Kazimír na Slezsko, ale též vznikla česko-polsko-uherská obchodní a hospodářská dohoda, jež byla namířena proti rakouským vévodům. Domluven zde byl také sňatek mezi vnukem Jana Lucemburského Janem I. Dolnobavorským a dcerou polského krále Kazimíra Alžbětou. (PRAŽÁK, R.: *Česko-maďarské vztahy*, s. 439.) O Janově slezské politice a česko-polském vyrovnání podrobněji: BOBKOVÁ, L.: *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 34 – 50.

6.1 Uherská královna Beatrix Lucemburská

Beatrix Lucemburská, dcera Jindřicha VII. Lucemburského a Markéty Brabantské, se narodila v roce 1305. Své jméno dostala po babičce z otcovy strany Beatrix z Avesnes.

První sňatkové plány, v nichž figurovala Beatrix jako nevěsta, byly ještě v rukou jejího otce Jindřicha VII. Ve spojitosti s Jindřichovou císařskou korunovací došlo za papežova přispění v Avignonu k jednání mezi Jindřichem a neapolským králem Robertem I. Moudrým o sňatku jejich dětí. Sňatek mezi Beatrix Lucemburskou a kalabrijským vévodou Karlem z Anjou měl upevnit přátelské vztahy mezi neapolskými Anjouovci a Lucemburky. Neapolský král nejenže se dožadoval vysokého věna pro nevěstu, ale také chtěl pro svého syna arelatské království, což bylo pro Jindřicha nepřijatelné.²²³ Zatímco Jindřich nastoupil na římskou jízdu, svou dceru svěřil do ochrany kláštera Marienthal v Lucembursku.²²⁴ Na cestě za císařskou korunou doprovázela Jindřicha i jeho choť Markéta Brabantská, z výpravy se však ani jeden z nich živý nevrátil. V prosinci roku 1311 nejprve podlehla náhlému onemocnění královna Markéta. Jakmile byl Řím obsazen Janem z Graviny, mladším bratrem Roberta Moudrého, započala další jednání o Beatrixinu sňatku, který se měl stát v podstatě cenou za Jindřichovu korunovací. Neapolský král však své požadavky vystupňoval ještě více – pro syna tentokrát chtěl doživotní titul říšského vikáře v Toskánsku. Na takové podmínky nicméně Jindřich přistoupit nemohl. Neboť vojska Jana z Graviny vytrvale bránila římskému panovníkovi, aby vstoupil do baziliky sv. Petra, musel se nakonec Jindřich spokojit s císařskou korunovací v bazilice sv. Jana v Lateránu, k níž došlo 29. června 1312.²²⁵

Ačkoli na jedné straně neapolský král s Jindřichem VII. domlouval sňatek jejich dětí, zároveň také římskému králi účinně bránil v cestě za císařskou korunou. Jindřich si toho byl velmi dobře vědom a hledal proto nyní nového spojence proti nevyzpytatelnému neapolskému králi. Našel jej v sicilském králi Fridrichovi II., švagrovi Roberta Moudrého. Součástí smlouvy o přátelství a pomoci z července roku 1312 bylo i ujednání sňatku mezi Fridrichovým synem Petrem Aragonským a Jindřichovou dcerou Beatrix.²²⁶ Jindřich záhy povolal do Itálie nejen Beatrix, nýbrž i Kateřinu Habsburskou, jež se měla stát nevěstou

²²³ PERNIŠ, Jaroslav: *Lucemburské nevesty anjouovských princů*, in: Genealogické a heraldické listy. Acta genealogica ac heraldica. Praha, 2000, s. 4 – 6.

²²⁴ SPĚVÁČEK, J.: *Král diplomat*, s. 50.

²²⁵ SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 173 – 174.

²²⁶ HOENSCH, J. K.: *Lucemburkové*, s. 41.

nedávno ovdovělého císaře.²²⁷ Veškeré plány však zpřetrhala Jindřichova smrt. Císař zemřel v srpnu roku 1313 v Buonconventu nedaleko Seiny po několikadenní horečce.²²⁸

Po otcově smrti byl osud Beatrix plně v rukou jejího bratra Jana Lucemburského, který ani ji neopomenul zapojit do svých dynastických projektů. Již Janův otec Jindřich chtěl Beatrix spojit manželským svazkem s dynastií z Anjou, ale s její neapolskou větví. Když v roce 1317 ovdověl uherský král Karel I. Robert, naskytla se Janovi skvělá příležitost, jak prostřednictvím sňatku navázat příbuzenský svazek s Anjouovci, nyní však s jejich uherskou větví. Devětadvacetiletý uherský král Karel Robert postrádal dědice a nyní se porozhlížel po vhodné nevěstě, jež by mu porodila syna, díky němuž by zajistil Anjouovcům následnictví na uherském trůnu. Brzy po smrti Karlovy první manželky Marie Bytomské²²⁹ bylo z Uher do Českého království vysláno poselstvo.²³⁰ Ve Zbraslavské kronice se dočteme: „*Téhož roku [1318] Karel, syn sicilského krále Karla, který se stal uherským králem, ztratil svou první manželku, s níž neměl děti, poslal uherská hrabata Tomáše a Šimona s tlumočnickem Štěpánem a se slušnou družinou k českému králi Janovi s žádostí, aby mu ráčil dát jednu ze svých sester za manželku. Toto poselstvo přijal český král Jan přátelsky a spolehlivými posly povolal z hrabství Lucemburského své sestry, z nichž starší se jmenovala Marie a mladší se zvala vlastním jménem Beatrix. Ani jedna z těchto dívek nedosáhla ještě čtrnácti let věku. A tak přišly na pozvání svého bratra obě tyto dívky a vešly dne 20. června se svou družinou do Prahy*“²³¹ Poselstvo uherských magnátů vybralo nakonec pro svého krále mladší ze sester Beatrix.²³² Podle vyprávění Petra Žitavského byla mladá nevěsta následně dovedena do chrámu na Zbraslavi a zde v zastoupení přítomných hrabat (*per procurationem*)²³³ zasnoubena uherskému králi. Třináctiletá Beatrix poté odcestovala do Uher, kde se měla

²²⁷ Cílem sňatku mezi císařem a habsburskou princeznou bylo upevnit sblížení Lucemburků a rakouských vévodů.

²²⁸ ČECHURA, J. a ŽŮREK, V.: *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, České Budějovice: Vedita, 2012, s. 107.

²²⁹ „*V roku Pána tisíc tristo sedemnástom pani Mária, prvá manželka pána kráľa, poľského pôvodu, dcera kniežata Kazimíra, na tretí deň po sviatku svätej Lucie (tj. 15. 12.) skončila šťastne svoju životnú púť v Temešvári (Timișoara) a do lona zeme ju uložili v kostole presvätej Panny (Márie) v kráľovskom Stoličnom Belehrade.*“ (*Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická*, ed. Július SOPKO, 2004, s. 101.)

²³⁰ V listině ze 6. srpna 1319 vydané uherským králem Karlem Robertem z Anjou se dočteme o zásluhách hraběte Tomáše při dohodách sňatku. (*Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, t. VIII, vol. II*, ed. FEJÉR, G., Buda, 1832, s. 202 – 203, č. LXX. – Dále zdroj jen pod zkratkou CDH.)

²³¹ ZK, s. 318.

²³² S neskrývaným pohoršením Petr Žitavský dále píše také o tom, jakým nevybíravým způsobem uherští magnáti nevěstu vybírali (citovala jsem již v kapitole o Marii Lucemburské).

²³³ NODL, M.: *Sňatky a svatební slavnosti*, in: ANTONÍN, R. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 213.

poprvé shledat se svým chotěm: „*A zanedlouho potom byla tato útloučká dívka s úctou přivítána od slavnostních poslů krále Karla na hranicích Moravy a Uher, dovedena do Uher a v oktávu svatého Martina biskupa [mezi 11. – 18. listopadem] korunována a hned s ní uherský král řádně slavil slavnostní obřad sňatku.*“²³⁴ Opat zbraslavského kláštera v závěru dodává:

„*Dopřej jim, Bože, ať sílí a oba ať zestárnou šťastně.*

Ty, jež jsi do smrti spojil, též osudu smutného ušetř!“²³⁵

Zdá se, jako by kronikář předvídal smutné události, které měly následovat již rok po uzavření sňatku. Mladičká královna Beatrix brzy otěhotněla, naděje na zplození dědice uherského trůnu však zůstaly nevyslyšeny, neboť při předčasném porodu v listopadu roku 1319 spolu i s dítětem zemřela.²³⁶ Pohřbena byla v katedrále ve Varadíně.²³⁷ Beatrixin osud v mnohém připomíná i úděl její starší sestry Marie, provdané za francouzského krále Karla IV. Sličného, jež o necelých pět let později také umírá i s dítětem při předčasném porodu.

Jan v době, kdy po mocenském konfliktu s domácí šlechtou utrpěl značné ztráty, hledal oporu v bezprostředním sousedství českého státu. Beatrixiným sňatkem s uherským králem Karlem Robertem sledoval vlastní politické cíle. Vzhledem k tomu, že uherský panovník byl v boji o římský trůn na straně Fridricha I. Habsburského, Jan Lucemburský pravděpodobně doufal v to, že se mu podaří získat Karla Roberta na svou stranu a tím i na stranu Fridrichova protikrále Ludvíka Bavora.²³⁸ Český král asi kalkuloval i s tím, že by spojenectví s uherskými Anjouovci mohlo ve výsledku znamenat zatlačení polského krále Vladislava Lokýtky do izolace.²³⁹ Janovy pokusy o dynastické sblížení Lucemburků s uherským panovníckým rodem nicméně předčasným úmrtím královny Beatrix vyšly

²³⁴ ZK, s. 318 – 319.

²³⁵ *Ibidem*, s. 319.

²³⁶ „*Toho také roku byla okolo svátku svatého Martina [11. listopadu 1319] spolehlivými posly oznámena smrt paní Beatrice, uherské královny, jejímu bratrovi, českému králi Janovi.*“ (ZK, s. 326.) „*Tento český král Jan měl dvě sestry, dcery císaře Jindřicha VII. Jedna z nich měla za manžela uherského krále Karla. Ta zemřela při porodu svého prvního potomka spolu s dítětem.*“ (Příbík z Radenína, řečený Pulkava. *Kronika česká*, In: *Kroniky doby Karla IV.*, kap. XCIX, s. 406.)

²³⁷ „*V roku Pána tisíc tristo osemnástom vzal si kráľ za manželku dceru rímskeho kráľa a sestru českého kráľa z luxemburskej krajiny Beatricu, ktorá v tom istom roku usnula v Pánovi. Pochovali ju vo varadínskom katedrálnom chráme.* (Kronika uhorských kráľov zvaná *Dubnická*, s. 101.)

²³⁸ SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 267.

²³⁹ VELDTRUP, D.: *Ehen aus Staatsräson. Die Familien- und Heiratspolitik Johannis von Böhmen*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen (1296-1346), 1997, s. 508.

naprázdno a Karel Robert se opět přiklonil k prohabsburské straně.²⁴⁰ Uherský král se také vzápětí roku 1320 potřetí oženil s dcerou Vladislava Lokýtky Alžbětou, jež přivedla na svět kýžzeného dědice uherského trůnu.²⁴¹ Namísto zamýšleného sblížení Lucemburků s Anjouovci se tak vytvořilo dynastické pouto mezi Polskem a Uhrami.

6.2 Bavorská vévodkyně Markéta Lucemburská

Prvním potomkem českého krále Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny byla dcera Markéta, jež se narodila 8. července 1313. Pojmenována byla podle své babičky z otcovy strany, římské královny Markéty Brabantské, jež nedávno zesnula v Janově.²⁴² Do rodové politiky svou dceru český král zahrnul velmi záhy, už když byl Markétě pouhý jeden rok. Ve snaze ještě více prohloubit vzájemné spojenectví s římským králem Ludvíkem Bávorem²⁴³ bylo Janovým hlavním záměrem Markétu zaslíbit některému členu z rodu Wittelsbachů. Římský král však zatím neměl mužského potomka, a tak byl malé Markétě nejprve vybrán za ženicha Ludvíkův dvouletý svěřenec Jindřich ml. Dolnobavorský, sirotek po Otovi III.²⁴⁴ Konečné rozhodnutí však padlo na jiného Wittelsbacha. Jmenoval se také Jindřich, byl však synem již zemřelého dolnobavorského vévody Štěpána a Judity Svídnické.²⁴⁵ Tento Jindřich, pro odlišení od svého bratrance zvaný Starší, převzal roku 1317

²⁴⁰ ŠUSTA, J.: *Král cizinec*, České dějiny II/2, s. 340.

²⁴¹ „V roku Pána tisíc tristo dvadsiatom pojal kráľ [za manželku] dceru poľského kráľa Ladislava [Vladislava II. Lokýtku, 1320 – 1333] Alžbētu, ktorá mu porodila v roku Pána tisíc tristo dvadsiatom prvom syna menom Karol. Chlapček zomrel v roku svojho narodenia a pochovali ho v Stoličnom Belehrade. V roku Pána tisíc tristo dvadsiatom štvrtom na sviatok svätého Remigia [1. 10.] mu táto kráľovná porodila syna Ladislava.“ (*Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická*, s. 101 – 102.)

²⁴² Markéta Brabantská zemřela 14. prosince 1311 během manželova tažení za císařskou korunovaci. (SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 172.); Zprávu o její smrti najdeme také ve Zbraslavské kronice. (ZK, 236.)

²⁴³ Ludvík IV. Bavor byl korunován římským králem 25. listopadu 1314, římským císařem pak 17. ledna 1328.

²⁴⁴ Dočteme se o tom v listině z 20. září 1314: „Ludowicus, comes palatinus Reni, dux Bauariae, tutorio seu curatorio nomine patru sui Henrici, illustr. comitis palatini Reni, ducis Bavariae, filii felicitis recordationis Ottonis, regis Hungariae, promittit se velle efficere, ut Henricus praedictus, Margaretham, filiam Johannis, regis Boh., uxorem ducat, cum primum ad annum undecimum aetatis pervenerit, promittitque ei dotem undecim milium marcarum argenti assignare.“ (RBM III, s. 88, č. 220.)

²⁴⁵ V listině z 12. dubna 1321 dává Jan Lucemburský Ludvíkovi Bavorskému plnou moc k dojednání sňatku mezi Markétou a Jindřichem: „Johann, könig von Böhmen etc., gibt dem römischen könig Ludwig vollmacht eine heirat zu beschliessen zwischen seiner (Johanns) tochter Margaretha und herzog Heinrich von Nieder-Baiern, dem sohn des herzogs Stephan. Heiratsgut 6000 mark silber.“ (RBM III, s. 280, č. 666.)

ve svých čtrnácti letech správu nad veškerými dolnobavorskými državami a Jindřichův strýc Ludvík Bavor tím ztratil formální nárok na dosavadní poručenství.²⁴⁶

Symbolický sňatek mezi devítiletou princeznou Markétou a sedmnáctiletým Jindřichem II. (XIV.) Dolnobavorským Starším byl slaven 12. srpna 1322.²⁴⁷ K naplnění manželství došlo ale až o šest let později v roce 1328. Rodové spříznění Lucemburků s dolnobavorskými Wittelsbachy bylo pro České království velmi cenné, jelikož mohlo napomoci při ochraně jeho hranic směrem na jihozápad. Dolnobavorské vévodství svou specifickou polohou mezi habsburskými zeměmi a doménou Ludvíka Bavora navíc spojovalo české země s Korutany, o jejichž ovládnutí Jan Lucemburský velmi stál. Jindřich se v budoucnu ukázal jako věrný spojenec českého krále.²⁴⁸

Je nutné si připomenout, že v době, kdy Jan Lucemburský dojednával Markétin sňatek, došlo mezi královskými manželi k definitivní roztržce, jejímž vyvrcholením bylo zatčení Eliščina nevlastního bratra, vyšehradského probošta a kancléře Českého království Jana Volka, kterému se následně podařilo prchnout do Bavor.²⁴⁹ Intrikující česká šlechta opět zasela v králi pochyby a nedůvěru vůči jeho královské choti. Podle Jiřího Spěváčka bylo Janovým záměrem od Elišky vzdálit i jejich společné potomky, aby nepodléhaly vlivu své matky, a i proto král tolik tlačil na rychlé uskutečnění Markétina sňatku a její následný odjezd na manželův dvůr. Obdobně i dceru Jitku poslal český král na jaře 1322 na vychování na hrad Wartburg k rodině svého snoubence Fridricha, dědice wettinských držav.²⁵⁰ Pokud jde však o Markétu, nemůžeme s tímto názorem zcela souhlasit, jelikož Eliška se od své dcery ani po sňatku nevzdálila a naopak se jí rozhodla následovat do Bavor, kde se shledala i s Janem Volkem. Královna byla navíc v jiném stavu, pod srdcem nosila dvojčátka Annu a Elišku, jež se jí narodila v březnu roku 1323 v bavorské Koubě. Z vyprávění Petra Žitavského můžeme vyvodit, že Eliška ke své prvorozené dceři Markétě chovala velkou náklonnost a pojilo ji k ní silné mateřské pouto: „*Neboť královna Eliška se odebrala se svou*

²⁴⁶ SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský*, s. 292.

²⁴⁷ „*Tento král totiž usiloval připoutati k sobě příbuzenstvím sousední knížata a dne 12. srpna v manželství spojil Markétu, svou starší dceru, ne zcela devítiletou, s bavorským vévodou Jindřichem, starším synem vévody Štěpána.*“ (ZK, s. 333.) Zprávu o sňatku máme také dochovanou v krátké listině Jana Lucemburského vydanou pro jihlavské měšťany (CDM VI, s. 151, č. 199.).

²⁴⁸ BOBKOVÁ, L.: *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 21.; ŠUSTA, J.: *Král cizinec*, České dějiny II/2, s. 336.

²⁴⁹ KOPIČKOVÁ, B.: *Eliška Přemyslovna*, s. 51 – 52.

²⁵⁰ SPĚVÁČEK, J.: *Král diplomat*, s. 143.

dcerou Markétou, kterou velmi něžně miluje, do Bavor a až dodnes se zdržuje se zetěm a dcerou v Landshutu. A prodlévá tam dosud královna nejen z lásky k dceři, ale i z jiného důvodu. Tehdy král Jan na podnět některých šlechticů Českého království, kteří nenávidí tu královnu, odňal přemnoho statků, jež jí patří, a věnoval je svým šlechticům, ...²⁵¹ Zde se také dovídáme, že byla Eliška v souvislosti s rozepřemi mezi ní a králem Janem ve značné finanční tísní. Z milosti svého zetě Jindřicha mohla pobývat na jeho hradech v Landshutu, Koubě a Wasserburgu.²⁵² Po dvou a půl letém pobytu v cizině²⁵³ se na počátku roku 1325 Eliška vrátila spolu s Markétou a malými dvojčátky zpět do Českého království a pravděpodobně se opětně shledala i s malým Janem Jindřichem.²⁵⁴

Před Markétiným definitivním odchodem za manželem do Bavor dojednala ještě Eliška u papeže Jana XXII. pro svou dceru jistá privilegia, která jsou dokladem královnina velkého zájmu o Markétin budoucí osud. V listinách z října roku 1327 stojí, že má Eliščina nejstarší dcera povoleno spolu se svým služebnictvem přijímat svátost oltářní a to bez ohledu na církevní tresty, kterými byl stížen její choť Jindřich v důsledku vévodova nepřiměřeného vymáhání dávek.²⁵⁵ O Markétině odchodu nás opět informuje zbraslavský kronikář: „*Téhož roku dne 12. února [1328] je paní Markéta, prvorozená dcera českého krále Jana, vybavena slušnou výbavou, slavnostně vyvedena od své matky královny Elišky z Prahy a v Domažlicích přijata od Jindřicha, vévody bavorského, a odtud se slávou dovedena do jeho vévodství.*“²⁵⁶

Vévodskému páru se v listopadu roku 1329 narodil syn, pojmenovaný na počest svého dědečka z matčiny strany Jan. Svého vnuka český král později zaslíbil Alžbětě, dceři polského krále Kazimíra, nakonec však lucemburské sňatkové plány zhatil Ludvík Bavor, který Jindřicha Dolnobavorského donutil, aby svého syna v dubnu roku 1339 oženil s císařovou dcerou Annou.²⁵⁷ V roce 1333 se za svou sestrou a švagrem přijel podívat do Landshutu i kralevic Karel, který se právě vracel do Českého království, na jehož půdu

²⁵¹ ZK, s. 333.

²⁵² KOPIČKOVÁ, B.: *Eliška Přemyslovna*, s. 38 – 39.

²⁵³ Podle Petra Žitavského „*zakoušela tato královna mnoho nedostatků, když byla v cizích krajinách jako cizinka; třeba se však vrátila do království, přece jí hrozí od věřitelů pro dluhy veliká starost.*“ (ZK, s. 346 – 347.)

²⁵⁴ Není jisté, zdali královna Eliška nechala syna Jana Jindřicha, narozeného 12. února 1322, v péči chův a kojné v Čechách, nebo zda jej vzala s sebou do Bavorska.

²⁵⁵ KOPIČKOVÁ, B.: *Eliška Přemyslovna*, s. 75.; Listiny byly vydané 11. října 1327 v Avignonu: RBM III, s. 536 – 540, č. 1367 – 1373.

²⁵⁶ ZK, s. 363.

²⁵⁷ O projektu pojednávám ještě níže.; SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 523.; SPĚVÁČEK, J., *Karel IV.*, s. 119, 138.

nevkročil dlouhých jedenáct let.²⁵⁸ V letech 1333 – 1334 probíhala jednání, v nichž figuroval Markétin manžel Jindřich dokonce jako možný kandidát na říšský trůn a to za velké podpory svého tchána Jana Lucemburského. Ludvík Bavor měl podle plánu rezignovat na post panovníka Svaté říše římské ve prospěch svého synovce z wittelsbašské dynastie pod podmínkou, že bude jeho jméno očištěno u papežské kurie. Nakonec však císař od plánu upustil a opět nastoupil cestu odboje vůči papeži Janovi XXII.²⁵⁹

Manželství Markéty a Jindřicha bylo pravděpodobně velmi šťastné, nervalo ale příliš dlouho, neboť jej zpřetrhala smrt. Nejprve 1. září roku 1339 náhle zemřel v pětácti letech Markétin choť Jindřich. Pozice Jana Lucemburského v Říši ztrátou věrného spojence a zetě Jindřicha byla tím značně oslabena. Dolnobavorské državy se poté ocitly v rukou Ludvíka Bavora, který se stal poručíkem teprve desetiletého dědice Jana, jehož krátce předtím císař prozíravě oženil se svou dcerou.²⁶⁰ Markétin syn se však dospělosti nedožil, zemřel v prosinci roku 1340 ve věku pouhých jedenácti let.²⁶¹ Z Ludvíka Bavora se stal nyní úhlavní nepřítel Lucemburků. Císař nejenže se okamžitě dohodl s dolnobavorskou šlechtou na spojení Dolních a Horních Bavor v jeden celek pod Ludvíkovou svrchovanou vládou, ale cítil se být tak silný, že se rozhodl diktovat svému někdejšímu spojenci Janovi vlastní podmínky. Ovdovělé vévodkyni Markétě hodlal zajistit vdovské věno jen v případě, že se Lucemburkové vzdají Chebska. To bylo nepřijatelné ultimátum, na které nemohli přistoupit. Markéta proto musela následně opustit své vdovské sídlo v Burghausenu.²⁶²

Sílicí mocí Ludvíka Bavora byli znepokojeni Jan i jeho syn Karel. Když chtěl císař do svého tábora přetáhnout i polského panovníka, rozhodli se Lucemburkové zakročit a využít rodové politiky k vlastním politickým cílům. Nabídl proto ruku ovdovělé bavorské vévodkyně Markéty polskému králi Kazimírovi III. Velikému, který byl rovněž vdovcem a

²⁵⁸ „Posléze jsme prošli Bavorskem, kde jsme se setkali se svou starší sestrou Markétou, která měla jediného syna Jana s Jindřichem, vévodou bavorským.“ (*Kroniky doby Karla IV.*, s. 26.); BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. IV.a*, s. 142 – 143.

²⁵⁹ O tom více: SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 514, 519.; BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. IV.a*, s. 148 – 149.; HOENSCH, J. K.: *Lucemburkové*, s. 71.

²⁶⁰ O sňatku dále níže.

²⁶¹ Podíváme-li se do kroniky Beneše Krabice z Weitmile, dočteme se, že Markéta měla a s bavorským vévodou Jindřichem „jediného syna, jehož prý Ludvík Bavor dal otrávit, aby získal jeho zemi“ a dále ještě dodává, že „zahynul otráven jedem, bůhví jak a kterak“. Vypadá to tedy, že se okolo úmrtí malého Jana šířily zvěsti, podle nichž byl z chlapcovy předčasné smrti obviňován římský císař. (*Kroniky doby Karla IV.*, s. 216, 220.)

²⁶² SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 119, 148 – 149.

postrádal mužského dědice.²⁶³ Syn Vladislava Lokýtky Kazimír ostatně figuroval ve sňatkových plánech Jana Lucemburského již v minulosti, když chtěl za Kazimíra provdat svou dceru Jitku, kterou ale následně zaslíbil vícekrát jinde. Svatba Markéty s polským králem se měla konat v létě roku 1341. V květnu nejprve dorazila do Prahy Markéta a na počátku června i Kazimír společně s početným doprovodem. František Pražský ve své kronice zaznamenal, že polský král „*přivezl své nevěstě drahocenný a vybraný královský šat a ozdoby s různými žertovnými drobnostmi, aby si získal její přízeň a zvláště aby se jí zalíbil*“,²⁶⁴ jeho úsilí však vyšlo naprázdno.

Markétu stíhala jedna životní rána za druhou. Nejenže během krátké doby ztratila manžela i syna a byla vyhnána ze svého panství, nyní ji ještě otec s bratrem tlačili do nového sňatku s polským králem. Všechny tyto události se mohly podepsat na Markétině zdraví. Předsvatební přípravy byly v plném proudu, Markéta však náhle onemocněla a přes veškerou péči lékařů a modlitby za záchranu jejího života zemřela 10. července. O tři dny později, symbolicky v den sv. Markéty, byla pohřbena v královské hrobce na Zbraslavi, kde spočinula vedle své drahé matky Elišky.²⁶⁵ A tak radostné předsvatební veselí vystřídal hluboký zármutek.

Podle slov Beneše Krabice z Weitmile se Markéta sňatku s Kazimírem usilovně bránila: „*Téhož roku se Markéta, dcera krále Jana, vdova po zesnulém Jindřichovi Bavorském, vrátila po smrti svého prvorozeného syna Jana do Čech a ačkoliv nerada a vzpírajíc se, byla zasnoubena polskému králi Kazimírovi. A protože, jak praví písmo: Vynucené sňatky obvykle mají špatné konce – tato Markéta, postižena dlouho a těžkou nemocí, dříve než by se sešli, v úterý před svátkem svaté Markéty [10. července] zemřela v městě pražském a byla pochována na Zbraslavi. I obrátila se slavnost svatební ve smutek a nářek.*“²⁶⁶ Vyplývá z toho, že osmadvacetiletou vdovu a osiřelou matku Markétu k uzavření nového sňatku její otec i bratr nutili proti její vůli. Podle Boženy Kopiczkové tím pravděpodobně porušili i právní normu, neboť podle článku zemského práva se ženy po smrti manželů stávaly volnými a plně způsobilými k právním činům a mohly se tedy i samy

²⁶³ František Kavka přikládá větší podíl na tomto sňatku Karlovi. (KAVKA, František: *Karel IV.: historie života velkého vladaře*, Praha 1998, s. 91.)

²⁶⁴ *Kroniky doby Karla IV.*, s. 131.

²⁶⁵ František Pražský svérázným způsobem přičítá vinu králi Janovi, když píše: „*Všichni vznášeli při podávání hostií prosby za její uzdravení, ale otcovy hříchy tomu zabránily.*“ (*Kroniky doby Karla IV.*, s. 131.)

²⁶⁶ *Kroniky doby Karla IV.*, s. 204.

rozhodnout, zda se znovu provdat či nikoli. Nicméně v případě ovdovělých žen, které příslušely k vládnoucím rodům, opět vstupovala do hry rodová sňatková politika.²⁶⁷ Markéta se po smrti manžela stala cenným diplomatickým nástrojem Lucemburků a musela se tak znovu podřídit jejich dynastickým zájmům. Ve výsledku však měla tato plánovaná aliance tragický konec. I kronikář František Pražský nad jejím zmařením s povzdechem dodává: „*Oplakávalo ji pak množství lidí obojího pohlaví, protože byla všemi milována a oblíbena, byla plná ctností a půvabná, a skrze ni by bylo s Královstvím českým spojeno království polské, jež předtím bylo otcovou hrabivostí od něho odděleno. A kmen českého královského rodu by se byl skrze ni, z ní a v ní šťastně rozmnožil.*“²⁶⁸

Ačkoli se česko-polská dynastická aliance nerealizovala v důsledku Markétiny předčasné smrti, polský král se i přesto stal po určitou dobu politickým partnerem Lucemburků. Ještě v den pohřbu byly vyhotoveny spojenecké smlouvy, v nichž si obě smluvní strany slíbily vojenskou pomoc v případě jejich napadení.²⁶⁹ I přes tragické události se tak Janovi a Karlovi podařilo obratnou diplomaci alespoň částečně naplnit své původní záměry. Kazimír, zarmoucený smrtí své nastávající, dokonce na Lucemburcích nechal i výběr nové nevěsty. Dal na jejich doporučení a oženil se s Adlétou, dcerou hessenského lantkraběte Jindřicha, říšského pána neveliké moci, jehož bratr magdeburský arcibiskup Ota byl věrným spojencem Jana Lucemburského.²⁷⁰ Manželství však nebylo šťastné a polskému králi nepřineslo mužského potomka. Ani u dvou dalších sňatků se Kazimír dědice trůnu nedočkal, a tak po jeho smrti v roce 1370 po meči vymřela v Polsku vládnoucí dynastie Piastovců. Po něm na polský trůn usedl uherský král Ludvík I. Veliký z Anjou, jehož první manželkou byla nejstarší dcera Karla IV. Markéta Lucemburská, která však záhy roku 1349 jako bezdětná zemřela.²⁷¹

²⁶⁷ KOPIČKOVÁ, Božena: *Ideální modely života ovdovělých královen, kněžen a šlechticů v českém středověku ve světle reality*, in: *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27. – 28. dubna 2006)*, Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, s. 236 – 238.; KOPIČKOVÁ, B.: *Eliška Přemyslovna*, s. 87.

²⁶⁸ František Pražský, in: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 131.

²⁶⁹ Smlouvy najdeme zde: RBM IV, s. 382 – 384, č. 957 – 959.

²⁷⁰ ŠUSTA, J.: *Karel IV. Otec a syn*, České dějiny II/3, s. 363.; KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 51 – 52.

²⁷¹ Viz níže.

6.3 Rakouská vévodkyně Anna Lucemburská

Posledními dětmi Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny byla dvojčata Anna a Eliška, které královna porodila 27. března 1323 během jejího dobrovolného „vyhnanství“ v bavorské Koubě (Cham). Narození dívek bylo výsledkem posledního důvěrného sblížení mezi královskými manželi.²⁷² Výběr jejich jmen měl pravděpodobně symbolicky odkazovat k matce Elišce a její sestře Anně, již zemřelé manželce někdejšího českého krále Jindřicha Korutanského.²⁷³ Malou Elišku po porodu její matka zaslíbila Bohu, dívka však už v srpnu 1324 zemřela a byla pohřbena v cisterciáckém klášteře na Zbraslavi.²⁷⁴

Prvně byla Anna zapojena do otcových dynastických plánů jako čtyřletá v roce 1327. Jan Lucemburský tehdy nemohl nečinně přihlížet útočnému jednání polského souseda Vladislava Lokýtky, který společně s litevským pohanským knížetem napadl pohraniční oblasti Braniborska, jež byly v držení Wittelsbachů. Český král tudíž vyslal z Brna koncem ledna 1327 vojenské oddíly, které po rychlém postupu stanuly před Krakovem.²⁷⁵ Ke střetnutí však nakonec nedošlo, neboť zaskočený polský král požádal o pomoc svého švagra uherského panovníka Karla Roberta z Anjou, který se do sporu vložil.²⁷⁶ Nabídl Janovi schůzku ve svobodném královském městě Tmavě, kde 13. února sepsali vzájemnou dohodu.²⁷⁷ V roli zprostředkovatele míru mezi králem polským a českým dojednal Karel Robert s Janem Lucemburským zastavení vojenských akcí proti Lokýtkovi a stáhnutí českého vojska z Krakovska. Dobytá území měla být převedena dočasně pod správu uherského krále, který měl s oběma stranami sjednat podmínky míru.²⁷⁸ Rozhovory ovšem

²⁷² SPĚVÁČEK, J., *Jan Lucemburský*, s. 312.

²⁷³ Božena Kopičková píše: „*Děvčátka snad měla svými jmény po matce a její nešťastné sestře Anně, rovněž české královně, vypuzené ze země po Korutanově boku v roce 1310, překonat někdejší odcizení a symbolizovat obnovenou sesterskou blízkost, kterou pocítila Eliška ve chvílích, které ji spojovaly se sestrou stejným údělem vyhnance z vlasti.*“ (KOPIČKOVÁ, B.: *Eliška Přemyslovna*, s. 82.)

²⁷⁴ O malém dvojčeti Elišce máme od Petra Žitavského tyto zmínky: „*I učinila táž královna přede mnou slib Hospodinu, že se má Eliška, narozená jako druhá, státi jeptiškou pod slibem řádu cisterciáckého.*“ (ZK, s. 336.); „*Toho roku v měsíci srpnu zemřela v Bavorsku v městě Koubě Eliška, dcera krále Jana, která se narodila jako dvojčátko. Odtud byla odvezena na Zbraslav a tam před stupněm hlavního oltáře pochována s jinými třemi dětmi královskými.*“ (ZK, s. 346.)

²⁷⁵ BOBKOVÁ, L., *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 36.; Jan Lucemburský na druhé straně posiloval svůj vliv ve Slezsku a podmanil si již Mazovsko. (KOSMAN, Marcell: *Dějiny Polska*, Praha: Karolinum, 2011, s. 55.)

²⁷⁶ Jak jsme již pojednali výše, po smrti Beatrix Lucemburské se uherský král Karel Robert z Anjou oženil s dcerou Vladislava Lokýtky Alžbětou, byli tudíž švagry. O sporu mezi Janem Lucemburským a Lokýtkem vypráví: František Pražský, in: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 103.; ZK, s. 359 – 360.

²⁷⁷ RBM III, s. 495 – 497, č. 1274.; CDH, t. VIII, vol. III, s. 192 – 192, č. LX.

²⁷⁸ SPĚVÁČEK, J., *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 415.

vedly i k dalším závěrům. Obě jednající strany, tedy uherský a český král, uzavřeli rozsáhlou přátelskou smlouvu o pomoci, jež stanovila vzájemné vztahy v případě napadení jejich zemí.²⁷⁹ Úmluvy měly být zpečetěny rodovým spojením lucemburské a anjouovské dynastie – sňatkem mezi druhorozeným synem Karla Roberta Ladislavem a nejmladší dcerou Jana Lucemburského Annou.²⁸⁰

Podmínky manželského svazku byly ve smlouvě podrobně popsány. Vzhledem k třetímu stupni příbuzenství mezi snoubenci se v ní počítalo s nutností žádat papeže o dispens, stanoveno bylo také věno a nezapomnělo se ani na určení nástupnického pořadí. Anna měla být ve dvanácti letech, tedy po dosažení plnoletosti, odvezena na uherský dvůr.²⁸¹ Ačkoli byl sňatek do nejmenšího detailu připravený a získána pro něj byla i papežská dispens, svatba se nakonec neuskutečnila. Ani ne pětiletý Ladislav, snoubenec princezny Anny, totiž v únoru 1329 náhle zemřel.²⁸² Uherský král Karel Robert zaslal poté královně Elišce Přemyslovně smuteční list, v němž ji informuje o synově skonu a žádá ji, aby se u manžela přimluvila za udržení dobrých vztahů.²⁸³ Zbraslavský opat nám tento list ve své kronice dokonce cituje a poté sám doplňuje: „*Tak byl opět podruhé přetržen příbuzenský svazek, který byl po předchozí dobré úvaze navázán ku prospěchu míru v královstvích.*“²⁸⁴ Kronikář tím měl na mysli předčasné úmrtí královniny Beatrice Lucemburské, Janovy sestry, jejíž smrtí v roce 1319 byla zpřetrhána dynastická aliance mezi uherským a českým panovnickým dvorem. Stejně jako před deseti lety zhatila Janovy sňatkové plány smrt mladé Lucemburkovny, tak i nyní úmrtí dědice uherské koruny způsobilo, že byla stabilizace česko-uherských vztahů pouze dočasná.

²⁷⁹ Karel Robert se zavázal, že českému králi vojensky pomůže proti každému, jedinou výjimku tvořili Habsburkové. Pokud by ale rakouští vévodové zaútočili na české země a český král by požádal Uhry o vojenskou pomoc, měla by mu být poskytnuta. V případě nepřátelského útoku ze strany Českého království na rakouské državy však nikoli. (PERNIŠ, J.: *Lucemburské nevesty anjouovských princů*, s. 16 – 17.)

²⁸⁰ Ladislavovi (*1. 11. 1324) byly pouhé dva roky, Anně čtyři. Přestože je v trnavské smlouvě Ladislav označován za prvorozeného syna Karla Roberta (*illustrem Ladislaum, primogenitum nostrum*), byl v době uzavírání úmluv nejstarším „žijícím“ mužským potomkem uherského krále, v pořadí však až druhorozený syn. Prvním synem byl Karel, jenž se narodil roku 1321 a v témže roce i zemřel. (*Kronika uhorských králův zvaná Dubnická*, s. 101.)

²⁸¹ Smlouvu podrobněji rozebírá: PERNIŠ, J.: *Lucemburské nevesty anjouovských princů*, s. 18 – 19.

²⁸² „*Roku Pána tisíc tristo dvadsiateho deviateho zomrel jeho syn Ladislav a lonu země ho zverili v Stoličnom Belehrade.*“ (*Kronika uhorských králův zvaná Dubnická*, s. 102.)

²⁸³ V listu adresovaném královně Elišce Přemyslovně král Karel Robert o synově smrti píše: „*--- ita et casum miserabilem et decessum lucubrem praeclarissimi filii nostri, ducis Ladislai, vobis proh dolor! cogimur nunciare.*“ Zároveň král ubezpečuje Elišku a jejího královského chotě Jana, že i nadále věří v zachování si vzájemné náklonnosti a podpory. (CDH, t. VIII, vol. III, s. 366 – 368, č. CLII.; RBM III, s. 599 – 600, č. 1531.)

²⁸⁴ ZK, s. 368.

Znovu byla Anna vtažena do otcovy sňatkové politiky pravděpodobně již v květnu roku 1330, kdy Jan Lucemburský sepsal s rakouskými vévody Albrechtem a Otou spojeneckou smlouvu, jejíž součástí byl i plánovaný sňatek ovdovělého Oty Habsburského s jednou z dcer českého krále. Zda byla ale tehdy jako nevěsta pro vévodu Otu určena Anna nebo její starší sestra Jitka, není zcela jasné, jak jsme již pojednali výše. Papež nicméně odmítl udělit potřebnou dispens, což nám dokládá listina vydaná v Avignonu 26. září 1330.²⁸⁵

Princezna Anna byla poté, co jí zemřela v září roku 1330 matka Eliška Přemyslovna, odvedena v dubnu následujícího roku ve svých osmi letech z Prahy do Lucemburska.²⁸⁶ V srpnu 1332 došlo v Norimberku k jednání mezi římským císařem a Janem Lucemburským, při němž „*obnovil Ludvík s českým králem přátelství a ústně v manželství spojil a zasnoubil svého syna s dcerou českého krále*“, jak nám dává vědět kronikář František Pražský.²⁸⁷ V dochované listině z 23. srpna je jako nevěsta pro braniborského markraběte Ludvíka jmenovitě označena Janova dcera Anna.²⁸⁸ Nesmíme zapomenout, že nedlouho před těmito úmluvami byla uskutečněna v Melunu svatba Janovy dcery Jitky s následníkem francouzského trůnu Janem. Je proto možné, že byl Ludvík Bavor znepokojen posílením dynastického spojení Lucemburků s francouzským panovnickým dvorem a císařovým cílem bylo naklonit si českého krále opět na svou stranu. Již dříve se měl jeho syn Ludvík stát ženichem druhorozené Janovy dcery Jitky, ani v případě Anny však ke sňatku nedošlo.

²⁸⁵ Spojeneckou smlouvu najdeme zde: RBM III, s. 639 – 640, č. 1636; Papežův list odmítající udělit ke sňatku dispens zde: RBM III, s. 666 – 667, č. 1702 a 1703. Papež Jan XXII. nedal povolení k sňatku z toho důvodu, že nesouhlasil s politikou krále Jana, který se zasadil o to, aby Habsburkové a Wittelsbachové v čele s Ludvíkem Bavorem zanechali vzájemného nepřátelství. Habsburkové byly totiž až donedávna hlavními papežovými spojenci v jeho útočné politice vůči římskému císaři. Sblížení Ludvíka Bavora s rakouskými vévody bylo umožněno po smrti Fridricha I. Habsburského. Lenka Bobková nevylučuje možnost, že o dispens nakonec nestáli ani samotní Habsburkové, neboť si činili větší naděje na prospěch ze spojení s Ludvíkem Bavorem, což se později potvrdilo jejich vzájemnou tajnou úmluvou o rozdělení korutanského dědictví. (BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. IV.a*, s. 114.)

²⁸⁶ Petr Žitavský si posteskl, že „*po jejím [Anny] odchodu stojí království ve zmatcích bez pána, beze všeho rodu královského, bez vlády, bez krále; jakýs takýs mír, který je v království, se přičítá jedině Bohu*“. (ZK, s. 384.) Karel IV. ve *Vlastním životopisu* zmiňuje: „*Třetí a poslední naše sestra jménem Anna byla v těch dobách u řečené naší sestry [Jitky] ve Francii*.“ (*Kroniky doby Karla IV.*, s. 27.)

²⁸⁷ *Kroniky doby Karla IV.*, s. 110 – 111.

²⁸⁸ „...und wir chunig Johans unser tochter **Annen** unsers heren des cheisers sun dem hochgeborn fursten hern Ludowig, markgrafe ze Brandenburch...“ (RBM III, s. 750 – 752, č. 1933.)

Nebylo žádným překvapením, když papež Jan XXII., který ze všech sil brojil proti římskému císaři, zamítl udělit snoubencům dispens a uplatnil tak svůj vliv v evropské politice.²⁸⁹

Manželem nejmladší dcery Jana Lucemburského Anny se nakonec přece jen stal rakouský vévoda Ota. Již dříve připravovaný projekt byl nyní obnoven téměř ve stejné době, jako byl uskutečněn jiný Janův sňatkový plán – jeho vlastní sňatek s Beatrix Bourbonskou. Připomeňme si, že druhou manželkou českého krále se měla dle původních dohod s Habsburky stát Eliška, neteř vévody Oty a Albrechta, ale pro papežovo odmítnutí vydat dispens se sňatek neuskutečnil. Jan za svou ženu nakonec pojal bourbonskou princeznu Beatrix. Český král se ale pravděpodobně obával, že by tímto aktem mohly být poškozeny vztahy mezi ním a Habsburky, a rozhodl se s nimi znovu jednat o sňatkové alianci.

Princeznu o dvaadvacet let starší ženich Ota, řečený Veselý, se narodil v roce 1301 ve Vídni. Ota byl nejmladším ze synů někdejšího římského císaře Albrechta I., který byl roku 1308 zavražděn svým synovcem Janem Parricidou. Jedním z Otových bratrů byl i Rudolf, v českém prostředí známý jako „král Kaše“, jenž se v roce 1306 oženil s vdovou po českém králi Václavu II. Eliškou Rejčkovou a na chvíli obsadil i český a polský královský trůn.²⁹⁰ Otova první manželka Alžběta Dolnobavorská, s níž zplodil dva syny, zemřela v roce 1330.

Nový papež Benedikt VII., na rozdíl od svého předchůdce, nevznesl žádné námítky vůči udělení potřebné dispense, a tak mohl být slaven sňatek sotva dvanáctileté Anny Lucemburské se čtyřiatřicetiletým vévodou Otou.²⁹¹ Janův sňatkový projekt nakonec dotáhl do konce kralevic Karel, který byl otcem pověřen, aby v jeho nepřítomnosti vše vyřídil. Anna byla po čtyřletém pobytu v Lucembursku přivezena zpět do Prahy a odtud pak převezena do Znojma, kde se okolo 19. února 1335 uskutečnila svatba.²⁹² Příímý účastník slavností Petr Žitavský nám o tom podal poměrně podrobné svědectví, když napsal: „*Nastala všem radost a veliké veselí a plesání; do třetího dne trvala tato bohatá hostina. Ze zásobáren moravského*

²⁸⁹ BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a*, s. 122.; ŠUSTA, J.: *Král cizinec*, České dějiny II/2, s. 552.

²⁹⁰ Rudolf I. (III.) Habsburský (*1281, † 1307; českým králem: 1306 – 1307); HAMANN, B.: *Habsburkové*, s. 30 – 33, 349 – 350, 362 – 363.

²⁹¹ Současně s udělením dispense pro Annu a Otou, vydal papež výjimku i pro sňatek českého krále Jana s Beatrix Bourbonskou, o čemž jsem již pojednala výše.; KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 36.

²⁹² Znojemské svatbě se věnuje např. bakalářská práce napsaná na Masarykově univerzitě v Brně: ZELINKOVÁ, Ludmila: *Znojemská svatba roku 1335 aneb Kterak markrabí moravský slavnostně zařídil svatbu své sestry Anny*, Brno 2011, 76 s. Bakalářská práce, Vedoucí práce: prof. PhDr. Martin Wihoda, Ph.D.

markraběte Karla, bratra nevěstina, bylo všem štědře podáváno. Byli tam tři biskupové, pět vévodů, nesčetní páni, hrabata a šlechticové. Také mně tam říkal maršálek markraběte Karla, že vydává na noc obrok pro šest tisíc koní.“²⁹³ Mezi Otou a Karlem byla 23. února podepsána smlouva o majetkovém vypořádání.²⁹⁴ Nevěstino věno ve výši deseti tisíc hřiven stříbra bylo zajištěno v zástavě hradu a města Znojma, Ota následující měsíc ve Vídni moravskému markraběti Karlovi potvrdil, že Znojmo navrátí zpět, jakmile mu bude věno proplaceno.²⁹⁵

Pracně sjednávané příbuzenské spojení Lucemburků s Habsburky ale nemělo dlouhého trvání. V pouhých patnácti letech 3. září 1338 zemřela bezdětná rakouská vévodkyně Anna Lucemburská. Její choť ji přežil jen o několik měsíců, neboť zesnul v únoru 1339 během cesty ze Štýrského Hradce do Vídně.²⁹⁶ Jeho ostatky byly nejprve uloženy ve Vídni, poté ale byly převezeny do cisterciáckého kláštera v Neubergu, kde byla předtím pohřbena i Anna.²⁹⁷ K neutralizaci vztahů mezi lucemburskou a habsburskou dynastií tak prozatím nedošlo.

6.4 Janova vnoučata – Jan, Markéta a Kateřina

Janu Lucemburskému můžeme přičíst též podíl na dojednávání sňatkových aliancí u jeho tří vnoučat – vnuka Jana, kterého porodila Janova prvorozená dcera Markéta, a vnuček

²⁹³ ZK, s. 409 – 410.; Též FRB IV., s. 328 – 329.; Zároveň se svatbou Anny a Oty byl slaven i sňatek dcery opavského vévody Mikuláše II. Anny s rakouským hrabětem Burchardem I. z Hardeggu, jehož cílem bylo zabezpečit moravsko-rakouské hranice. Tento sňatkový projekt však byl již plně v režii moravského markraběte Karla. (ZK, s. 410.; BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a*, s. 151.; BOBKOVÁ, L.: *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 55.)

²⁹⁴ Výtah v RBM IV, s. 52, č. 133.; Plný text v CDM VII, s. 31, č. 38.

²⁹⁵ List vydaný ve Vídni 10. března 1335 v RBM IV, s. 53 – 54, č. 137. Znojmo bylo navraceno až v roce 1336 v rámci mírových smluv týkajících se korutanského dědictví. Smlouvy z Enže datované k 9. říjnu 1336 najdeme v RMB IV, s. 132 – 138, č. 334 – 342.; KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 37.

²⁹⁶ Ve *Vlastním životopise* Karla IV. se objevuje časová nepřesnost: „V té době zemřeli během dvou měsíců naše sestra a náš švagr, vévoda rakouský, jež jsme od času své návštěvy již nebyli spatřili.“ (*Kroniky doby Karla IV.*, s. 33.) Stejně tomu tak je i ve vyprávění Beneše Krabice z Weitmile: „Téhož roku zemřela Anna, dcera krále Jana, již měl rakouský vévoda Ota, a podobně zakrátko, totiž za šest týdnů, zemřel sám Ota.“ (*Kroniky doby Karla IV.*, s. 203.)

²⁹⁷ Klášter v Neubergu v údolí Mürzu založil sám Ota v roce 1327 jako výraz vděku za narození syna, kterého mu porodila první manželka Alžběta Dolnobavorská. Z předchozího manželství s Alžbětou měl Ota dva syny – Fridricha a Leopolda – oba však zemřeli v roce 1344. Po Otově smrti se vláda v rakouském vévodství soustředila v rukou chromého Albrechta II., Otova bratra a posledního žijícího syna římského krále Albrechta I. Habsburského, a následně přešla na jeho syny. (HAMANN, B.: *Habsburkové*, s. 33 – 35, 62, 350.)

Markéty a Kateřiny, jež vzešly z prvního manželského svazku královny Karla s Blankou z Valois.

Na sňatkových plánech u ostatních Janových vnoučat již český král žádný podíl s velkou pravděpodobností neměl. Další děti prvorozeného syna Karla přišly na svět až po smrti jejich lucemburského děda, stejně tomu tak bylo i v případě dětí Jana Jindřicha, jež mu porodila druhá manželka Markéta Opavská. Taktéž Janův syn z druhého manželství Václav zplodil své nemanželské děti až po otcově smrti. Početné potomstvo dcery Jitky se stalo výhradně předmětem sňatkové politiky francouzské královské dynastie z Valois, a tudíž bychom zde Janův podíl hledali jen velmi těžko.

Okrajově jsme se již zmínili o sňatku králova vnuka Jana,²⁹⁸ jediného syna vzešlého ze svazku Markéty Lucemburské s Jindřichem Dolnobavorským XIV. Starším. Jako teprve šestiletý chlapec byl v rámci dohod mezi Kazimírem III. Velikým a Janem Lucemburským ve Visegrádu v listopadu roku 1335 zasnouben s dcerou polského krále Alžbětou.²⁹⁹ Proponovaný sňatek byl však překažen císařem Ludvíkem, který měl eminentní zájem o Dolní Bavorsko a z toho důvodu přiměl dolnobavorského vévodu Jindřicha, aby svého desetiletého syna Jana oženil s vlastní dcerou Annou.³⁰⁰ Sňatkem uskutečněným v dubnu 1339 tak Ludvík Bavor zhatil dřívější polsko-lucemburské úmluvy. Císařův tah byl vskutku

²⁹⁸ Jan I. Dolnobavorský (*29. 11. 1329, † 20. 12. 1340)

²⁹⁹ O sňatku píše též Petr Žitavský: „...mezi ostatními přátelskými smlouvami bylo slíbeno, že si má pětiletý chlapec Jan, syn bavorského vévody Jindřicha, v budoucnosti vzít za manželku dceru polského krále Kazimíra.“ (ZK, s. 412.) Svatební smlouva byla uzavřena 19. listopadu 1335 ve Visegrádu: „*Kasimirus, rex Pol. sponsalia inter prognatam suam Elisabeth et inter Johannem, filium Henrici, ducis Bauariae, nepotem Johannis, regis Boh., contrahit. – Nos cupientes cum d. Joanne, rege Boemie, fœdus perpetue dilectionis et vinculum irrefragabilius colligare, cum ipso de presenti sponsalia inter prognatam nostram Elizabeth et inter Johannem, d. Henrici, Bauarie ducis, vnigenitum, ipsius nepotem, hodie in dei nomine duximus contrahenda, promittenda et statuenda, pro ipsa progenita nostra donationem propter nuptias quinque milia sex. gross. denarior. pragens. boni iusti ponderis et legalis iam dicto d. Joanni dare et soluere; ...*“ (RBM IV, s. 86, č. 222.) Dcera polského krále Alžběta se měla ještě před několika měsíci stát nevěstou nejstaršího syna císaře Ludvíka Bavora, ani ke sňatku s Janem I. Dolnobavorským ale nedošlo. Vdala se později za Bogislava Pomohansko-Wolgastského, s nímž měla dceru Alžbětu Pomohanskou, pozdější 4. manželku Karla IV. (SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 119, 254.)

³⁰⁰ Anna (*1326, † 1361), dcera Ludvíka Bavora a Markéty Holandské. Podle Karlova *Vlastního životopisu* byla Anna němá: „*Já však jsem ustanovil svým zástupcem Petra z Rožmberka a táhl jsem za ním přes Bavorsko, kde jsem zastihl svého švagra Jindřicha, vévodu bavorského, již mrtvého. Ten zanechal jako dědice jediného syna, kterého měl s mou sestrou Markétou, devítiletého hochu [Jana]. Poručnictví nad ním a zároveň i správu země uchvátil Ludvík, který se činil císařem, na základě příbuzenství a smlouvy, kterou onen Ludvík uzavřel s otcem řečeného hochu. Proto zapudil dceru Rudolfa, vévody bavorského a hraběte falckého, syna svého bratra, která uvedenému hochu byla zaslíbena a oddána, a dal mu svou dceru [Annu], která tehdy ještě nedovedla mluvit, řka, že chce za ni složit slib, dokud sama za sebe mluvit nemůže; ta však z dopuštění božího zůstala němá.*“ (Kroniky doby Karla IV., s. 38 – 39.)

prozíravý, neboť zeť českého krále a manžel Markéty Lucemburské Jindřich již v září 1339 zemřel a o necelý rok později svého otce následoval i Jan, čímž se dolnobavorské državy dostaly do rukou Ludvíka Bavora.

Markéta,³⁰¹ první dítě Karla IV. a Blanky z Valois, byla již jako tříletá zapojena do dynastického projektu,³⁰² který sice sjednával její otec Karel, pravděpodobně ale též v souladu s politikou jejího děda krále Jana.³⁰³ V pořadí již třetí plánovaný sňatek, jenž měl propojit Lucemburky s uherskými Anjouovci,³⁰⁴ byl domluven v březnu roku 1338.³⁰⁵ Karel, v té době markrabě moravský a v úmluvách vystupující samostatně jakožto představitel české vládnoucí dynastie, slíbil uherskému králi Karlu I. Robertovi podporovat Anjouovce v jejich snaze dosáhnout polské koruny, pokud by polský král Kazimír zemřel bez mužského dědice trůnu. Na druhé straně Karel Robert se zavázal, že bude hájit vládu českého krále ve Slezsku a v případě, že by si na slezská vévodství kdokoli jiný činil nároky, poskytne Lucemburkům vojenskou pomoc. Úmluvy měl garantovat sňatek Markéty, v té době jediné dcery markraběte Karla, s princem Ludvíkem, nejstarším žijícím synem uherského krále a jeho následníkem.³⁰⁶ Kvůli příbuzenství byla v červenci roku 1342 vydána papežem Klimentem VI. nutná dispens a téhož měsíce zemřel uherský král Karel I. Robert, po němž převzal trůn šestnáctiletý Ludvík I., snoubenec lucemburské princezny Markéty.³⁰⁷ Markrabě Karel si nechal poté od Ludvíka potvrdit předešlé sňatkové dohody, přičemž svatba se měla konat, až Markéta dosáhne jedenácti let věku, mezitím měla být vychovávána

³⁰¹ Markéta Lucemburská (*24. 5. 1335, † 7. 9. 1349); „*Toho roku dne 24. května, v den svatých Donaciána a Rogaciána, tehdy v předvečer Nanebevstoupení Páně narodila se Karlovi, markraběti moravskému, prvorozená dcera Markéta z jeho manželky Blanky.*“ (ZK, s. 411.)

³⁰² Podrobněji o sňatku Markéty Lucemburské s uherským králem Ludvíkem I. Velikým: PERNIŠ, J., *Lucemburské nevesty anjouovských princů*, s. 22 – 34.; SPĚVÁČEK, J., *Karel IV.*, s. 153, 221, 430.; KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 44 – 46.

³⁰³ Podle Františka Kavky král Jan o jednání svého syna s uherským panovníkem nevěděl, jelikož Karel vešel v kontakt se svým otcem až později. Svatební smlouva však byla vzhledem k nízkému věku snoubenců pouze předběžná a otázka Janova stanoviska s touto aliancí byla odsunuta na pozdější dobu, jakmile bude možné žádat papeže o dispens. Obnova sňatkové smlouvy se měla uskutečnit za 4 roky a jejími ručiteli měli být Jan a Karel, což se opravdu stalo. (KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 46.)

³⁰⁴ Prvním projektem byl sňatek Janovy sestry Beatrix a uherským králem Karlem Robertem, uskutečněným roku 1318, druhým byl plánovaný svazek mezi Janovou dcerou Annou a uherským princem Ladislavem (†1329), z něhož však sešlo, neboť ženich předčasně zemřel. (Viz výše.)

³⁰⁵ Text listiny vydané 1. března 1338 ve Visegrádu v: CDM VII, s. 134 – 135, č. 187.

³⁰⁶ V Karlově *Vlastním životopise* se dočteme: „*Té zimy v masopustě zasnoubili jsme svou nejstarší dceru Markétu Ludvíkovi, prvorozenému synu Karla, krále uherského, a učinili jsme s ním spolek na výboj i odboj.*“ (*Kroniky doby Karla IV.*, s. 32.)

³⁰⁷ Ke korunovací došlo 21. července 1342 ve Stoličném Bělehradě, zúčastnil se jí i markrabě Karel. (CDH, t. IX, vol. I, s. 46 – 47, č. I.)

na uherském dvoře.³⁰⁸ Přesné datum ani místo sňatku nejsou známy,³⁰⁹ Markéta však zemřela již ve věku čtrnácti let jako bezdětná 7. září 1349, pravděpodobně na mor.³¹⁰ Ludvík I. Veliký se roku 1353 podruhé oženil s Alžbětou Bosenskou, s níž měl čtyři dcery. Jedna z nich – Marie – se roku 1385 stala první manželkou Zikmunda Lucemburského, druhorozeného syna Karla IV.³¹¹

Účast Jana Lucemburského je doložitelná i na prvních sňatkových plánech vnučky Kateřiny, jež se narodila kolem roku 1342 jako druhé a poslední dítě vzešlé ze svazku Karla a Blanky z Valois.³¹² Poněkud zmatená jednání, do nichž se zapojil dívčin otec Karel i děd Jan, jsou dalším dokladem toho, že sňatky byly významným politickým prostředkem vládců středověké Evropy. Zdá se, že o ruku dvouleté lucemburské princezny Kateřiny se během roku 1344 současně ucházeli hned tři zájemci, s nimiž Lucemburkové zahájili rozhovory. Nejprve pravděpodobně nabídl samotný císař Ludvík Bavor jako ženicha pro Karlovu dceru Kateřinu svého syna Viléma.³¹³ Lucemburkové však již v této době plánovali sesazení Ludvíka Bavora z čela Svaté říše římské a příbuzenský svazek s Wittelsbachy tak už nebyl žádoucí. Daleko výhodnější se zdál další potenciální snoubenec – Rudolf,³¹⁴ tehdy pětiletý syn rakouského vévody Albrechta II. Karel o sňatku jednal v červenci 1344 s rakouským poselstvem a přislíbil, že bude papeže žádat o dispens, přičemž byly úmluvy v prosinci téhož

³⁰⁸ Obnovená sňatková smlouva z 3. srpna 1342 v: CDH, t. IX, vol. I, s. 47 – 50, č. II.

³⁰⁹ Podle Jiřího Spěváčka došlo ke sňatku pravděpodobně koncem srpna 1345. (SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský*, s. 558.; TÝŽ: *Karel IV.*, s. 177.) Podle Jaroslava Perníše ke sňatku mohlo dojít někdy mezi 26. 9. 1346 – předpokládaný termín svatby z listiny z 3. 8. 1342 – a 17. 3. 1348 – v papežově listině adresované Karlovi je Markéta již označována za uherskou královnu. (PERNIŠ, J., *Lucemburské nevesty anjouovských princů*, s. 30.)

³¹⁰ SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 221.; V *Kronice uhorských králův zvaná Dubnická* se dočteme, že: „*král Ludovít mal dve manželky. Prvá preslávná Margaréta bola dcérou najvznešenejšieho pána Karola [IV.], v tom čase magrófa Moravy, ktorý neskôr dosiahol cisársku hodnosť. Zomrela bez potomka.*“ (s. 157.)

³¹¹ ČECHURA, J. a ŽŮREK, V.: *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, s. 139 – 141, 173 – 181.

³¹² Kateřina (*1342, † 24. 6. 1395); „*Téhož roku se panu Karlovi narodila z paní Blanky dcera jménem Kateřina, již dal panu Rudolfovi, vévodovi rakouskému, a když ten zemřel, dal ji Otovi, markrabímu braniborskému. Pokřtil ji pražský biskup Jan.*“ (Beneš Krabice z Weitmile, in: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 205.)

³¹³ Podle Dietera Veldtrupa v lednu roku 1344, v rámci mírových dohod Ludvíka Bavora s Karlem a Janem Jindřichem, nabídl císař markraběti jako ženicha pro Kateřinu svého syna Viléma, na druhé straně Jan Jindřich si měl vzít jednu z císařových dcer (o tom viz výše i níže). Zmiňuje se o tom i František Kavka. Bližší informace jsem ale o tomto projektu již nikde jinde neobjevila. (VELDTRUP, D.: *Ehen aus Staatsräson. Die Familien- und Heiratspolitik Johans von Böhmen*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen (1296-1346), s. 532.; KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 55.)

³¹⁴ Rudolf IV., zvaný Zakladatel (*1. 11. 1339, † 27. 7. 1365), syn Albrechta II. Habsburského a Jany z Pfirtu. Na svět přišel až po 15 letech bezdětného manželství (Albrecht byl ochrnutý), a tudíž se po jeho narození vyvojily různé spekulace o jeho legitimitě. Ty nicméně posléze úspěšně vyvrátila vévodkyně Jana pro svá opakovaná těhotenství. (HAMANN, B.: *Habsburkové*, s. 363 – 366.)

roku Albrechtem potvrzeny.³¹⁵ Jan Lucemburský, paralelně s touto sňatkovou aliancí, domlouval v září 1344 jiné dynastické spojení, tentokrát s Fridrichem II. Míšeňským. Kateřininým³¹⁶ snoubencem se měl stát stejnojmenný syn míšeňského markraběte. S Wettiny již v minulosti dojednával král Jan sňatek své dcery Jitky, který však tehdy svým zásahem překazil Ludvík Bavor. Nyní, kdy došlo k ochlazení vztahů mezi Wittelsbachy a Wettiny, nadešla vhodná příležitost, aby s nimi navázali Lucemburkové bližší styky. Je otázkou, zda dvojí námluvy, v nichž Kateřina figuruje jako nevěsta, byly sjednávány s plným vědomím Karla i Jana a oba tak záměrně lavírovali mezi oběma stranami. V úvahu přichází i druhá možnost, že otec a syn jednali každý sám za sebe a o úmluvách toho druhého nebyli informováni či s nimi přinejmenším nesouhlasili.³¹⁷ Neboť se Fridrich II. Míšeňský opět připojil na stranu Ludvíka Bavora, z wettinsko-lucemburské aliance sešlo. Naopak habsburské námluvy se naplnily. Již po Janově smrti byly roku 1348 obnoveny svatební smlouvy, Kateřina byla posléze odeslána na vychování na rakouský dvůr a roku 1353 se v Praze provdala za Rudolfa IV. Habsburského. Ačkoli manželství trvalo dvanáct let, žádní potomci z něj nevzešli. Kateřina byla po Rudolfově smrti (†1365), v zájmu otcovy sňatkové politiky, ještě jednou provdána roku 1366 za Otu V. Braniborského (†1379). Jako bezdětná nakonec zemřela v roce 1395 a podle svého přání byla pohřbena vedle svého prvního chotě v chrámu sv. Štěpána ve Vídni.³¹⁸

³¹⁵ Text listiny z 14. července 1344 v: CDM VII, s. 397, č. 548.; RBM IV, s. 576, č. 1419, 1420.; Potvrzovací listina z 9. prosince 1344 v: RBM IV, s. 599, č. 1482.

³¹⁶ Ve smlouvě Kateřinino jméno uvedeno není – píše se zde, že nevěstou má být jedna z dcer, kterou markrabě Karel má nebo bude mít („*seiner tochter, die er hat oder noch bekommen wird*“). Vzhledem k tomu, že měl Karel dcery pouze dvě, z nichž starší Markéta již pobývala na dvoře svého ženicha uherského krále Ludvíka, byla onou nevěstou nejpravděpodobněji míněna Kateřina. Listiny v: RMB IV, s. 585, č. 1443, 1444.

³¹⁷ Dieter Veldtrup, František Kavka a Lenka Bobková se přiklání k první z možností (VELDTRUP, D.: *Ehen aus Staatsräson. Die Familien- und Heiratspolitik Johanns von Böhmen*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen (1296-1346), s. 533 – 535.; BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. IV.a*, s. 194 – 195.; KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 55 – 56.), zatímco Jiří Spěváček naopak k druhé (SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 173.).

³¹⁸ O Kateřině více např.: FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, J. a BOBKOVÁ, L.: *Lucemburské nevěsty*, in: ANTONÍN, R.: *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 180 – 182.; ČECHURA, J. a ŽŮREK, V.: *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, s. 133 – 135.

7 Sňatkové plány Jana Lucemburského orientované do Korutan a Tyrol

Jan Lucemburský se snažil svou mocenskou základnu rozšiřovat prostřednictvím sňatkové politiky nejen v oblastech bezprostředně sousedících s jeho rodovými državami – Lucembursku kulturně a geograficky blízké Francii či na dvorech sousedů Českého království – ale chtěl také překročit Alpy, proniknout směrem na jih do Korutan a Tyrol. Vládcem těchto zemí byl Jindřich Korutanský, stárnoucí vévoda a někdejší český král, který stále postrádal mužského potomka. Ovládnutí korutanského dědictví se vkrádalo do mysli českého krále Jana dlouhou dobu, nebyl však zdaleka jediným, neboť o něj logicky usilovali také Wittelsbachové a Habsburkové, jejichž rodové državy ležely v jeho přímém sousedství. Hlavním problémem Jindřicha Korutanského byla absence mužského dědice, jelikož z prvního manželství s Annou Přemyslovnou neměl potomky žádné a z druhého svazku s Adlétou Brunšvicovou vzešly pouze dvě dcery, duševně nemocná Adléta a mladší Markéta, později nazývaná Maulstach neboli „Pyskatá“.

Průnik do Korutan a Tyrol by pro krále Jana znamenal nejen další územní zisk pro lucemburskou dynastii, nýbrž také posílení jeho postavení ve střední Evropě, upevnění vlastní pozice vůči římskému králi Ludvíku Bavorovi, a v neposlední řadě též získání prostoru pro následné pronikání do severní Itálie s předpokládanou podporou Francie.³¹⁹

Připomeňme si, že k prvnímu navázání styků Jana Lucemburského s korutanským vévodou, jenž se nepřestával titulovat českým a polským králem, došlo již v roce 1321. Jan tehdy zamýšlel hned dvojitou sňatkovou alianci, jejímž prostřednictvím chtěl s Jindřichem Korutanským navázat pevné dynastické pouto. Manželkou ovdovělého korutanského vévody se měla podle plánů stát Janova sestra Marie, zatímco snoubencem předpokládané korutanské dědičky Markéty měl být malý kralevic Václav, pozdější český král a římský císař Karel IV.³²⁰ Jak jsme však už pojednali výše, z tohoto projektu sešlo. Hlavní a poněkud nešťastnou roli v úsilí získat pro lucemburskou dynastii korutanské dědictví sehrál poté nejmladší syn Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny Jan Jindřich.

³¹⁹ SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 373 – 374.

³²⁰ Listina v RBM III, s. 280 č. 667.; Tyto sňatkové úmluvy byly zároveň dojednávány se sňatkem Janovy dcery Markéty s dolnobavorským vévodou Jindřichem. Jednalo se tak hned o tři sňatkové plány, které byly zlistiněny 12. dubna 1321 v Chebu. Jednání se účastnil Jan Lucemburský a římský císař Ludvík Bavor, jemuž český král udělil plnou moc k dojednání proponovaných sňatků.

7.1 Jan Jindřich a Markéta Korutanská

Jan Jindřich³²¹ se narodil 12. února 1322 v Mělníku jako v pořadí pátý potomek a třetí syn českého krále Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny.³²² Chlapecko složené jméno odkazovalo k lucemburské krvi, jež mu kolovala v žilách, neboť mělo připomínat jednak památku jeho otce, tak i císařského děda.³²³ Ačkoli mu Petr Žitavský ve své kronice přál do života „dvojitě“ štěstí, zaměříme-li se na úlohu Jana Jindřicha v dynastickém plánu svého královského otce, podle něhož se měl ujmout vlády v korutanském vévodství a tyrolském hrabství, nebylo přání zbraslavského opata příliš vyslyšeno:

„Učiň, ať dvojm jménem se zdvojí mu štěstí, ó Bože!

Cokoli ctnosti měli a cokoli měli i zdraví,

tomuto chlapci bud' dáno, los šťastný ať se mu zdvojí! (...)“³²⁴

Jan Jindřich poprvé figuruje na šachovnici otcovy sňatkové politiky v pouhých dvou letech. Jan Lucemburský roku 1324 obnovil jednání o vzájemném dynastickém spojení s Jindřichem Korutanským, jemuž namísto své sestry Marie tentokrát nabídl ruku své sestřenice Beatrix Brabantské.³²⁵ Zároveň byl dohodnut sňatek mezi Jindřichovou dcerou Markétou³²⁶ a druhým žijícím synem českého krále Janem Jindřichem, jenž v porovnání s dřívějšími úmluvami nahradil královici Václava.³²⁷ Dohodli se také na vyplacení značných finančních obnosů, přičemž se počítalo také s odškodněním pro Jindřicha Korutanského za

³²¹ Jan Jindřich (*12. 2. 1322, †12. 11. 1375), vévoda korutanský a tyrolský (1335 – 1341), od 26. 12. 1349 moravský markrabě; O Janu Jindřichovi např.: ANTONÍN, Robert: *Jan Jindřich*, in: Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy, s. 152 – 158.; O jeho vládě na Moravě např.: MEZNÍK, Jaroslav: *Lucemburská Morava*, Praha 1999.; VÁLKA, Josef: *Dějiny Moravy. Díl I, Středověká Morava*, Brno 1991, s. 80 – 114.

³²² „Léta Páně 1322 dne 12. února se narodil českému králi Janovi z královny Elišky na Mělníce třetí syn, který byl dovezen do Prahy a po třech měsících v chrámě svatého Víta pokřtěn. Ten chlapec dostal dvě jména, byloť mu při křtu dáno jméno Jan Jindřich. A tak bylo dáno tomuto dítěti toto složené jméno, aby v něm zůstala památka na jeho otce a děda.“ (ZK, s. 332.)

³²³ Na rozdíl od jeho dvou mladších bratrů Václava (r. 1323 přijal birmovací jméno Karel) a Přemysla Otakara (zemřel v dětském věku v dubnu 1320), kteří byli po svém narození pojmenováni podle předků z matčiny strany, po slavných Přemyslovcích. Jan Jindřich sám užíval pouze své první jméno, jak můžeme vyčíst z dochovaných listin.

³²⁴ ZK, s. 332.

³²⁵ Beatrix Brabantská (*1270, †1325), dcera Jana Tristana Brabantského, pána z Löwen a Herstalu, a Felicitas, sestry Jindřicha VII. Lucemburského. Byla sestřenicí Jana Lucemburského.

³²⁶ V listinách je uvedeno, že nevěstou má být jedna z dcer Jindřicha Korutanského. Vzhledem k tomu, že Adléta byla slabomyslná, můžeme však předpokládat, že od počátku jednání byla za ženu syna českého krále vybrána mladší z dcer Markéta.

³²⁷ V tomto projektu tedy vystřídala Beatrix Brabantská Janovu sestru Marii, jež se mezitím sice r. 1322 provdala za francouzského krále Karla IV. Sličného, ale již v březnu r. 1324 zemřela. Na druhé straně Jan Jindřich vystřídal královici Václava / Karla, který r. 1323 uzavřel symbolický sňatek s Blankou z Valois.

nesplacené pohledávky z věna zemřelé Anny Přemyslovny a za ztráty, které v Čechách údajně utrpěl. Veškeré sliby byly podmíněny tím, že se korutanský vévoda vzdá všech nároků a práv v Českém království. Z listiny vydané 2. července 1324 je nicméně patrné, že se Jindřich jen tak titulu českého krále zřeknout nehodlal, jelikož zde Jana Lucemburského stále označuje pouze jako svého švagra a „vznešeného hraběte“.³²⁸ Jan Lucemburský korutanského vévodu ubezpečoval, že svému synovi Janu Jindřichovi hodlá udělit moravské markrabství a k tomu navíc Opavsko, Kladsko a Budyšínsko. Na druhé straně Jindřich Korutanský prohlásil, že pokud nebude mít mužského potomka, dědictví přejde na jeho dcery. Ze smluv také vyplývá, že Jan Lucemburský vystupoval oproti původním jednáním z dubna 1321 samostatně a bez dorozumění s římským králem Ludvíkem Bavorem.³²⁹

Během zdlouhavého jednání, jež probíhalo několik let mezi českou a korutanskou stranou, prý Jan Lucemburský ještě zvažoval případný sňatek Jana Jindřicha s jednou z dcer francouzského krále Karla IV. Sličného.³³⁰ Roku 1327 se ale přece jenom podařilo českému králi docílit uzavření svatebních smluv s Jindřichem Korutanským. Zůstalo však už jen u plánovaného sňatku Markéty s Janem Jindřichem. Zdá se, že podobně jako tomu bylo v případě Marie Lucemburské, tak i Janova sestřenice Beatrix Brabantská projevila vůči sňatku se stárnoucím korutanským vévodou odpor.³³¹ Této situace zřejmě využili Habsburkové, kteří vévodovi nabídli jako nevěstu Beatrix Savojskou, s níž se Jindřich nakonec skutečně roku 1328 oženil, potomci však již ze svazku žádní nevzešli.³³²

Dle předchozích dohod byl pětiletý Jan Jindřich odveden 16. října 1327 do Korutan na dvůr své nevěsty Markéty.³³³ 20. listopadu pak byly v Meránu sepsány svatební smlouvy za přítomnosti třinácti předních českých pánů v čele s olomouckým biskupem Hynkem

³²⁸ „...einer ewigen friuntschaft mit vnserm swager, dem edeln graf Joh. von Lutzelburch...“ (RBM III, s. 390 – 391, č. 999.)

³²⁹ Listiny z roku 1324 týkající se dohod Jana Lucemburského s Jindřichem Korutanským v RBM III, s. 382, č. 977.; s. 387, č. 966.; s. 388 – 389, č. 998.; s. 390 – 391, č. 999.; V literatuře podrobněji o složitosti celého jednání pojednává: SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 373 – 378.; SPĚVÁČEK, J.: *Král diplomat*, s. 162 – 163.

³³⁰ SPĚVÁČEK, J., *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 407.

³³¹ Podrobněji rozebírá: VELDTRUP, D.: *Ehen aus Staatsräson. Die Familien- und Heiratspolitik Johans von Böhmen*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen (1296-1346), 1997, s. 518 – 519.

³³² Beatrix Savojská, vdova po rakouském vévodovi Leopoldovi I. Habsburském, zemřela bezdětná 19. října 1331. (HOENSCH, J. K.: *Lucemburkové*, s. 62 – 63.)

³³³ Petr Žitavský napsal: „Rovněž toho roku v den svatého Havla [16. října 1327] byl doveden Jan, pětiletý chlapec, druhorozený syn českého krále Jana, z Prahy do Korutan, aby s ním byla manželsky spojena dcera Jindřicha, vévody korutanského, někdy krále českého. Byli totiž rodiče těch dětí předtím vzájemnými nepřáteli, ale nyní po mírových jednáních, a když byla dána záruka v dětech, stali se spolu přáteli.“ (ZK, s. 361 – 362.)

z Dubé, kteří se zároveň za krále zaručili, že bude řádně splaceno čtyřicet tisíc hřiven stříbra jako věno Jana Jindřicha. I přesto ale korutanský vévoda Janovi nedůvěřoval, že dojde k naplnění slíbených finančních závazků, a chtěl po něm přísahu dalších českých šlechticů.³³⁴

Symbolický sňatek osmiletého českého prince a dvanáctileté Markéty se nakonec uskutečnil 16. září 1330 v Innsbrucku.³³⁵ Byl doprovázen celou řadou ujednání, z nichž nejdůležitější je dohoda o tom, že v případě smrti Jindřicha Korutanského se Jan Lucemburský stane poručníkem jeho dvou osiřelých dcer. Jinými slovy to znamenalo, že by českému králi připadla poručnická vláda nad državami korutanského vévody. V takové situaci ale musel Jan slíbit zachování všech zemských práv a zvyklostí v zemi.³³⁶ To, že se přistoupilo rovnou k symbolickému sňatku, poukazuje na Janovu snahu manželství realizovat pokud možno co nejdříve a to pravděpodobně z obavy, že by ještě mohla složitě sjednávaná dynastická aliance zkrachovat.³³⁷ Tato obava byla jistě oprávněná, neboť o manželský svazek s jedinou dědičkou korutanského dědictví Markétou stály nepochybně i ostatní panovnické dvory, zejména Wittelsbachové, jak měla ukázat nedaleká budoucnost.³³⁸

Lucembursko-korutanská aliance byla trnem v oku Ludvíka Bavora, který ještě před uskutečněním sňatku, v únoru roku 1330, sice garantoval Jindřichu Korutanskému dědictví v ženské linii, pouze ale pod podmínkou, že manžel případné dědičky může převzít vládu v zemi jen po císařově výslovném souhlasu.³³⁹ O tom, že se Wittelsbachové ani Habsburkové nehodlali jen tak smířit s lucemburskými nároky na Korutany a Tyroly po vévodově smrti, svědčí jejich vzájemná tajná dohoda z listopadu 1330 o rozdělení korutanského dědictví na dvě části. Bez Janova vědomí se domluvili na tom, že Korutany připadnou Habsburkům, zatímco Tyroly bavorským Wittelsbachům.³⁴⁰

³³⁴ Listiny v RBM III, s. 544 – 545, č. 1392 – 1394. Sňatkové smlouvy podrobněji rozebírá: SPĚVÁČEK, J.: *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 425 – 426.

³³⁵ „Nedávno, to jest v měsíci září, projel týž král [Jan Lucemburský] horní krajiny švábské a bavorské a přijel do Korutan, tam se postaral o to, aby byla s jeho druhorozeným synem Janem manželstvím spojena dcera korutanského vévody Jindřicha a aby mu všichni Korutanci složili slib věrnosti.“ (ZK, s. 382.) Sňatek byl uzavřen pouhých 12 dní před smrtí Elišky Přemyslovny († 28. 9. 1330).

³³⁶ Listiny v RBM III, s. 660 – 663, č. 1691 – 1699.

³³⁷ NODL, M.: *Rituál královských svateb a zásnub*, in: *Antropologické přístupy v historickém bádání*, s. 175.

³³⁸ V cizojazyčné literatuře o sňatku Jana Jindřicha a Markéty Maulstach např.: BAUM, Wilhelm: *Margarete Maulstach. Erbin zwischen den Mächten*, Graz-Wien 1994; FRÄSS-EHERFELD, Claudia: *Geschichte Kärntens I: Das Mittelalter*, Klagenfurt 1984.

³³⁹ Listina v RBM III, s. 632 – 633, č. 1617.

³⁴⁰ Listina v RBM III, s. 670 – 671, č. 1715.

Jan v této době již uskutečňoval svůj italský sen. Výpravu zpočátku připravoval v součinnosti s Ludvíkem Bavorem, který po své problematice císařské korunovaci hodlal zopakovat římskou jízdu. Ludvík brzy nad cestou do Itálie rezignoval, český král však v tažení pokračoval a pokusil se zde vybudovat vlastní signorie (od Lukky po Reggio).³⁴¹ Na počátku roku 1331 poslal i pro svého syna Karla, který již rok sbíral panovnické zkušenosti v Lucembursku, aby ho v Itálii zastupoval. Janův pokus o ovládnutí nebo alespoň získání vlivu na přístupové cestě k Římu však ztroskotal. Jak měla ukázat budoucnost, tak ani králův záměr získat pro svou dynastii državy po korutanských Menhartovcích nedopadl podle lucemburských představ.³⁴²

S pověřením Jana Lucemburského kralevic Karel v doprovodu českých pánů v Meránu v říjnu roku 1333 vyjednával s Jindřichem Korutanským odklad splacení věna Jana Jindřicha.³⁴³ Když 2. dubna 1335 téměř sedmdesátiletý korutanský vévoda zemřel, vzápětí bylo postavení Jana Jindřicha v Korutanech a Tyrolsku otřeseno. Císař nehodlal respektovat předchozí lucembursko-korutanské úmluvy a již počátkem května udělil Habsburkům, v souladu s dřívějšími tajnými dohodami, jižní Tyroly, Korutany a Kraňsko, zatímco sobě chtěl ponechat severní část Tyrol. Ačkoli se Lucemburkové krátce předtím snažili na svou stranu naklonit Habsburky prostřednictvím sňatku mezi Annou a Otou, rakouští vévodové se i přesto postavili na stranu Wittelsbachů. Rozpoutal se několikaletý zápas o korutanské dědictví.³⁴⁴

Lucemburkům se podařilo uhájit alespoň vládu v Tyrolsku, avšak ani zde nebyla pozice Jana Jindřicha a jeho choti Markéty nikterak silná.³⁴⁵ Definitivní vzdání se Korutan

³⁴¹ RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.*, Praha 2007, s. 208.

³⁴² Více o italském tažení a lucemburské signorii např.: BOBKOVÁ, L.: *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 51 – 57; BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a*, s. 115 – 128.

³⁴³ Listiny z 6. října 1333 sepsané v Meránu v RBM III, s. 795, č. 2046 – 2048. O schůzce v Meránu pojednal Jiří Spěváček, který se zabýval především tím, zda se kralevic Karel po jednání rozhodl navrátit do Českého království se souhlasem krále Jana, nebo jestli na tom měli hlavní iniciativu čeští páni. (SPĚVÁČEK, Jiří: *Meránské úmluvy z roku 1333 a jejich předpoklady*, in: *Československý časopis historický* 16, 1968, s. 153 – 176.) Jan po synově návratu do Čech udělil Karlovi titul markraběte moravského, kterého poprvé užil 25. ledna 1334. (MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*, s. 34.)

³⁴⁴ Boj o korutanské dědictví je v literatuře poměrně podrobně zpracován, soustředila jsem se především na samotný sňatkový plán krále Jana, z toho důvodu dále v textu již jen ve zkratce. V literatuře více např.: BOBKOVÁ, L.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.a*, s. 152 – 156, 174 – 180.; SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 112n; FIALA, Z.: *Předhusitské Čechy*, s. 60n.; ŠUSTA, J., *Karel IV.: Otec a syn*, *České dějiny* II/3, s. 185n., 366n.

³⁴⁵ Císař například zasel nedůvěru tyrolské šlechty vůči Janu Jindřichovi, když rozšířil pomluvu o údajném úmyslu Lucemburků vyměnit dědičné země po Jindřichu Korutanském za Braniborsko. (SPĚVÁČEK, J.: *Jan*

a Kraňska stvrdila jednání krále Jana s Habsburky na podzim 1336 v Enži.³⁴⁶ Další velkou ranou pro Lucemburky představovalo nečekané úmrtí Janova klíčového spojence a zetě Jindřicha Dolnobavorského a následně i vnuka Jana, což zapříčinilo ztrátu vlivu v Dolních Bavořech, které se ocitly v rukou císaře Ludvíka. Vliv to mělo i na postavení Jana Jindřicha v Tyrolích, neboť ty zůstaly zcela odříznuty od lucemburských držav a jejich sféry vlivu.³⁴⁷

Zásadní zlom v boji o korutanské dědictví ovšem přinesly listopadové události roku 1341. Jan Jindřich poté, co jej po návratu z lovu odmítla jeho manželka Markéta vpustit do hradu Tirol a nařkla jej dokonce z impotence, byl donucen se vlády v Tyrolsku vzdát a potupně zemi opustit.³⁴⁸ Rozkol přivodil sám Ludvík Bavor, který nejenže zinscenoval soudní proces, během něhož bylo manželství Jana Jindřicha s Markétou prohlášeno za rozvedené,³⁴⁹ ale hned v únoru 1342 též vystrojil Markétě svatbu s vlastním synem Ludvíkem Braniborským.³⁵⁰ Císař následně synovi udělil Tyrolsko i Korutany v léno a tím porušil i původní dohody s Habsburky.³⁵¹ Markéta měla s Ludvíkem Braniborským jediného syna Menharta III., který se později oženil s Markétou Habsburskou, čímž se na základě dědických smluv nakonec tyrolské hrabství dostalo pod ochranná křídla rakouských vévodů.³⁵²

Svévolný postup Ludvíka Bavora nezůstal bez odezvy, největší rozhořčení vyvolal přirozeně u kurie, a nelegitimní manžele Markétu a braniborského markraběte proto stihla papežská klatba.³⁵³ Ve svých důsledcích se tento akt obrátil proti císaři samotnému a otevřel

Lucemburský a jeho doba, s. 524.; SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 120.) Na přelomu let 1340 – 1341 došlo k povstání tyrolské šlechty, které však Lucemburkové ještě zvládli potlačit.

³⁴⁶ Jednání Jana Lucemburského s Habsburky v Enži 9. října 1336 byl přítomen i kralevic Karel. (CDM VII, s. 90 – 91, č. 132.) Podle Jiřího Spěváčka se však Karel od dohod o odstoupení Korutan ve prospěch Habsburků distancoval, neboť nesouhlasil s otcovými ústupky ohledně dědických práv svého bratra Jana Jindřicha. (SPĚVÁČEK, J.: *Karel IV.*, s. 127 – 128.)

³⁴⁷ Když v prosinci 1340 zemřel i Markétin syn Jan I. Dolnobavorský, chopil se císař Ludvík Bavor jeho dědictví a spojil Dolní a Horní Bavorsko v jeden celek, čímž přerušil koridor spojující Čechy a Tyrolsko.

³⁴⁸ Události podrobně popisuje Beneš Krabice z Weitmile. (*Kroniky doby Karla IV.*, s. 204.)

³⁴⁹ CDM VII, s. 269 – 271, č. 376.; Rozvod přirozeně odporoval církevnímu právu a pobouřil celou křesťanskou Evropu.

³⁵⁰ Vzhledem k příbuzenství mezi Markétou a braniborským markrabětem císař zároveň novomanželům udělil výjimku, což bylo opět v rozporu s tehdejší právními předpisy, neboť dispens mohl udělovat pouze papež. (CDM VII, s. 271 – 273, č. 377.)

³⁵¹ HOENSCH, J. K.: *Lucemburkové*, s. 78.

³⁵² Sňatek Menharta III. (*1344, †1363) a Markéty Habsburské (*1346, †1366), dcery rakouského vévody Albrechta II., se uskutečnil někdy v letech 1358/1359. Když v roce 1363 Menhart náhle bez potomků zemřel, získali Tyrolsko Habsburkové. Ovdovělá Markéta se rok poté, v zájmu sňatkové politiky českého krále a římského panovníka Karla IV., paradoxně stala čtvrtou manželkou moravského markraběte Jana Jindřicha. (HAMANN, B.: *Habsburkové*, s. 317.; MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*, s. 166 – 167.)

³⁵³ KAVKA, F.: *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 53.

tak Lucemburkům cestu k říšskému trůnu.³⁵⁴ Jan Jindřich se vrátil do Českého království³⁵⁵ a nedlouho poté zplodil s neznámou ženou svého prvního potomka, budoucího vyšehradského probošta Jana, „*a tak očistil skvrnu impotence neprávem mu připisovanou.*“³⁵⁶

K pokusu o narovnání vztahů mezi Wittelsbachy a Lucemburky došlo ještě na přelomu let 1343 – 1344, kdy měl Jan Jindřich jako odškodnění za ztrátu Tyrolska získat Lužici a vedle toho navíc ruku jedné z dcer Ludvíka Bavora, z jednání nicméně nakonec sešlo.³⁵⁷ Karel IV. se pokusil o záchranu tyrolského dědictví ještě roku 1347, leč neúspěšně. Na konci čtyřicátých let bylo manželství Jana Jindřicha s Markétou církevně rozvázáno. Jan Jindřich se poté ještě čtyřikrát oženil a dočkal se početného potomstva.³⁵⁸ Po celý život stál věrně po boku svého staršího bratra Karla, který mu roku 1349 udělil titul moravského markraběte, a stal se tak nepostradatelným pilířem lucemburské moci na Moravě.

³⁵⁴ Cesta za římskou korunou měla přinést ještě mnoho zvrátů, Karel byl nakonec zvolen římských králem 11. července 1346.

³⁵⁵ „*Téhož roku v měsíci dubnu přišel vyhnanec Jan, vévoda korutanský, do Čech, a už se nikdy nevrátil do Korutan ani do hrabství tyrolského, protože braniborský markrabí Ludvík uchvátíl jeho zemi i manželku proti Bohu a spravedlnosti.*“ (Beneš Krabice z Weitmile, in: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 205.)

³⁵⁶ Beneš Krabice z Weitmile, in: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 204.

³⁵⁷ Pojednala jsem o tom již v kapitole o Václavu Lucemburském.

³⁵⁸ S druhou manželkou Markétou Opavskou (sňatek r. 1349) měl celkem 6 dětí a je zajímavé, že ačkoli byl ženat celkem pětkrát, byli to Janovi jediní legitimní potomci. Komplikovanější bylo třetí manželství s Eliškou, dcerou těšínského vévody Kazimíra, která byla řeholnicí kláštera cisterciáček v Třebnici ve Slezsku, jež se po papežově zásahu musela navrátit do kláštera. Jan Jindřich se počtvrté oženil s Markétou Habsburskou, vdovou po Menhartovi, synovi Markéty Maulstach a Ludvíka Braniborského (viz pozn. č. 352). Popáté a naposledy se moravský markrabě oženil s Alžbětou z Oettingenu. Více např.: MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*, s. 166 – 168.; ČECHURA, J. a ŽŮREK, V.: *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, s. 83 – 84.

8 Závěr

Detailnější analýza sňatků a dynastických aliancí u středověkých panovnických rodů vyvrací onen „pohádkový“ mýtus o životě princů a princezen, kteří se brali z lásky a „žili spolu šťastně až do smrti“. Realita byla totiž od tohoto obrazu velmi vzdálená. Dokladem toho může být i můj pokus o rozbor sňatkové politiky jednoho z významných středověkých vládců Evropy – českého krále Jana Lucemburského.

U sňatků sjednávaných králem Janem je patrné, že rodinní příslušníci pro něj byli především diplomatickým nástrojem, jehož prostřednictvím se snažil navazovat spojení a upevňovat svou pozici v zahraniční politice. Svě sestry, děti i vnoučata zasňoval během jejich života zpravidla několikrát a už od nejútlejšího věku. Na jejich osobní tužby se pravděpodobně nikdo neptal, neboť zájmy dynastie a výhody, které by ze sňatku plynuly, stály vždy na prvním místě.

I v dynastických projektech krále Jana Lucemburského ale najdeme případy, kdy se nevěsty proti sňatku vzepřely. Pravděpodobně tomu tak bylo u Janovy sestry Marie a sestřence Beatrix Brabantské, které postupně obě figurovaly v plánech českého krále jako potenciální nevěsty stárnoucího korutanského vévody Jindřicha. Z dochovaných pramenů se zdá, že ženicha odmítly a ze svazku poté skutečně sešlo (ačkoli k tomu mohly vést i další závažnější a nám neznámé důvody). Naopak u Janovy ovdovělé dcery Markéty, kterou podle vyprávění kronikáře ke sňatku s polským králem Kazimírem nutili, se již připravovaná svatba neuskutečnila jen z toho důvodu, že nevěsta krátce předtím náhle zemřela.

Že byly okolnosti sjednávaných sňatků mnohdy nedůstojné, se nám dochovalo u první lucembursko-uherské rodové aliance. Uherští magnáti tehdy přijeli do Čech, aby svému králi Karlu I. Robertovi vybrali jednu z Janových sester. Pozornosti Petra Žitavského ale nešlo, jakým nevybíravým způsobem tito šlechtici Marii a Beatrix pozorovali a posuzovali. Nedůstojný konec měl také Janův sňatkový záměr provdat svou dceru Jitku za míšeňského markraběte Fridricha. Přestože princezna již pobývala na snoubencově dvoře na hradě Wartburg, musela jej opustit, neboť otcův plán byl překažen římským císařem.

Které Janem sjednané sňatky byly šťastné a které naopak nikoli? To je choulostivá otázka, jelikož o ní můžeme vzhledem k nedostatku pramenů jen spekulovat. S určitostí však můžeme konstatovat, že nevydařené manželství král Jan přichystal svému synovi Janu Jindřichovi, který se oženil s korutanskou dědičkou Markétou, neboť ta jej podle dostupných

informací dokonce vyhnala z rodinného sídla a nařkla z impotence. Na druhé straně snad spokojené manželské soužití čekalo prvorozeného syna Karla, který v dětském věku pojal za ženu asi stejně starou Blanku z Valois, a pravděpodobně harmonické bylo i druhé manželství krále Jana s Beatrix Bourbonskou.

U většiny Janových sňatkových plánů bylo nutné papeže žádat o dispens, ať už kvůli věku nebo příbuzenství. To, že snoubencům ke sňatku zpravidla bránil třetí až čtvrtý stupeň příbuzenství, dokládá, jak byly evropské vládnoucí dynastie vzájemně provázané. Zároveň to však dávalo papežské kurii do rukou prostředek, kterým mohla zasahovat do politiky panovnických dvorů. S neudělením dispenze se Jan setkal v případě svého dvojího lucembursko-habsburského projektu, kdy chtěl roku 1330 jednu ze svých dcer (Annu či Jitku) provdat za rakouského vévodu Otu a zároveň žádal o výjimku pro svůj sňatek s Eliškou Habsburskou. O dva roky později se s nesouhlasem papeže setkal v případě plánovaného svazku dcery Anny se synem Ludvíka Bavora. Ve všech případech se jednalo o papeže Jana XXII., který v té době sváděl stále vyhrcořenější boj s Ludvíkem Bavorem, a jelikož byl Jan císařovým spojencem, obrátila se tato nevráživost částečně i proti němu. Jan Lucemburský nicméně měl po většinu své vlády papežskou kurii nakloněnou na svou stranu,³⁵⁹ a pokud je nám známo, u všech ostatních projektů mu bylo v případě žádosti o dispens vyhověno.

Janova dynastická politika mnohokrát utrhla ztráty v důsledku nečekané smrti jednoho z partnerů. Ještě před realizací sňatkového projektu zemřel snoubenec princezny Anny uherský korunní princ Ladislav, sňatku s polským králem Kazimírem zase zabránila smrt Janovy dcery Markéty. Nedlouho po svatbě zemřely hned čtyři lucemburské manželky, aniž by svým partnerům porodily dědice. Při předčasném porodu zesnula i s dítětem uherská královna Beatrix a stejně tak i francouzská královna Marie. Jako bezdětné též zemřely brzy po svatbě rakouská vévodkyně Anna a Janova vnučka uherská královna Markéta.

Také císař Ludvík Bavor ve jménu vlastní dynastické politiky zasahoval nevybíravým způsobem do Janových plánů. Nejprve zabránil sňatku Jitky s dědicem wettinských držav, později zpřetrhal záměr krále Jana oženit svého stejnojmenného vnuka

³⁵⁹ Právě Jan Lucemburský zpravidla figuroval jako prostředník mezi císařem Ludvíkem Bavorem a papežskou mocí.

s polskou princeznou a do třetice se mu podařilo dokonce rozvést manželství Jana Jindřicha s Markétou Korutanskou.

Je nutné si také uvědomit, že v posledních letech života Jana Lucemburského měl na sňatkových projektech lucemburské dynastie čím dál tím větší podíl následník trůnu Karel, který i díky tomu, že jej otec pověřoval různými státnickými úkoly, dozrával ve schopného vladaře. Karel zařizoval již roku 1335 znojenskou svatbu své sestry Anny, úlohu měl také při sjednávání zasnub svého nevlastního bratra Václava a přirozeně i svých dcer Markéty a Kateřiny. Na rozdíl od otce Jana trpěl Karel v počátcích své vlády nedostatkem vlastních potomků, a tudíž mohl mnohem obtížněji rozvíjet i svou sňatkovou politiku (vypomáhal si alespoň vzdáleným příbuzenstvem).

Jan Lucemburský disponoval celkem sedmi potenciálními nevěstami (sestry: Marie, Beatrix; dcery: Markéta, Jitka, Anna; vnučky: Markéta, Kateřina) a pěti ženichy (synové: Václav/Karel, Jan Jindřich, Václav; vnuk: Jan; sám Jan Lucemburský jako vdovec). Nejvíce sňatkových projektů napočítáme u Janovy dcery Jitky – celkem šest (pokud bychom mezi ně nezahrnuli sporný projekt s Otou Habsburským, tak jen pět). Jitka, ve Francii nazývaná Bona, provdaná nakonec za budoucího francouzského krále Jana II. Dobrého, měla také jako jediná z lucemburského rodu početné potomstvo, které později patřilo k význačným osobám evropských dvorů. U synů z prvního manželství Jan Lucemburský již tolik aliancí nerozvíjel a u obou také přikročil co nejdříve k symbolickým sňatkům, pravděpodobně z obavy, že by z úmluv ještě mohlo sejít. Je ale možné, že Janových sňatkových plánů bylo mnohem více a nevíme o nich jen z toho prostého důvodu, že se nám nedochovaly žádné zprávy, ať už kronikářské nebo listinné.

Janova sňatková politika sice nakonec nepřinesla žádné územní rozšíření lucemburských rodových držav, přestože se o to král prokazatelně snažil (wettinské a korutanské dědictví), měla ale velký diplomatický význam. V říšské politice například Jan našel věrného spojence ve svém švagrovi Jindřichu XIV. Dolnobavorském, manželi dcery Markéty. Ve sňatkových plánech Jana Lucemburského můžeme pozorovat převažující snahu o co nejsilnější připoutání k francouzské vládnoucí dynastii. O tom, že měl král Jan k Francii blízký osobní vztah, svědčí i to, že si na jeho dvoře našel i svou druhou manželku. Ostatní projekty směřovaly do Svaté říše římské a souvisely především s momentální politickou konstelací.

9 Seznam použitých informačních zdrojů

9.1 Zkratky

CDH = *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*

CDM = *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*

CEJRB = *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*

FRB = *Fontes rerum Bohemicarum*

RBM = *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*

ZK = *Zbraslavská kronika*

9.2 Prameny

Acta Aragonensia I [online]. Ed. Heinrich FINKE, Berlin – Leipzig, 1908, [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/actaaragonensia00finkgoog#page/n688/mode/2up>

BENEŠ KRABICE Z WEITMILE, *Kronika Pražského kostela*, překlad M. Bláhová, in: *Kroniky doby Karla IV.*, 1. vydání. Praha: Svoboda, 1987. s. 176 – 253.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VI (1307 - 1333). Ed. Josef CHYTIL, Brünn 1854.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VII/1 (1333 - 1345). Ed. Josef CHYTIL, Brünn 1858.

Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, t. VIII, vol. II [online]. Ed. György FEJÉR, Budae, 1832, [cit. 2015-02-26]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=imVSAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, t. VIII, vol. III [online]. Ed. György FEJÉR, Budae, 1832, [cit. 2015-03-05]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=wWZSAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, t. IX, vol. I [online]. Ed. György FEJÉR, Budae, 1833, [cit. 2015-03-05]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=wI9SAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Fontes rerum Bohemicarum IV. Ed. Josef EMLER, Praha 1884.

FRANTIŠEK PRAŽSKÝ, *Kronika*, překlad M. Bláhová, in: *Kroniky doby Karla IV.*, 1. vydání. Praha: Svoboda, 1987. s. 58 – 168.

Chronique parisienne anonyme du XIVe siècle. ed. Amédée HELLOT [online]. Nogent-le-Rotrou, 1884, s. 92, [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5438578z/f97.image>

Chronographia regum Francorum, ed. Henri MORANVILLE [online]. 3 vol., Paris 1891 – 1897, s. 274, [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/chronographiare01goog#page/n335/mode/2up>

KAREL IV., *Vlastní životopis*, překlad J. Pavel, in: *Kroniky doby Karla IV.*, 1. vydání. Praha: Svoboda, 1987. s. 14 – 53.

Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická: historické rozprávanie neznámeho autora o minulosti Uhorského kráľovstva od výbojov Hunov do Európy až po sobáš Mateja Korvína s Beatricou. Ed. Július SOPKO, 1. vyd. Budmerice: Rak, 2004. 239 s. ISBN 80-85501-13-9.

Les grandes chroniques de France: selon que elles sont conservées en l'église de Saint-Denis en France. Publiées par M. Paulin [online]. Paris, 1838, Svazek 6, s. 1 -3, [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/lesgrandeschron00parigoog#page/n10/mode/2up>

Publications de la Société pour la Recherche et la Conservation des Monuments Historiques dans le Grand-Duché de Luxembourg, 1866, Svazek 21 a 22.

Regesta diplomatica nec noc epistolaria Bohemiae et Moraviae III. (1310 – 1333). Ed. Josef EMLER, Praha 1890

Regesta diplomatica nec noc epistolaria Bohemiae et Moraviae IV. (1333 – 1346). Ed. Josef EMLER, Praha 1892

Vatikanische Akten zur deutschen Geschichte in der Zeit Kaiser Ludwigs des Bayern [online]. Ed. Sigmund RIEZLER, Innsbruck 1891 [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <https://archive.org/details/vatikanischeakt00vatigoog>

ŽITAVSKÝ, Petr. *Zbraslavská kronika = Chronicon aulae regiae*. Vyd. 2. opr., (ve Svobodě 1.). Překlad František Heřmanský, Rudolf Mertlík. Praha: Svoboda, 1976, 597 s., [1] s. příl. (rodokmen). Členská knihnice (Svoboda).

9.3 Literatura

ANTONÍN, Robert. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Vyd. 1. Editor František Šmahel, Lenka Bobková. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 929 s. ISBN 978-807-4220-937.

BAUER, Jan. *Ženy z rodu Lucemburků*. Vyd. 1. Frýdek-Místek: Alpress, 2013. 230 s. ISBN 978-80-7466-017-7.

BENEŠOVSKÁ, Klára, ed. *Královský sňatek: Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský - 1310*. Praha: Gallery, 2010. 589 s. ISBN 978-80-86990-55-2.

BOBKOVÁ, Lenka. *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta UJEP v Ústí nad Labem, 1993, 318 s. Acta Universitatis Purkynianae, 1 (1993). ISBN 80-704-4067-8.

BOBKOVÁ, Lenka. *Vedlejší země České koruny v politice Lucemburků a jejich následovníků (1310 – 1526)*. In: Korunní země v dějinách českého státu: Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku. Ústí nad Labem: Pro Ústav českých dějin FF UK vydalo nakladatelství Albis International, 2003, 9 – 31. ISBN 80-86067-85-8.

BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. IV.a (1310 – 1402)*. 1. vyd. Praha - Litomyšl: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-501-4.

CAZELLES, Raymond. *Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg, roi de Boheme*. Bourges 1947.

CONTAMINE, Philippe. *Politique, culture et sentiment dans l'Occident de la fin du Moyen Âge*. In: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen (1296-1346): Tagungsband der 9es Journées lotharingiennes, 22. - 26. Oktober 1996 / Luxembourg : Imprimerie Rapidpress, 1997, s. 345 – 361.

ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1310-1378: Lucemburkové na českém trůně*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-859-8397-4.

ČECHURA, Jaroslav a Václav ŽŮREK. *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*. Vyd. 1. České Budějovice: Vedita, 2012, 250 s. ISBN 978-808-6829-692.

ČERNÍKOVÁ, Lenka. *Guillaume de Machaut, sekretář českého krále a rytíř hudby a slova*. In: Královský sňatek: Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský - 1310. Praha: Gallery, 2010, 929 – 935. ISBN 9788086990552.

DEUHLER, Florens. *Looking at Bonne of Luxembourg's prayer book*, New-York: Metropolitan museum of art, 1971, 12 s.

DUBY, Georges. *Dějiny Francie od počátků po současnost*. Vyd. 1. Překlad Vladimír Cinke. Praha: Karolinum, 2003, 953 s. ISBN 80-718-4514-0.

FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, Jana. *Lucembursko mezi Francií a římskou říší: cesta Václava I. k moci (1334 - 1354)*. In: Korunní země v dějinách českého státu: Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku. Ústí nad Labem: Pro Ústav českých dějin FF UK vydalo nakladatelství Albis International, 2003, s. 293 – 353. ISBN 80-86067-85-8.

FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, Jana. *Zapomenutý vévoda: Václav Lucemburský (1337 – 1383)*. Dějiny a současnost: Kulturně historická revue. 2010, č. 1.

FELIX, Jozef. *Guillaume de Machaut – známý neznámý*. In: GUILLAUME DE MACHAUT a LEHÁR, Jan, ed. *Mé srdce pokorné*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1977. 93 s.

FIALA, Zdeněk. *Předhusitské Čechy: český stát pod vládou Lucemburků 1310-1419*. 2., dopl. vyd. Praha: Svoboda, 1978. 421 s.

Geschichte Bayerns [online]. Ed. Sigmund RIEZLER, Band II, Gotha 1880 [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/geschichtebaier02riezgoog#page/n4/mode/2up>

GUERREAU-JALABERT, Anita. Příbuzenství. In: LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 540 – 551. ISBN 8070215453.

HAMANN, Brigitte. *Habsburkové: životopisná encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Brána, 1996. 403 s. ISBN 80-7176-415-9.

HOENSCH, Jörg Konrad. *Lucemburkové: pozdně středověká dynastie celoevropského významu, 1308-1437*. 1. vyd. Překlad Markéta Maurová. Praha: Argo, 2003, 304 s. Dějiny Evropy (Argo), sv. 5. ISBN 80-720-3518-5.

HUIZINGA, Johan. *Podzim středověku*. Vyd. 2., V Pasece 1. Praha: Paseka, 2010. 420 s., ISBN 978-80-7432-027

CHAREYRON, Nicole. *Jean le Bel: le maître de Froissart, grand imagier de la guerre de Cent Ans* [online]. Bruxelles: De Boeck Université, 1996, s. 89 – 104 [cit. 2015-02-10]. Bibliothèque du Moyen Age (Brussels, Belgium), Svazek 7. ISBN 280412116x. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=VB-C1iJr6Q0C&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. II., Kláštery založené ve 13. a 14. století*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2014. s 202 – 293. ISBN 978-80-246-2611-6.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Václav II.: král český a polský*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007, 343 s., [8] s. barev. obr. příl. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7021-841-9.

KAVKA, František. *Čtyři ženy Karla IV.: královské sňatky*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2002. 189 s. ISBN 80-7185-493-X.

KAVKA, František. *Karel IV: historie života velkého vladaře*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998, 361 s. ISBN 80-204-0753-7.

KLICMAN, Ladislav: *Mikuláš řečený Efficax z Lucemburka a Mikuláš, levoboček krále Jana*. ČČH 3, 1897, s. 246 –249.

KONTLER, László a Richard PRAŽÁK. *Dějiny Maďarska*. Překlad Miloslav Korbelík. Praha: Lidové noviny, 2001, 602 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6405-X.

KOPIČKOVÁ, Božena. *Eliška Přemyslovna: královna česká 1292-1330*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-656-5.

KOPIČKOVÁ, Božena. *Historické prameny k studiu postavení ženy v české a moravské středověké společnosti = Historische Quellen zum Studium der Stellung der Frau in der böhmischen und mährischen mittelalterlichen Gesellschaft: (interdisciplinární pojetí studia)*. Praha: Historický ústav, 1992. 153 s. Práce Historického ústavu ČAV = Opera Instituti historici Pragae. Rada A, Monographia; sv. 4. ISBN 80-85268-11-6.

KOPIČKOVÁ, Božena. *Ideální modely života ovdovělých královen, kněžen a šlechticů v českém středověku ve světle reality*. In: *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, s. 223 – 238. ISBN 8071949205.

KOPIČKOVÁ, Božena. *Urozená paní*. In: NODL, Martin a František ŠMAHEL. *Člověk českého středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002, 57 - 91. ISBN 8072034480.

KOPIČKOVÁ, Božena. *Žena evropského středověku v zasetí své doby*. In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 13 - 44. ISBN 8024603756.

KOSMAN, Marcell. *Dějiny Polska*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011, s. 50 – 63. ISBN 978-80-246-1842-5.

LAUWERS, Michel. *Smrt a mrtví*. In: LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 676 - 689. ISBN 8070215453.

LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 853 s. ISBN 978-807-1069-881.

MARGUE, Michel. „*Regum de stirpe*“. *Několik aspektů monastické politiky lucemburského hraběte a českého krále Jana Lucemburského*. In: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, vyd. K. Benešová, Praha 2010, s. 252 – 270.

MEZNÍK, Jaroslav. *Lucemburská Morava: 1310-1423*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 562 s. Česká historie; sv. 6. ISBN 80-7106-363-0.

MÜLLER, Heribert, ed., SCHNEIDMÜLLER, Bernd, ed. a EHLERS, Joachim, ed. *Francouzští králové v období středověku: od Oda ke Karlu VIII. (888-1498)*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2003. 420 s. Ecce homo; sv. 6. ISBN 80-7203-465-0.

NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2007, 503 s., [32] s. barev. obr. příl. ISBN 978-808-6197-814.

NODL, Martin. *Rituál královských svateb a zásnub*, in: Antropologické přístupy v historickém bádání. Edd. Martin NODL – Daniela TINKOVÁ, Praha 2007, s. 163 – 187.

NODL, Martin. *Rituál rozvodu*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Ed. Martin WIHODA, Brno 2006, s. 113 - 134.

OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002. 179 s. Kulturní historie. ISBN 80-7021-542-9.

PAZDEROVÁ, Alena, ed. *Doba vlády Karla IV. a jeho rodiny v archivních dokumentech: 20. dubna - 21. května 2006, Národní archiv - Archivní areál Chodovec*. Praha: Národní archiv, 2006. 97 s. ISBN 80-86712-36-2.

PERNIŠ, Jaroslav. *Lucemburské nevesty anjouovských princů*, in: Genealogické a heraldické listy. Acta genealogica ac heraldica. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost, 2000, č. 2-3, s. 2-35.

POLO DE BEAULIEU, Marie-Anne. *Středověká Francie: od roku 1000 po černou smrt 1348*. Překlad Jitka Matějů. Praha: Lidové noviny, 2003, 281 s. ISBN 80-710-6648-6.

RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Vyd. 1. Překlad Vladimír Cinke. Praha: Paseka, 2007, 316 s., [16] s. obr. příl. Historická paměť, sv. 13. ISBN 978-807-1857-266.

RYANTOVÁ, Marie a Petr VOREL. *Čeští králové*. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 2008, s. 592. Historická paměť, sv. 16. ISBN 8071859400.

SEIBT, Ferdinand. *Karel IV.: císař v Evropě (1346-1378)*. Překlad Markéta Maurová. Praha: Lidové noviny, 1999, 524 s. Česká historie, sv. 5. ISBN 80-710-6265-0.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Jan Lucemburský a jeho doba, 1296-1346: k prvnímu vstupu českých zemí do svazku se Západní Evropou*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1994, 658 s. ISBN 80-205-0291-2.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV.: Život a dílo: (1316-1378)*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1979. 720, [2] s. [120] s. příl. Členská knihovna.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat: (Jan Lucemburský 1296-1346)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1982. 276 s., [32] s. obr. příl. Stopy, fakta, svědectví.

Středověký člověk a jeho svět. Vyd. 2. Editor Jacques Le Goff. Překlad Ondřej Bastl. Praha: Vyšehrad, 2003, 319 s. ISBN 80-702-1682-4.

STEHLÍKOVÁ, Dana. Nenáviděná a zapomenutá: Česká královna Betarix. *Dějiny a současnost: Kulturně historická revue*. 2010, č. 12, s. 17 – 20.

ŠAROCHOVÁ, Gabriela. *1. 9. 1310 - Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský: sňatek z rozumu*. 1. vyd. Praha: Havran, 2002. 163 s. Dny, které tvořily české dějiny; sv. 4. ISBN 80-86515-15-X.

ŠMAHEL, František, ed. a NODL, Martin, ed. *Člověk českého středověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002. 500 s. Každodenní život; sv. 14. ISBN 80-7203-448-0.

ŠMAHEL, František. *Monseigneur Charles de Bohême: Dětství a dospívání Karla IV. ve Francii*. Dějiny a současnost: Triumf Karla IV.: 650 let císařské korunovace v Římě, roč. 2005, č. 1.

ŠUSTA, Josef. *[Dvě knihy českých dějin: kus středověké historie našeho kraje. Kniha druhá], Počátky lucemburské 1308-1320*. Reprint 2. vyd. Praha: Argo, 2002. 328 s. ISBN 80-7203-377-8.

ŠUSTA, Josef. *České dějiny. Dílu II. část 2, Král cizinec*. V Praze: Jan Laichter, 1939. xi, 602 s., xvi l. obr. příl. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných; Kniha 66.

ŠUSTA, Josef. *České dějiny. Dílu II. část 3, Karel IV. Otec a syn: 1333-1346*. 1. vyd. V Praze: Jan Laichter, 1946. 535-[iv] s., [24] obr. příl. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných; Kniha 71.

VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy. Díl 1, Středověká Morava*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991. 231 s., [16] s. obr. příl. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid; sv. 5. ISBN 80-85048-17-5.

VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. 1. dopl. a aktualiz. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, 756 s. Dějiny států. ISBN 978-807-1062-394.

VELDTRUP, Dieter. *Ehen aus Staatsräson. Die Familien- und Heiratspolitik Johanns von Böhmen*. In: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen (1296-1346): Tagungsband der 9es Journées lotharingiennes, 22. - 26. Oktober 1996 / Luxembourg: Imprimerie Rapidpress, 1997 s. 483-543.

10 Seznam příloh

Příloha č. 1 – Tabulka: Sňatkové plány Jana Lucemburského

Rodokmeny Lucemburků a rodové vztahy lucemburské dynastie s evropskými panovnickými dvory; vysvětlivky

Příloha č. 2 – Rodokmen: Lucemburkové před nástupem na český trůn

Příloha č. 3 – Rodokmen: Lucemburkové po nástupu na český trůn

Příloha č. 4 – Rodové vztahy Lucemburků s francouzskou královskou dynastií

Příloha č. 5 – Rodové vztahy Lucemburků s uherskými Anjouovci

Příloha č. 6 – Rodové vztahy Lucemburků s polskými Piastovci

Příloha č. 7 – Rodové vztahy Lucemburků s Habsburky

Příloha č. 8 – Rodové vztahy Lucemburků s bavorskými Wittelsbachy

Příloha č. 9 – Rodové vztahy Lucemburků s korutanskými Menhartovci

Příloha č. 10 – Guillaume de Machaut: úryvek z básně *Prátelská útěcha* aneb oslavná poezie o českém králi Janovi z pera francouzského básníka

Příloha č. 1 – Tabulka: Sňatkové plány Jana Lucemburského

Sňatkové plány Jana Lucemburského orientované na francouzský panovnícký dvůr

Marie Lucemburská (*1304, † 26. 3. 1324) – *sestra Jana Lucemburského*

1. nejstarší syn rýnského falckraběte Rudolfa (*sň. plán Jindřicha VII.*)
2. Karel Robert, uherský král (1318) – *sň. plán sestry Beatrix, ale Marie se mohla také stát nevěstou uherského krále, pokud by byla vybrána*
3. Jindřich Korutanský, korutanský a tyrolský vévoda (1321)
4. **Karel IV. Sličný, francouzský král – sňatek 21. 9. 1322**

Václav / Karel IV. (* 14. 5. 1316, † 29. 11. 1378) – *prvorozený syn Jana Lucemburského*

1. Markéta Korutanská, zvaná Maulstach (Pyskatá), dcera Jindřicha Korutanského
(duben 1321)
2. Blanka z Valois – **symbolický sňatek 15. 5. 1323**

Jitka / Bona (* 21. 5. 1315, † 11. 9. 1349) – *dcera Jana Lucemburského*

1. Kazimír III. Veliký, polský král (asi 1320/22)
2. Fridrich II. Vážený, míšeňský markrabě a durynský lantkrabě, syn Fridricha I. Pokousaného (1322; plán zmařen r. 1323 zásahem Ludvíka Bavora)
3. syn hraběte Eduarda z Baru (1323)
4. Ludvík V., braniborský markrabě, syn Ludvíka Bavora (asi 1327)
5. Ota Habsburský, zvaný „Veselý“, rakouský vévoda (1330) – *nebo snad měla být nevěstou Anna?*
6. **Jan**, syn fr. krále Filipa VI., **budoucí fr. král Jan II. Dobrý – sňatek červenec/srpen 1332**

Jan Lucemburský (*10. 8. 1296, † 26. 8. 1346) – *druhý sňatek českého krále*

1. Eliška Habsburská (1332) (papežem neudělená dispens)
2. **Beatrix Bourbonská – sňatek v lednu 1335**

Václav Lucemburský (*25. 2. 1337, † 8. 12. 1383) – *syn Jana Lucemburského*

1. Markéta Lotrinská (1337, plán obnoven 1346)
2. jedna z dcer Ludvíka Bavora, římského císaře (1343)
3. Jana Brabantská – sňatek sjednáván od r. 1347, svatba se konala r. 1353
(*sň. plán Beatrix Brabantské*)

*Sňatkové plány Jana Lucemburského orientované do střední Evropy – na dvory
nejbližších sousedů Českého království*

Beatrix Lucemburská (*1305, † 11. 11. 1319) – *sestra Jana Lucemburského*

1. Karel z Anjou, syn neapolského krále Roberta I. Moudrého (*sň. plán Jindřicha VII.*)
2. Petr Aragonský, syn sicilského krále Fridricha II. (*sň. plán Jindřicha VII.*)
3. **Karel Robert, uherský král – sňatek v listopadu r. 1318**

Markéta (* 8. 7. 1313, † 11. 7. 1341) – *dcera Jana Lucemburského*

1. Jindřich (XV.) Dolnobavorský, řečený Mladší
2. **Jindřich (XIV.) Dolnobavorský, řečený Starší – symbolický sňatek 12. 8. 1322,
naplnění r. 1328**
3. Kazimír III. Veliký, polský král (1341) (plán zmařen kvůli Markétině úmrtí)

Anna (* 27. 3. 1323 jako dvojče, † 3. 9. 1338) – *dcera Jana Lucemburského*

1. Ladislav, syn uherského krále Karla Roberta z Anjou (1327; plán zmařen r. 1329 úmrtím Ladislava)
2. Ota Habsburský, rakouský vévoda (1330; 1. pokus; plán zmařen kvůli papežem neudělené dispenzi) – *nebo snad měla být nevěstou Jitka?*
3. Ludvík V., braniborský markrabě, syn Ludvíka Bavora (1332; plán zmařen kvůli papežem neudělené dispenzi)
4. **Ota Habsburský, zvaný „Veselý“, rakouský vévoda (2. pokus) – sňatek okolo 19. 2. 1335**

Jan I. Dolnobavorský (*29. 11. 1329, † 20. 12. 1340) – *vnuk Jana Lucemburského; syn
Markéty a Jindřicha XIV.
Dolnobavorského*

1. Alžběta, dcera polského krále Kazimíra III. (1335)
2. Anna, dcera císaře Ludvíka Bavora (*sň. plán Ludvíka Bavora namířený proti
Lucemburkům*) – **sňatek r. 1339**

Markéta Lucemburská (*24. 5. 1335, † 7. 9. 1349) – *vnučka Jana Lucemburského; dcera
Karla IV. a Blanky z Valois*

1. Ludvík I. Veliký, uherský král – aliance sjednána v březnu 1338, **sňatek asi r. 1345**
(*spíše sň. plán Janova syna Karla IV.*)

Kateřina Lucemburská (*1342, † 26. 4. 1395) – *vnučka Jana Lucemburského; dcera Karla
IV. a Blanky z Valois*

1. Vilém I., syn císaře Ludvíka Bavora (1344)
2. Fridrich II. Vážený, míšeňský markrabě a durynský lantkrabě, syn Fridricha I. Pokousaného (1344)
3. Rudolf IV. Habsburský, syn Albrechta II. – aliance sjednána r. 1344, **sňatek r. 1353**
(*spíše sň. plán Janova syna Karla IV.*)

Sňatkové plány Jana Lucemburského orientované do Korutan a Tyrolska

Jan Jindřich (*12. 2. 1322, † 3. 11. 1375) – *syn Jana Lucemburského*

1. **Markéta Korutanská**, zvaná Maulstach „Pyskatá“ – jednání o sňatku od r. 1324, **symbolický sňatek 16. 9. 1330**, rozvedeno r. 1341
2. jedna z dcer Ludvíka Bavora (1343) (*sň. plán Janova syna Karla IV.*)

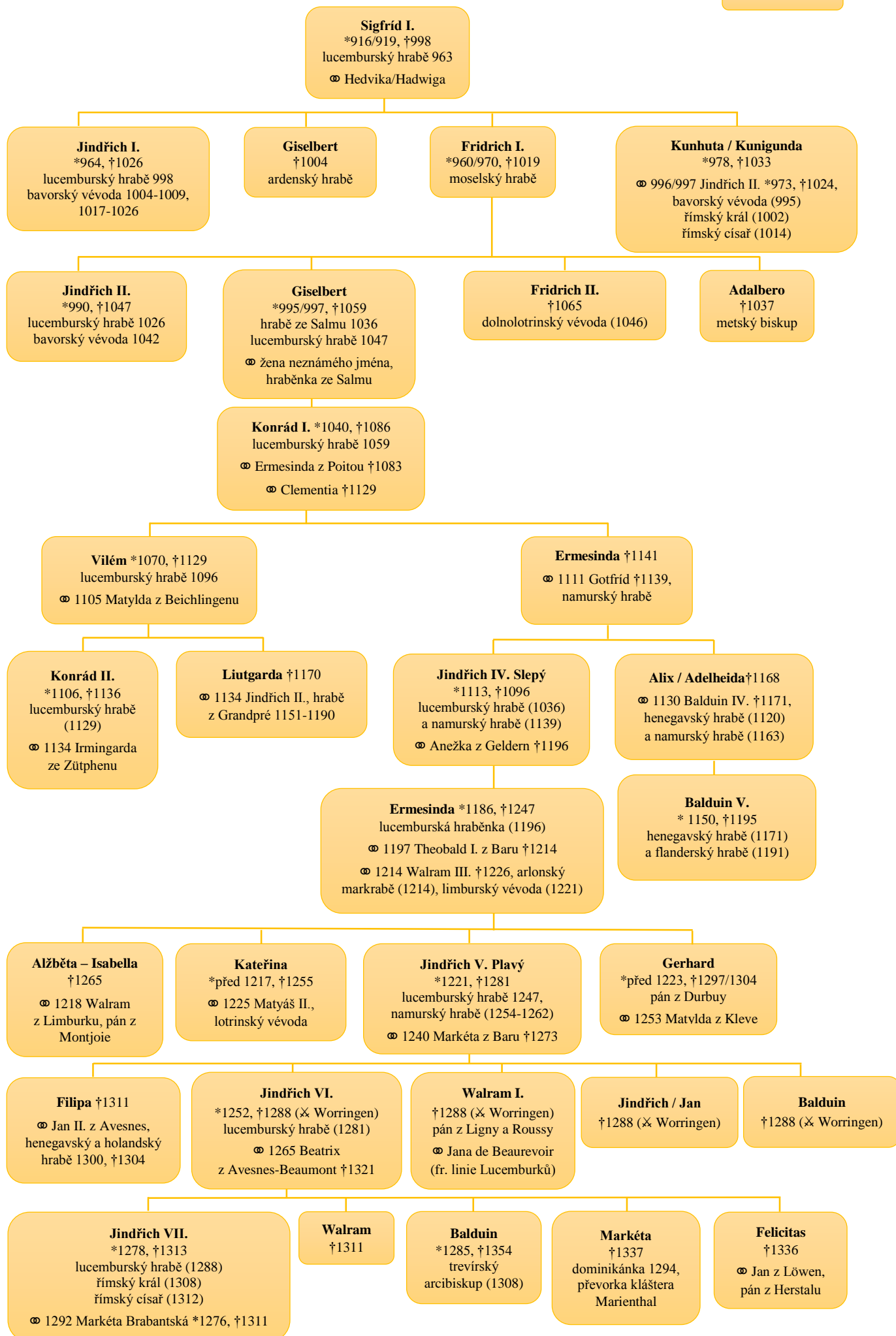
Rodokmeny Lucemburků a rodové vztahy lucemburské dynastie s evropskými panovnickými dvory

VYSVĚTLIVKY:

- * narození
- † úmrtí
- ✕ smrt v bitvě
- zasnuby; sňatkový plán
- ⊙ sňatek
- 1. (2., 3.) ⊙ pořadí sňatku; potomek z 1. (2., 3.) manželství
- nelegitimní (nemanželský) potomek

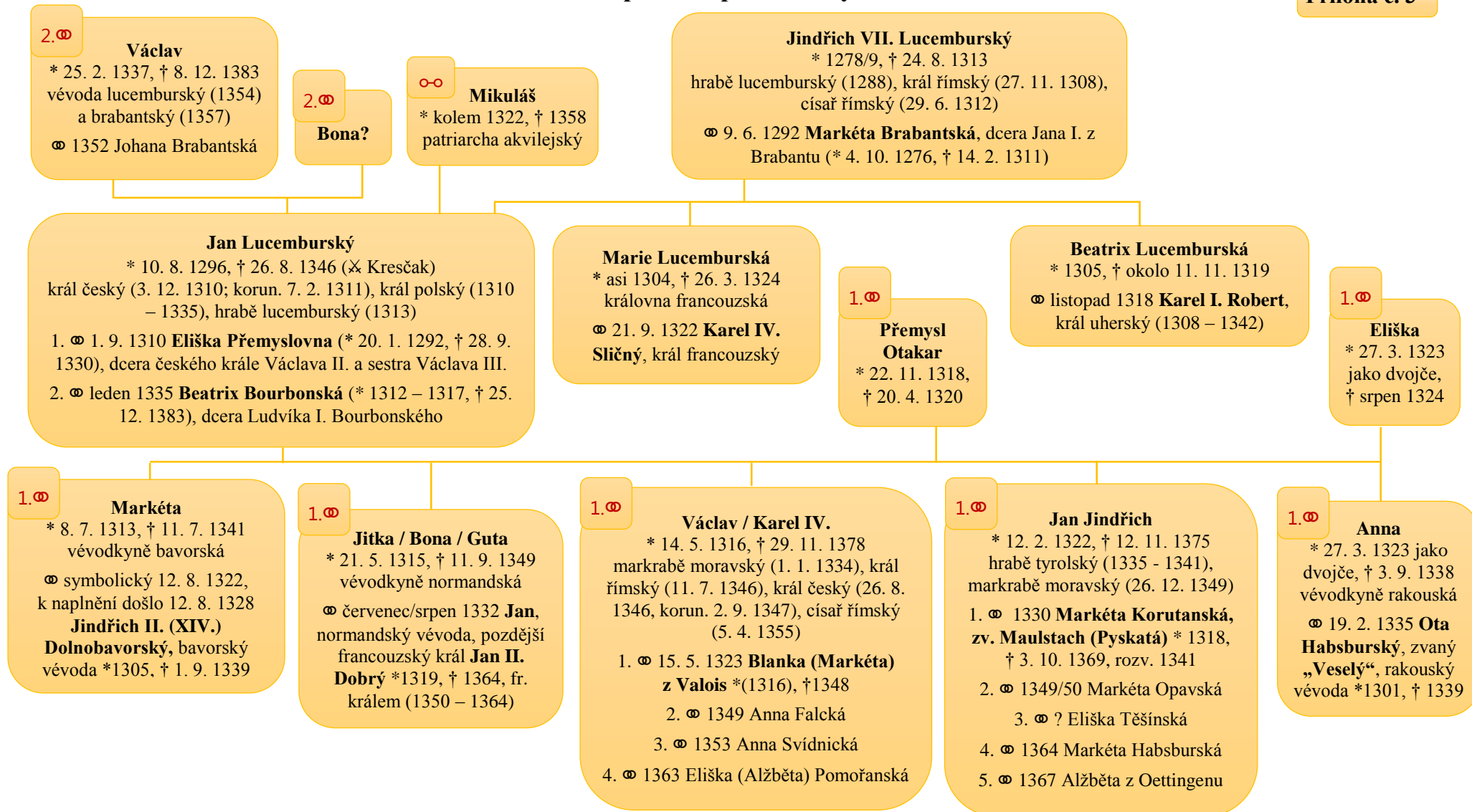
Lucemburkové před nástupem na český trůn

Příloha č. 2

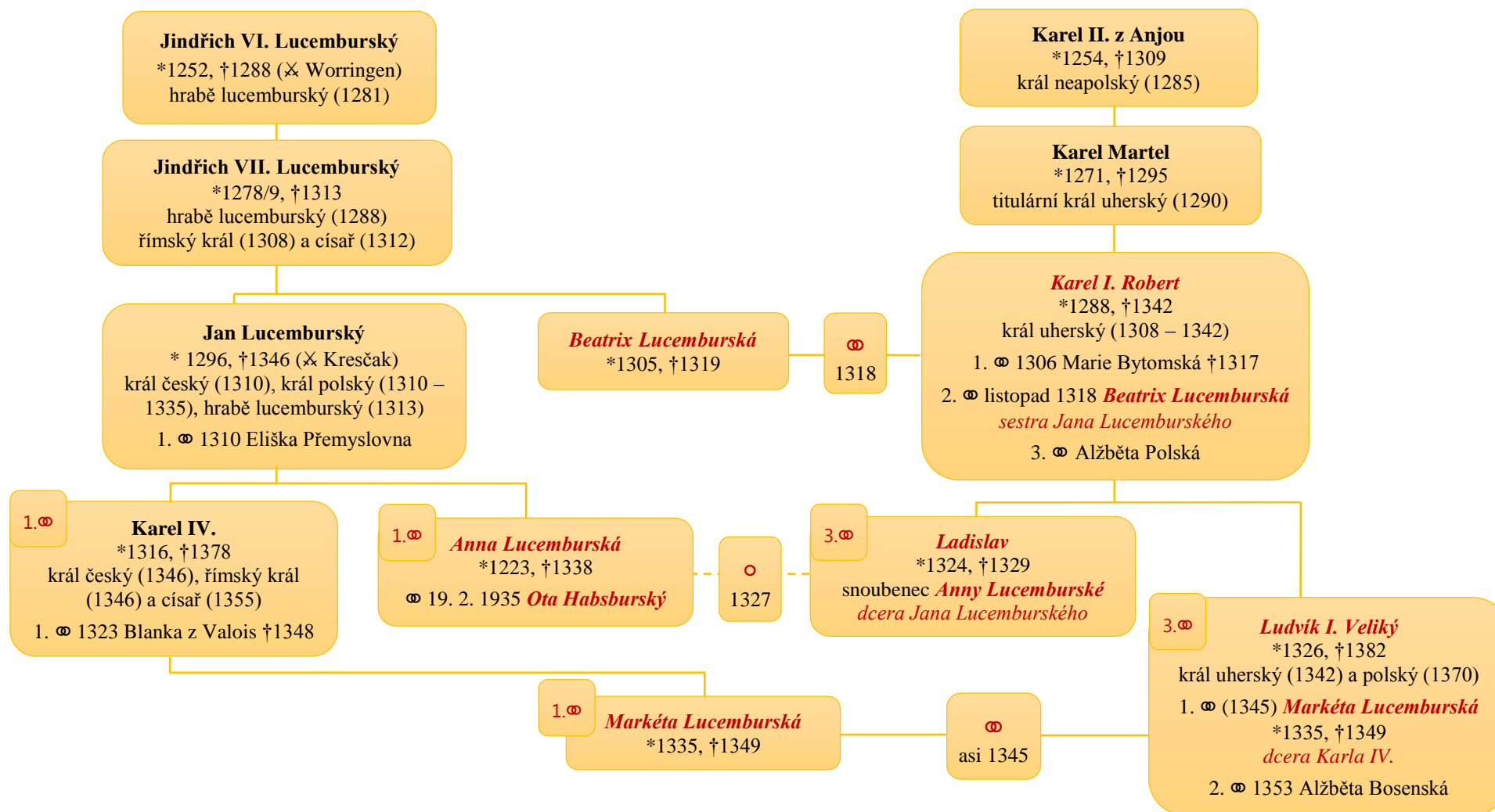
Lucemburkové po nástupu na český trůn

Příloha č. 3

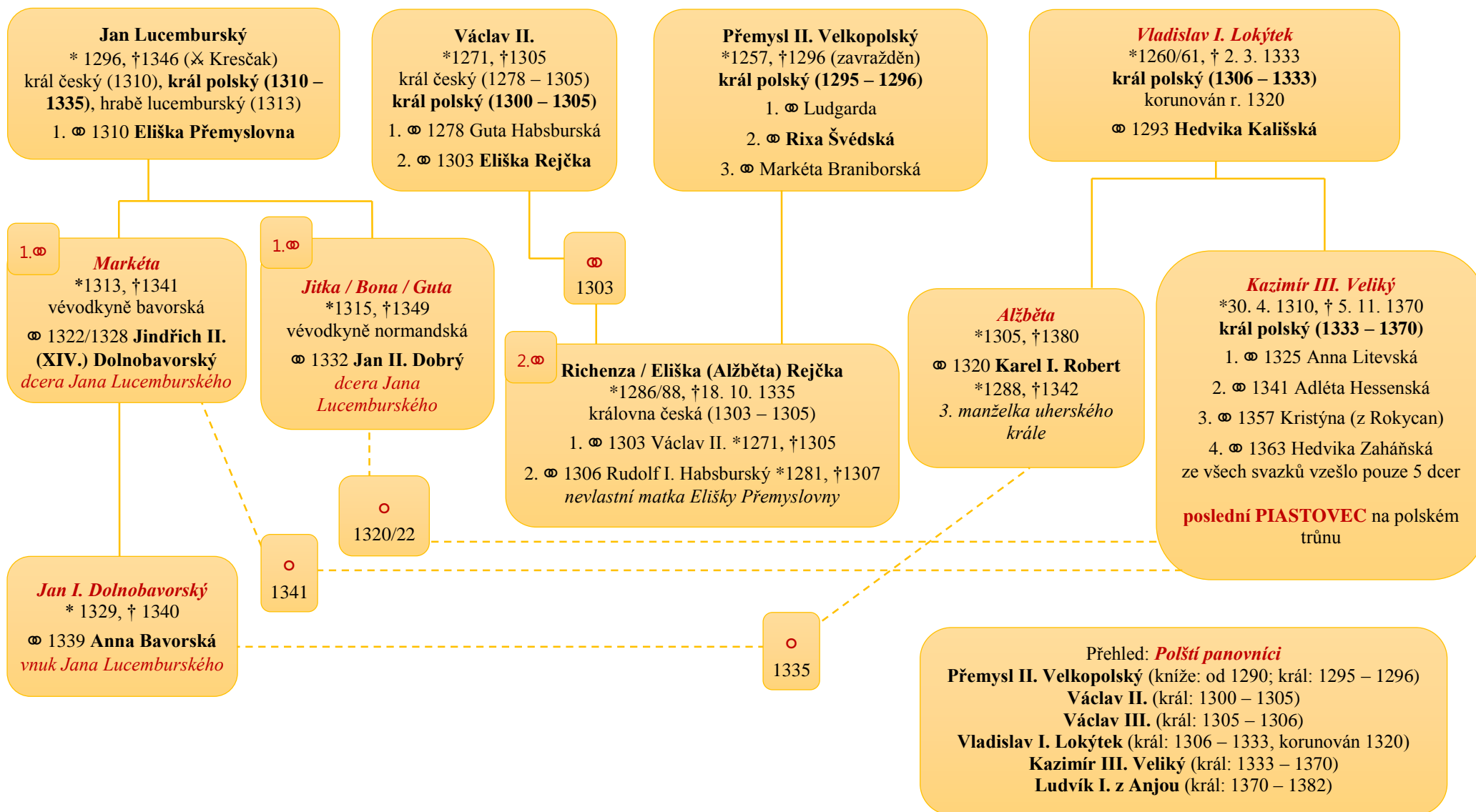
Rodové vztahy Lucemburků s uherskými Anjouovci

Příloha č. 5

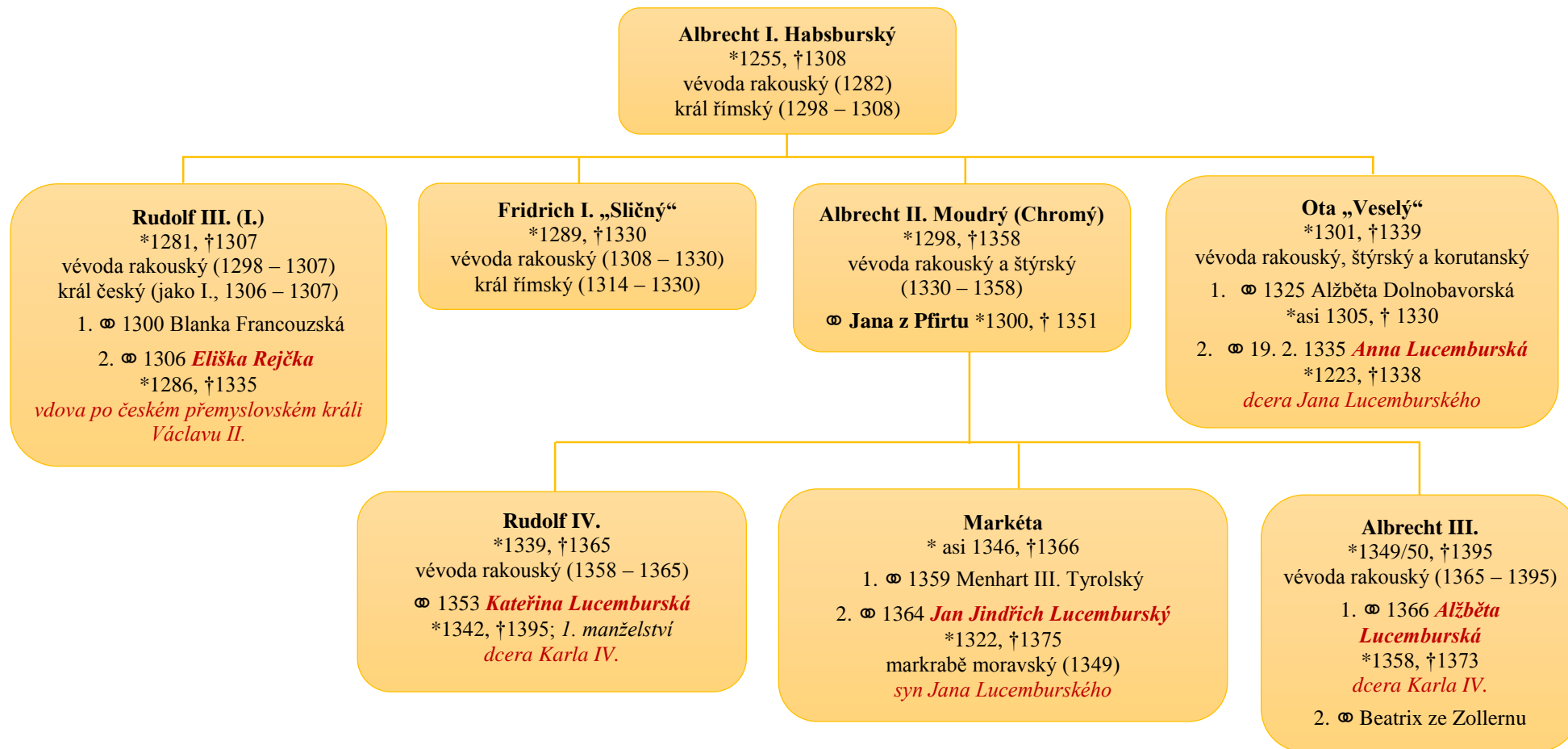
Rodové vztahy Lucemburků s polskými Piastovci

Příloha č. 6

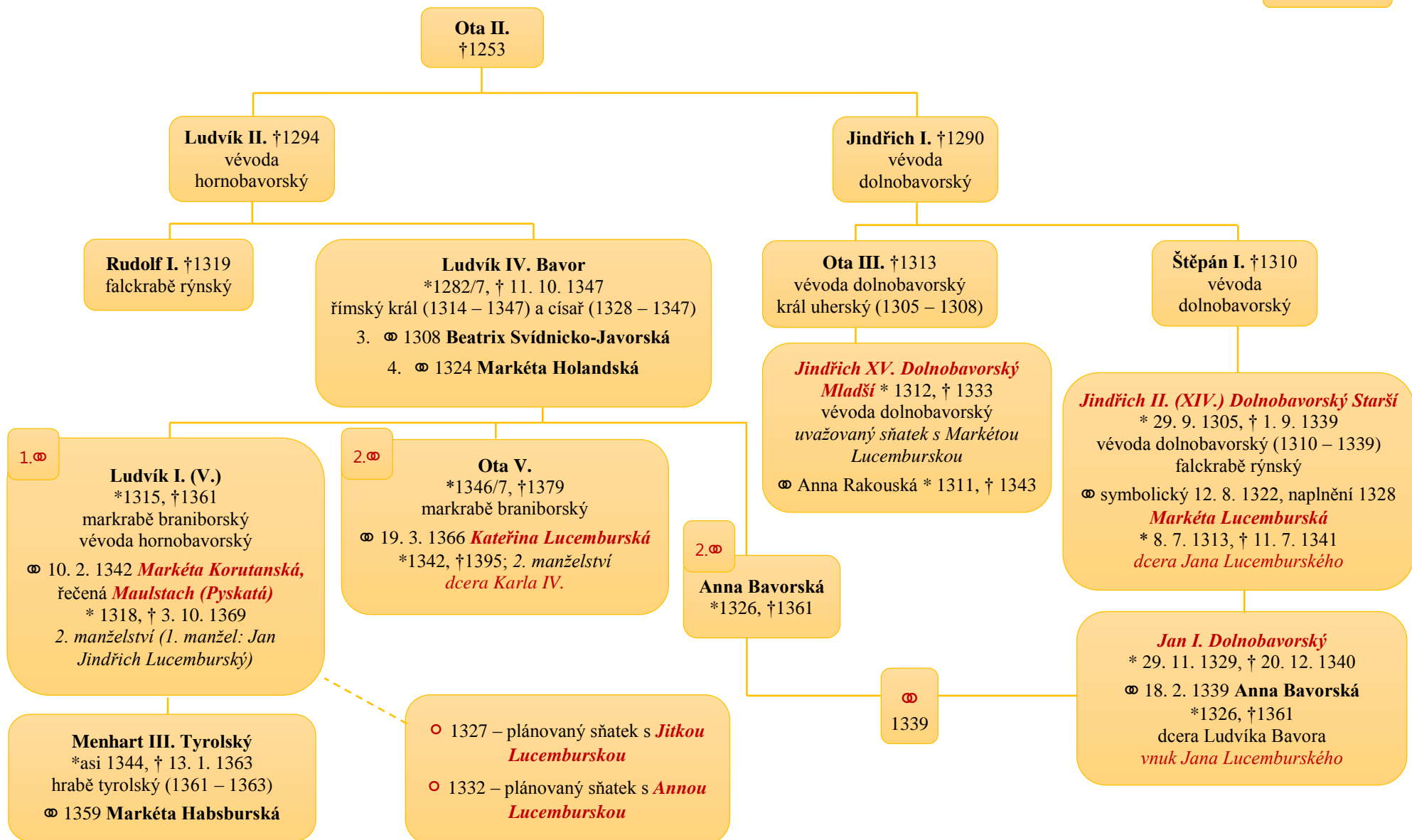
Rodové vztahy Lucemburků s Habsburky

Příloha č. 7

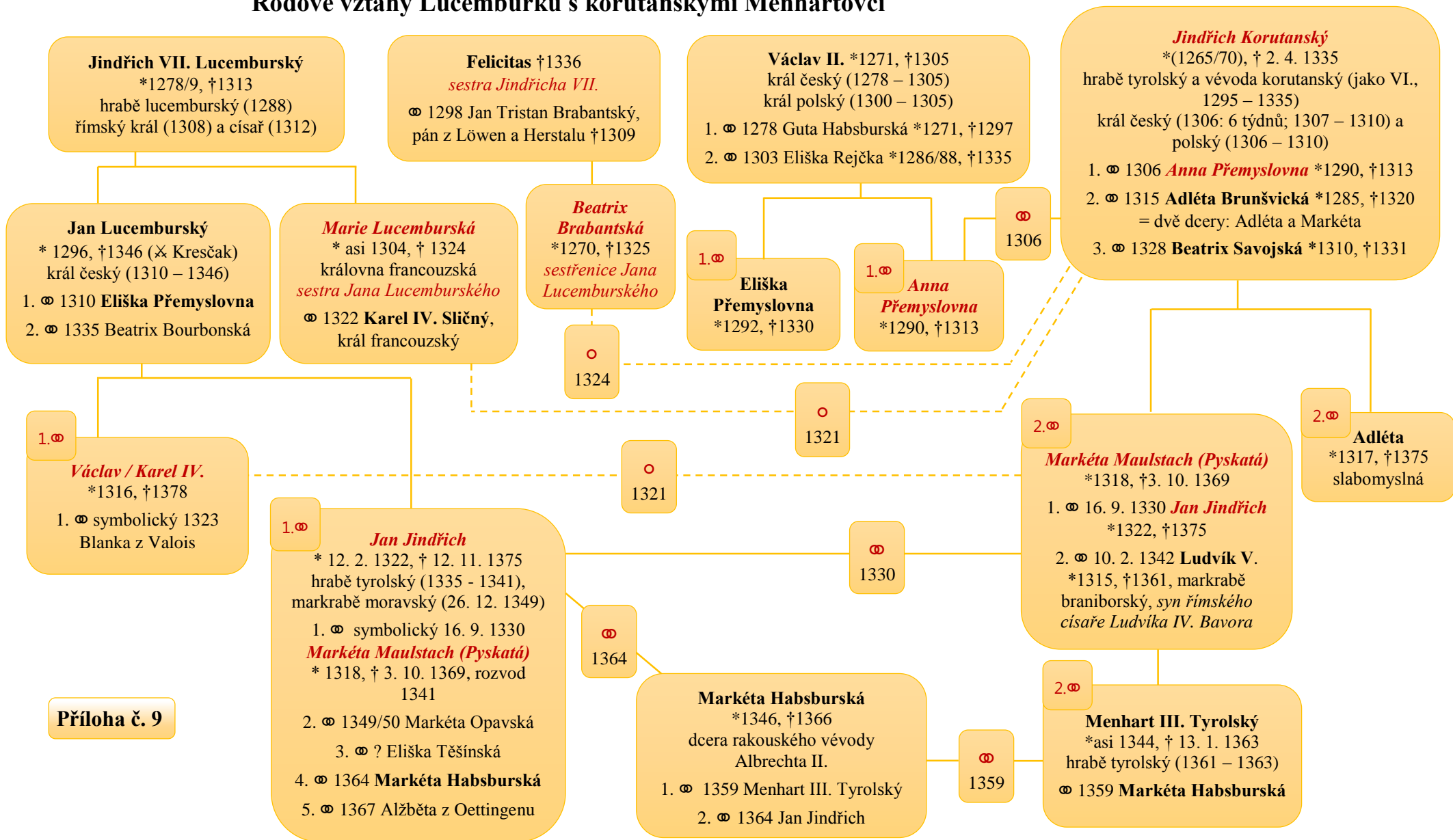

Rodové vztahy Lucemburků s bavorskými Wittelsbachi

Příloha č. 8

Rodové vztahy Lucemburků s korutanskými Menhartovci

Příloha č. 10

Guillaume de Machaut:

úryvek z básně ***Přátelská útěcha***

aneb

oslavná poezie

o českém králi Janovi

z pera francouzského básníka

*V paměti krále Čechů měj,
jenž do Francie, Němec jel,
do Lombardie, Savojska,
do země dánské, Uherska,
do Polska, Krakovska a Ruska,
do Litvy, Mazovska i Pruska
dobýti čest rytířskou.*

*Ten léna štědrou rukou svou
i zlato, šperky rozdával
a nic než čest si nenechal.
Věru jí víc měl než kdo jiný,
jsa nejčestnější mezi ctnými.*

*Mé srdce vždy ho velebí
za to, že vzal mě do služby.
V své štědrosti byl bez únavy
a všude jako šlechtic pravý
z bohatých zdrojů rozdával.*

*Kdyby se, věřte, případ stal,
že by měl ráno sto tisíc,
večer už nebude mít nic,
neboť vše rozdá armádě
a bez krejcaru odejde.
Vím to, neb padesátekrát
jsem nejmiň musel rozdávat
vojákům peněz, byť i nižší,
než jak to v těchto verších píše,
kde nazdarbůh jsem sumu řek.
Zkrátka, nedbal o majetek
a ve vážnosti čest jen choval.
Té celé srdce obětoval.
Měl-li kabátec šedivý,
z fríského sukna sešitý,
a jediného koně jen,
pak úplně byl spokojen.
Častokrát zůstal bez důchodu
a místo vína pil jen vodu
a slanečka či boby jed,
přikusuje k nim režný chléb,
namísto by se živil masem.
A řeknu hned, aniž sám ptáš se,
že často lože musel míti
holé, neb nebyl na přikrytí
ni koberec či závěs ani.
Vším spokojil se bez zdráhání,
neb trpělivost v sobě měl,
že větší snad svět neviděl.
Když bohatství jej uvítalo
v městě, tu pokaždé se stalo,*

*že utrácel a rozdával,
až neměl, co by komu dal.
Však zato doma jeho sídlo
pohodlím žádné nepředčilo.
Přísahám, že jen pravdu píše,
když tvrdím, že ho nepřevýší
sám císař římský mocí svou
aniž pak duši šlechetnou,
že nikdy neváhal by jít
Jan s mocným soupeřem se bít
třeba i v jeho vlastní zemi.
Byl oblíben a lidmi všemi
milován, neboť odměnil
každého, kdo mu posloužil.
Tak statečně si stále ved,
že šlechtice nepoznal svět,
jenž dokázal by, byť jen den,
v jeho zemi dlít táborem.
A jak se v Čechách zachoval?
V dobrém i ve zlém, všechny král
dokázal změnit na poddané,
buď silou přátel nebo zbraně.
A byť se všichni vzpírali,
nakonec zápas prohráli,
neboť král – pro svou větší slávu –
neváhal srazit pyšnou hlavu.
Pak vytáhl v zem durynskou,
kde v Esselingen s družinou
tak statečně znal bojovat,
že obdržel rytířský řád.
Boj s nepřítelem v řece ved*

*bez lítosti, že voda hned
do hloubi jako dokola
se rudě krví zbarvila.
Tak nepřátele porážel
a čest i prospěch z toho měl.
Pak do Bavor se vypravil a pod korouhví
shromáždil
lid, který za vedení jeho
zničil vévodu rakouského.
Uprostřed bitvy uchopil
jej za přílbu a donutil
s ním rovnou na Křivoklát jet,
kde není liliový květ,
neb mrazí tam, i když je léto.
Byl jsem tam, věřte, pravda je to.
Dík bohu války vzdal pak král:
sto tisíc marek vyzískal
a k tomu pevnost přemnohou,
co Čechám bude záštitou.
Poté se v Polsko odebral
a s velkou námahou je vzal.
Získal i město Vratislav,
kde seděl kníže Boleslav,
přičemž třinácte vévodů
uctilo jeho odvahu.
Já ochotně to dosvědčím,
protože pobyl jsem tam s ním.
Deset let zůstal tu co vládce.
A z této země potom dal se
rovnou v krakovské království
a přes sněhy až do Litvy.*

*V tom kraji zdařilo se mu
pokřtít šest tisíc pohanů.
To v Medelwangen stalo se
a pravda pravdoucí je vše,
vždyť čtyři pevnosti si vzal,
jimiž celou zem ovládal:
tak Trojdenu a Gedyminu,
Geguze, jakož Aukahinu.
Nezbyl tam muž, ba ani žena
nebyla v boji ušetřena.
Smrt slavila tak vítězství
vzdor tatarskému chánovi,
jemuž je Litva poddaná
Ta protivenství nesmírná
zničila zemi, jejíž šíře
sahá od Brug do Paříže.
Celý ten mumraj, přísahám,
jsem viděl, neboť byl jsem tam.
Dvakrát pobýval také v Prusku
s velikou ctí a rovněž v Rusku.
Načež táh do Lombardie,
kde Parma, Reggio, Pavie
se vzdaly s tuctem dalších měst.
Jak známo, všechno pravda jest.
Byl Pietrocenta vladařem
i Lukky též. A všude ctěn
tisícihlavým davem byl
jak král, jenž mír tu zachránil.
Co před Poznání dokázal,
u Senouainu, u Landau,
před La, kde stál sbor uherský*

*se sto tisíci vojáky,
to nadmíru je úžasné,
nebezpečné i obratné.
Den a půl by mi nestačil
k tomu, bych stručně zachytil,
co velkého kdy vykonal.
S nepřitelem jednal ten král
tak, že mu spravedlivý trest
upevnil obdiv, úctu, čest.
Než rozžehnal se s životem
učinil syna markýzem,
vévodou, hrabětem i králem,
a to jak zbraní, tak i právem.
Tím zajistil mu celou říši.
Více už o něm nenapíši,
leda že dosáh, čeho chtěl.
Kdybych vám, lidé, radit směl,
střežte si toto poučení;
pro vaše srdce lepší není.
O tom, co dělá za Rýnem,
pomlčím, neb je známo všem,
rytíři, poutníku i paní,
že bez hany tam vlád svou zbraní.*

Zdroj: GUILLAUME DE
MACHAUT a LEHÁR, Jan, ed.: *Mé srdce
pokorné*, Praha: Odeon, 1977. s. 9 – 15.